
celălalt
NOICA
RAFAIL
PĂRINTELUI

CELĂLALT NOIC

A*Copertă şi viziune grafted: Doina DUMITRlîSCU*

Fotocopertă:

Mihai COMAN

Ediţia întâi:
1994 Ediţia a
doua: 1998
Ediţia a treia:
2002

ISBN 973-682-
008-4 / 973-
85743-0-7

Tipărit la S.C. DON-STAR S.R.L. Galaţi Str. 1 Decembrie 1918, Nr. 23 Tel/Fax: 0236/420100 e-mail: donstargalati@yahoo.com

celălalt

NOIC
A

mărturii ale monahului

RAFAIL NOICA

însotite de câteva

cuvinte de folos ale

PĂRINTELUI SYMEON

Ediţie

îngrijită de
pr. Eugen
DRĂGOI
şipr. Ninel
ŢUGUI

EDITURA

**ANASTASI
A**

Ortodoxia între Occident şi Orient

Cartea de faţă este mărturia a doi

monahi ortodocşi din Occident, trăitori în Mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul“ din Essex (Anglia): părintele

Rafail, fiul filosofului Constantin Noica, născut ortodox, şi părintele Symeon, elveţian convertit la ortodoxie. Doi

monahi care dau mărturie despre viaţa şi credinţa lor.

Când i-am invitat în România, am avut în gând, înainte de toate, folosul

duhovnicesc pe care aceşti doi părinţi l-ar putea aduce prin mărturia lor, mai ales, tinerilor noştri dornici nu atât de teorii şi erudiţie

teologică, cât de exemple vii din care izvorăsc „cuvinte cu putere multă", singurele capabile să coboare din minte în inimă

pentru a zidi cu adevărat pe omul credincios. De aceea, pelerinajul pe care l-am făcut cu dânşii în ţară a avut în vedere, în

primul rând, locurile unde tineretul român se formează pentru viaţă, adică marile centre universitare, ca şi unele

licee şi seminarii teologice. Peste tot am întâlnit o foarte bună audienţă şi o sete religioasă fundamentală, la care cei doi

părinţi au răspuns cu autoritatea şi experienţa lor de monahi ortodocşi trăitori într-o lume (Occidentul) care vrăjeşte

pe mulţi prin bogăţia şi civilizaţia sa, dar care, în aceeaşi măsură, dezamăgeşte pe cel ce o cunoaşte mai de aproape,

prin atmosfera sa atât de rarefiată spiritual.

Din avalanşa de întrebări puse de fiecare dată oaspeţilor

noştri, am constatat, pe lângă interesul pentru ortodoxie, dorinţa edificării în legătură cu alte forme de

spiritualitate, în vogă la noi după Revoluţie, precum şi cu privire la dezbinarea creştinilor (neînţeleasă de cei mai

mulţi şi pe bună dreptate) şi la diferenţele confesionale.

Rândurile de faţă încearcă să aducă o mică lumină în

aceste frământări ale tinerilor, făcând o foarte scurtă sinteză a evoluţiei lumii creştine, după dezbinarea ei în 1054, din

care se poate vedea şi rolul pe care ortodoxia, prin fidelitatea ei faţă de Tradiţia primului mileniu şi echilibrul

teologiei sale, îl poate avea în refacerea unităţii creştine.

Se ştie că până la Marea Schismă din 1054, Biserica creştină şi-a

păstrat unitatea interioară şi exterioară, cu toate tensiunile sporadice dintre cele două mari ramuri ale ei:

Răsăriteană şi Apuseană. în toată această perioadă, ea n-a simţit nevoia să se numească altfel decât Biserica lui Hristos,

conştientă că ortodoxia, precum şi catolicitatea constituiau fiinţa ei lăuntrică şi forţa mărturisirii sale în lume.

Numai după Schismă, Biserica Apuseană s-a numit „Catolică“ (cu înţelesul de Universală, în sens geografic, deşi

primul sens al cuvântului „catolic“ este calitativ şi înseamnă totalitate sau integritate - a credinţei şi a vieţii în Hristos), iar

cea Răsăriteană „Ortodoxă“ (ortodox vine de la orthos = drept, just şi doxa = opinie, credinţă; dar şi cinstire, laudă. Deci,

dreaptă credinţă şi dreaptă cinstire a lui Dumnezeu).

Dar fiind una şi indivizibilă în fiinţa ei, după cum Hristos

însuşi, Capul ei, este Unul şi indivizibil, Biserica nu s-a împărţit. Ea a continuat şi continuă să fie întreagă şi desăvârşită în Biserica

Ortodoxă care a păstrat, integru şi curat, tezaurul credinţei apostolice şi al Tradiţiei din primul mileniu de viaţă creştină.

Ortodoxia are deci conştiinţa continuităţii Bisericii apostolice în cultul, Tradiţia şi învăţătura ei. Felul în care ea îl înţelege şi îl

trăieşte pe Hristos şi, prin Hristos, pe Dumnezeu în Treimea Persoanelor, pe om şi întreaga creaţie, în- tr-o unitate

desăvârşită, fără nici o umbră de panteism (care confundă natura cu Dumnezeu), de platonism (cu opoziţia sa

între spirit şi materie) sau de deism (care cultivă ideea unui Dumnezeu impersonal), acest fel corespunde întru totul

spiritului evanghelic şi patristic. Se ştie că lupta cea mai mare a Bisericii în primul mileniu s-a dat pentru apărarea purităţii

credinţei, adică a ortodoxiei, având conştiinţa că numai credinţa comanda viaţa în Hristos şi că cea mai

mică schimbare în credinţă poate compromite experienţa creştină a unirii omului cu Dumnezeu, scopul vieţii noastre. în

acest sens, părintele Sofronie († 1993), întemeietorul şi îndrumătorul duhovnicesc al mănăstirii de unde vin cei

doi părinţi, era foarte categoric.

în ce priveşte Biserica Apuseană, ea a evoluat după Schisma din 1054 pe o linie

proprie, pe care se angajase încă înaintea acestui eveniment tragic pentru lumea creştină. Fără echilibrul pe

care i-l aducea până atunci Răsăritul creştin, Biserica Catolică s-a înstrăinat tot mai mult în organizarea sa, în cult şi în teologie de

duhul Bisericii din primul mileniu. Din Biserică a comuniunii (după chipul comuniunii treimice) tu-turor Bisericilor

locale în frunte cu episcopii lor, care stă fie-care pe scaunul lui Petru (după expresia Sfântului Ciprian al

Cartaginei - 1258), ea a evoluat spre o Biserică instituţională, piramidală, în frunte cu Papa de la Roma, socotit „Episcop al

episcopilor". Teologia catolică a evoluat şi ea pe linia unui raţionalism excesiv, care a transformat-o din teologie ca funcţie a

Bisericii în teologie-ştiinţă şi a înstrăinat-o de duhul evanghelic şi patristic. Ignorând în mare parte pe Părinţii răsăriteni,

principalii creatori ai teologiei creştine din primul mileniu, şi lăsându-se influenţată de filosofie (îndeosebi de

Aristotel), teologia scolastică medievală a alunecat inevitabil spre concepţia unui Dumnezeu îndepărtat de lume, esenţă

pură, inaccesibil omului, concepţie care a condus la umanismul veacului al XVI-lea, formă subtilă de autonomie a

omului față de Dumnezeu, care se va consuma definitiv în ateismul violent al Revoluției Franceze și al Secolului

Luminilor (XIX).

Aceeaşi teologie, ca şi unele practici aberante din Biserica Catolică au condus şi la Reforma lui

Luther de la începutul secolului al XVI-lea. Dar încă o dată, lipsa echilibrului teologiei patristice răsăritene,

resimţită de altfel de teologii de la Tiibingen, a făcut ca Reforma, cu toate intenţiile ei nobile, să nu-şi atingă scopul, ci,

dimpotrivă, să provoace - prin principiile promovate bazate pe individualism: „sola fide”, „sola Scriptura“ - o

degringoladă a teologiei într-o mulţime de păreri teologice care, absolutizate, au condus la apariţia atâtor confesiuni şi denominaţiuni

creştine.

Dar, dacă Biserica primului mileniu se continuă nealterată în credinţa, cultul şi Tradiţia

Bisericii Ortodoxe, nu putem spune că ortodoxia de după Schisma din 1054 n-a fost şi nu este afectată, deşi nu pe acelaşi

plan, de această tragedie a lumii creştine. Dacă Occidentul a suferit de pe urma Schismei prin divizarea sa spirituală, Răsăritul

ortodox a suferit prin aceea că, fără ajutorul Occidentului, a putut mai uşor cădea pradă turcilor şi apoi comunismului.

Dar divizarea lumii creştine este un păcat în sine, de care toţi creştinii trebuie să se simtă responsabili. Niciun creştin

şi nicio Biserică, inclusiv cea Ortodoxă, nu-şi pot declara autosuficienţa. Altfel, ar însemna să fim insensibili la rugăciunea

Mântuitorului înainte de Patima Sa „...ca toţi să fie una“ (In 17, 21). Dezbinarea creştinilor este un păcat împotriva

Duhului Sfânt, Duhul unităţii tuturor oamenilor în Hristos şi, în acelaşi timp, o contramărturie în faţa lumii necreştine şi atee, care va

ezita să se convertească la Hristos tocmai datorită smintelii pricinuite de dezbinare. Dar sminteala dezbinării este

mare chiar şi printre creştinii diferitelor confesiuni, care nu o înţeleg şi nici nu pot s-o înţeleagă, cu toate

explicaţiile teologilor.

Implantare a Bisericii Ortodoxe în Apus, după evenimentele tragice din Rusia anului 1917 şi după

cel de Al Doilea Război Mondial, este văzută de mulţi ca un fapt providenţial de apropiere a celor două lumi creştine.

Dumnezeu a îngăduit, desigur, pentru păcatele oamenilor, instalarea dictaturilor comuniste în Răsărit, care

au atras după ele emigrări masive spre Occident şi America, îndeosebi din Rusia. Aceşti nou-veniţi în Apus s-au constituit din

punct de vedere religios în parohii şi episcopii ortodoxe, cu mănăstiri şi şcoli teologice care au căpătat repede o reputaţie

mondială. Astfel, ortodoxia se face cunoscută Occidentului prin Liturghia, spiritualitatea şi teologia sa, care impresionează

pe mulţi şi îi atrage la sânul ei, ca pe părintele Symeon. Dar şi ea profită de tradiţia apuseană, ca şi de rigoarea intelectuală a

Occidentului, pentru a se cunoaşte şi a se defini mai bine pe ea însăşi şi pentru a-şi valorifica mai mult propriul său tezaur.

Occidentul redescoperă astfel Tradiţia spirituală a Bisericii nedespărţite din primul mileniu, păstrată de Biserica

Ortodoxă. în contact cu ortodoxia, el se interesează de Sfinţii Părinţi ale căror scrieri le editează critic în colecţia „Sources

Chretiennes' (cu peste 400 de volume), de care vor profita şi ortodocşii; traduce Filocalia în diferite limbi de mare

circulaţie şi se impregnează puţin câte puţin de spiritul ei, mai ales prin monahism; redescoperă valoarea icoanei şi o

introduce în biserici şi temple, postul, Rugăciunea lui Iisus...

Dar şi ortodocşii, în contact cu Occidentul, studiază mai

mult propria lor tradiţie, îşi dau seama de „captivitatea babiloniană” (G. Florovsky) exercitată asupra propriei lor teologii de

Scolastica medievală, începând cu apariţia primelor academii teologice în Răsărit (la Kiev, înfiinţată de mitropolitul

Petru Movilă - sec. XVII) şi încearcă o înnoire a teologiei prin înlăturarea spiritului scolastic, raţionalist care a

transformat-o în ştiinţă abstractă şi revenirea ei la spiritul evanghelic şi patristic, de teologie duhovnicească, funcţie a

Bisericii. Astfel, marii teologi ruşi de la Institutul Sfântul Serghie din Paris şi de la Institutul Sfântul Vladimir din

New York sunt autorii renaşterii teologiei ortodoxe contemporane în toate ramurile ei: Vladimir Lossky şi

părintele Serghei Bulgakov (dogmatica), părintele Gh. Florovsky (patristică), Paul Evdokimov şi Olivier

Clement - francez (morală), părintele Nicolae Atanasiev şi părintele Alexandre Schmemann (liturgică),

părintele Ioan Mayendorf (istorie bisericească).. ., pentru a nu-i aminti decât pe cei mai importanţi.

Scrierile acestor mari

teologi au fost şi sunt apreciate nu numai de lumea ortodoxă, ci şi de cea catolică şi protestantă. Ele au inspirat Conciliul II

Vatican (1962-1965) în redesco-perirea Bisericii drept comuniune de Biserici locale constituite pe Euharistie (Liturghie),

care adună tot poporul lui Dumnezeu dintr-un loc, în frunte cu episcopul său, în jurul lui Hris- tos şi, de asemenea, în promovarea

(deşi numai parţială) a spiritului conciliar în Biserică.

Aceiaşi teologi au avut un mare rol în mişcarea ecumenică,

mai ales în începuturile ei, imprimîndu-i direcţiile sănătoase de căutare a unităţii creştine prin adâncirea

credinţei (ceea ce se face în Secţia „credinţă şi constituţie“ a Consiliului Mondial al Bisericilor).

Noi credem că ortodoxia,

prin Liturghia şi spiritualitatea sa de natură isihastă, prin teologia ei adâncă şi spiritul său lipsit de orice prozelitism,

poate constitui o punte între cele două lumi: occidentală şi răsăriteană, poate contribui cel mai mult la pacificarea şi

unitatea lor.

Mitropolitul Serafim

Către cititori

Geneza acestei cărţi

credem că este providenţială. Cum altfel să interpretăm concurarea factorilor la care ne vom referi în continuare,

grație cărora cuvântul viu, rostit de doi ortodocși nevoitori în Apus, a fost închis în paginile de față, pentru a se deschide

roditor în cei ce se vor apleca cu bunăvoinţă şi interes asupra lor?

Cu un an în urmă (mai-iunie 1993), Prea Sfinţitul

Serafim Făgărăşeanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Sibiului, a iniţiat un pelerinaj în mai multe centre

ortodoxe din ţară, angajând în această lucrare de întărire în credinţa creştină ortodoxă doi ieromonahi ortodocşi care

vieţuiesc într-o mănăstire din Anglia: părintele Rafail Noica,fiul regretatului filosof român Constantin Noica, şi

părintele Symeon Brusch-weiller, de origine elveţiană. Itinerarul prestabilit nu cuprindea şi zona Moldovei

de Jos. Aici ni se pare că a intervenit pronia lui Dumnezeu. Iată relatarea făcută în Catedrala Episcopală din Galaţi de Prea

Sfinţitul Serafim:

„Alaltăieri (17 mai 1993 - n. red.), împreună cu cei doi oaspeţi dragi ne aflam la Mănăstirea Neamţ,

urmând să ne îndreptăm a doua zi spre Iaşi şi apoi să ne continuăm drumul spre Braşov şi Bucureşti, unde ne aşteptau

tinerii, ca de aici părinţii să se întoarcă în Anglia. Am primit un tele-fon, la care am răspuns chiar eu, de la Prea Sfinţitul Casian,

Arhiereul-Vicar al Episcopiei Dunării de Jos, care ne-a rugat, din străfundul inimii, să ne schimbăm planul şi să

venim neapărat şi la Galaţi. Fără să ezit, am acceptat spunându-i vlădicii Casian: «Da, Prea Sfinţite, vom veni şi la

Galaţi, întrucât ştiu că acolo aveţi credincioşi foarte buni şi, de asemenea, tineri foarte dornici să asculte cuvântul lui

Dumnezeu, semănat de oaspeţii noştri».

Deci, ca oarecând Sfântul Apostol Pavel care, găsindu-se în oraşul

Troa din Asia Mică, a văzut noaptea în vis un om din Macedonia care-i spunea să lase drumul ce şi l-a planificat şi să treacă în

Macedonia pentru a-i ajuta (Fapte 16, 8-10), ne-am schimbat şi noi drumul şi am poposit aici, la Galaţi, ca să vă zidim sufleteşte şi să

ne zidim împreună

Impresia lăsată de cei doi părinţi la dialogul purtat cu tinerii în seara zilei de 19 mai în Catedrala

Episcopală şi în aula Facultăţii de Mecanică din Galaţi ne-a sugerat ideea publicării unei cărţi conţinând răspunsurile

lor consistente şi pertinente pe teme de credinţă şi cultură. Când Prea Sfinţitul Serafim ne-a pus la dispoziţie, cu generozitate,

înregistrările tuturor conferinţelor şi discuţiilor purtate cu părinţii Rafail şi Symeon de-a lungul întregii lor şederi în

România, audi- indu-le, ideea noastră iniţială a prins contur, lucrarea la care ne-am angajat fiindu-ne răsplătită din plin, graţie

bogăţiei şi profunzimii abordărilor teologice datorate celor doi părinţi.

Aşa a început munca migăloasă şi trudnică de a

aşterne pe hârtie, într-o formă clară şi ordonată, multitudinea temelor şi a ideilor imprimate în peste 25 de casete audio.

Pe măsură ce am avansat în definitivarea textului, fragmente ale acestuia le-am încredinţat tiparului, în paginile cotidianului

local Acţiunea, ecourile pozitive primite de la cititori încurajân- du-ne în munca noastră.

Am întâmpinat

destule dificultăţi în transcrierea discursului colocvial şi convertirea lui în text cu rigoare şi cursivitate, îndreptînd, pe

cât ne-a fost posibil, formulările anacolut, inerente dialogului liber. Grija noastră cea mai mare a fost să

prezentăm în modul cel mai fidel cu putinţă expunerile celor doi părinţi, ca şi întrebările puseşi intervenţiile

moderatorilor, în ciuda faptului că ne-am confruntat cu destule greutăţi din cauza lipsei de profesionalism în efectuarea înregistrărilor.

Am fost puşi adesea în situaţia de a întregi, ca într-un joc de puzzle, o imagine unitară a gândirii şi trăirii

conferenţiarilor, rezultînd o bogăţie rar întâlnită de profunde idei şi de nuanţe ale ortodoxiei răsăritene implantate în Apus. Fideli

modalităţii de derulare a colocviilor din ţară, am păstrat şi în carte forma dialogului, grupând însă întrebările formulate şi

răspunsurile oferite în cadrul câtorva teme mari. Aproape toate întrebările au fost anonime, puse, de regulă, prin intermediul

unor bileţele nesemnate. De aceea şi noi am păstrat anonimatul tuturor interogaţiilor.

Aşadar, din multitudinea problematicilo

r dezbătute în cartea aceasta, o bună parte reprezintă răspunsuri la întrebările adresate părinţilor Rafail şi

Symeon. La o atentă analiză a acestor întrebări, se conturează convingerea că tinerii, îndeosebi, au frământările, neliniştile,

uneori chiar convulsiile lor lăuntrice spirituale, parte din ele rod al căutărilor livreşti, altele generate de starea socială

confuză, culturală și spirituală în care viețuiesc, ori de tendințele prozelitiste creștine și necreștine. Am renunțat,

cu bună ştiinţă, la întrebările nesemnificative sau la cele neserioase (au fost şi dintr-acestea), păstrând o oarecare

sobrietate a textului şi o relaţie nepersiflantă între întrebare şi răspuns.

Multe din întrebări, fireşte, au rămas fără

răspuns, din cauza timpului limitat. Găsim însă potrivit, îndeosebi pentru teologi şi sociologi, dar şi pentru amatorii de sondaje

publice, să redăm câteva astfel de întrebări - fără o înşirare ordonată a lor - care oferă o imagine mai completă a frământărilor

şi preocupărilor spirituale ale tineretului de astăzi.

Ce-a vrut să spună Iisus prin cuvintele: „Nu socotiţi că am venit să

aduc pace pe pământ: n-am venit să aduc pace, ci sabie. Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de

soacra sa"?; Se poate vorbi de Iuda ca de o unealtă?; Răul s-a înfăptuit din proprie voinţă sau pentu că era posedat de diavol?;

Care este sensul creaţiei?; Se poate vorbi despre iad ca despre o veşnicie netedă şi goală, ca de-spre lipsa lui

Dumnezeu?; Ce credeţi despre Nirvana?; îi este suficientă unui om vieţuirea după un cod moral înalt, fără credinţă?; în

ce măsură moartea conţine sensul vieţii?; Ce motivaţii determină pe mozaici să mai aştepte venirea unui Mesia?; A cui

virtute este mai mare: a dreptcredinciosului care trăieşte în lume, sau a călugărului care vieţuieşte departe de ispitele

lumeşti?; Ce şanse de mântuire au popoarele care n-au fost creştine?; Cum putem traduce mai bine în viaţă cuvintele din

Evanghelie: „Cred, Doamne, ajută necredinţei mele"? (Marcu 9, 24); Cine sunt eu?; Dacă la Spovedanie am uitat un

păcat, înseamnă că ne-am mărturisit incomplet? etc., etc.

Artizanul şi, de multe ori, arbitrul şi moderatorul

discuţiilor a fost, cu mult meşteşug, Prea Sfinţitul Serafim. De altfel, Prea Sfinţia Sa şi-a luat şi rolul de tălmaci al expunerii

părintelui Symeon, realizând o traducere fidelă din franceză în română. Roluri similare şi-au asumat la

vreme Prea Sfinţiţii Teofan Sinaitul, Episcop-Vicar Patriarhal şi Ca- sian Gălăţeanul, Arhiereu-Vicar al Dunării de Jos.

Bogata și prețioasa recoltă semănată de părinții Rafail și Symeon am structurat-o în două părți, avându-i pe aceștia ca

autori distincţi. Acest fapt ne-a apărut ca o necesitate, întrucât maniera de expunere, cunoştinţele şi demersul sunt

oarecum diferite, după cum şi naţionalităţile şi devenirea acestora în timp nu se confundă.

Vorbirea părintelui

Rafail este una a limbajului care a suferit o îndelungată convieţuire cu alte limbi, în special, franceza şi engleza. Chiar

afirmă, la un moment dat: „Toate limbile pe care le cunosc şi le vorbesc sunt, mai mult sau mai puţin, limbi străine". Pierzând

întrucâtva exerciţiul vorbirii curente în limba română, părintele Rafail se află uneori în situaţia copilului care

învaţă să vorbească şi se exprimă creând cuvinte. Astfel, pentru el, antonimul lui înălţime este josime; în loc de

neseriozitatea noastră, zice neseriosul nostru; periferal, în loc de periferic; să se întrupească, pentru să se întrupeze. Pentru

farmecul lor insolit, am păstrat unele din aceste nevinovate exprimări.

Mărturisirile fiului marelui filosof Constantin

Noica sunt de o izbitoare sinceritate, izvorâtă din autentica sme-renie călugărească ce-i stăpâneşte fiinţa. Uneori

îşi presară cu un fin umor amintirile sau îşi râde pe faţă de naivităţile tinereţii, în căutare după adevărata credinţă. Când

vorbeşte despre tatăl său, părintele Rafail vădeşte un respect filial şi creştinesc, păstrat până şi în aspectele care, spiritual,

i-au situat pe părinte şi fiu la antipozi. Tensiunea aceasta, pe care nu o eludează, dar nici nu sugerează că trebuie

înţeleasă eu-femistic, o caracterizează drept duioasă. Mărturiile lui Rafail, presărate cu voită parcimonie în cartea

aceasta, credem că vor întregi imaginea neuitatului filosof român, dintr-o perspectivă pe care numai fiul său, intrat

în monahism, i-ar fi putut-o releva.

Uneori, părintele Rafail nu răspunde direct şi complet la întrebări. Se

lasă furat de altă idee sau poate consideră că este de ajuns să expedieze răspunsul foarte succint, fiind mai de preţ ceea ce

doreşte să spună în continuare.

Părintele Symeon, cel mai vârstnic vieţuitor al mănăstirii ortodoxe de la Essex, face

dovada unui teolog încercat, profund ancorat în spiritualitatea ortodoxă. Subtilităţile sale teologice şi

disponibilitate a spre aspectele esenţiale ale ortodoxiei, precum şi vieţuirea de câteva decenii în atmosfera permanentă a

Rugăciunii lui Iisus îi conferă dimensiunea unui autentic avă care are pregătite - nu de la sine, ci de la Dumnezeu - răspunsurile

cele mai potrivite la întrebări. Contribuţia sa la lămurirea unor aspecte delicate ale trăirii creştine, precum

Rugăciunea lui Iisus, consideraţiile privind diferenţierile între Bisericile creştine astăzi, curentele necreştine ca

New-Age ori altele, credem că sunt de-a dreptul remarcabile. De altfel, erudiţia sa se probează şi prin publicarea

unor scrieri teologice în Occident, cunoscute şi apreciate, al căror conţinut îmbrăţişează diverse aspecte ale spiritualităţii

creştine orto-doxe.

Atât părintele Rafail, cât şi părintele Symeon s-au adăpat, vreme de mulţi ani, din izvorul

inepuizabil de învăţătură creştină dreptmăritoare şi din experienţa duhovnicească a Sfântului Siluan Athonitul,

mijlocită de ucenicul direct al acestuia, părintele arhimandrit Sofronie, de curând adormit întru Domnul.

Amândoi părinţii, ca şi Mănăstirea Sfântul Ioan Botezătorul unde vieţuiesc, se află sub adumbrirea staturii

duhovniceşti uriaşe a Sfântului Siluan, motiv pentru care, pe bună dreptate, Prea Sfinţitul Casian Gălăţeanul i-a

numit inspirat „nepoţii Sfântului Siluan! *în afară de valoarea intrinsecă a răspunsurilor şi analizelor teologice*

cuprinse în paginile ce urmează, un alt motiv care ne-a determinat să socotim îndreptăţită ideea alcătuirii

acestei cărţi este faptul că mărturisirile lor, mai ales cele referitoare la convertire, precum şi aprecierile superlative la adresa ortodoxiei ni s-au părut grăitoare şi pilduitoare într-o anumită privinţă. Ne vorbeşte, în paginile acestei cărţi, un protestant nu numai convertit la ortodoxie din imbold propriu, ci devenit şi monah, care mărturiseşte că în ortodoxie a găsit răspunsuri la toate frământările sale şi că în răstimpul celor 35 de ani de când este ortodox, fiecare zi i-a confirmat justeţea actului de convertire pe care l-a trăit în tinereţea sa. Şi după cum el însuşi afirmă, asemenea lui sunt mulţi în Occident care, dezamăgiţi de vidul spiritual din societatea de consum occidentală, secularizată, precum şi de lipsa de consistenţă a vieţii creştine din sânul celorlalte Biserici îndepărtate tot mai mult de forma creştinismului genuin, descoperă, cu uimire, comorile de frumuseţi spirituale pe care le cuprinde ortodoxia.

Celălalt conferenţiar este un român, prin Botez fiu al Bisericii Ortodoxe, ajuns în pribegie pe meleaguri şi pe la uşi de biserici străine. Cunoscându-şi foarte puţin identitatea sa ortodoxă, a avut experienţa dureroasă (dar înţeleasă mai apoi ca providenţială şi edificatoare, după cum el însuşi mărturiseşte) a unor forme de creştinism mult îndepărtate de Tradiţia autentică păstrată în Biserica Ortodoxă, pentru a redescoperi, în cele din urmă, prin

darul lui Dumnezeu, Ortodoxia ca fiind nici mai mult, nici mai puţin decât „firea omului". Omul nu poate să-şi descopere, să-şi afirme firea sa autentică şi nici să crească în ea, decât în ortodoxie.

Dar, de asemenea, sunt destui cei care, necunoscându-şi propria lor fire ortodoxă sau ruşinaţi de modesta situare în istorie a Bisericii Ortodoxe, pleacă, din nefericire, de la sânul Bisericii-Mamă, se îndepărtează de izvorul „apei celei vii" a

Duhului şi beau din ape vitriolate, atraşi de mrejele ademenitoare ale unor pseudoevanghelizatori veniţi din ţara banc-notelor verzi. Bună parte din ei, rătăciţi pe astfel de cărări lăturalnice, nu mai găsesc calea întoarcerii acasă şi nu mai sunt capabili de reiterarea gestului fiului risipitor.

Purtăm, aşadar, cu noi, în „vasele de lut" ale existenţei noastre istorice precare, o comoară inestimabilă - de care cei mai mulţi nu suntem pe deplin conştienţi - cea dat neamului nostru forţa de a-şi asuma şi a-şi duce crucea unui destin istoric vitreg. Nu socotim nici prea retorică şi nici gratuită afirmaţia că ortodoxia a dat poporului român puterea de a-şi asuma întotdeauna istoria şi a o transfigura şi că ea a rodit în sufletul lui o rânduială de viaţă creştină şi o spiritualitate unice. Căci ortodoxia este „duh şi viaţă"; este viaţă în Hristos, prin Duhul Sfânt, şi nu tradiţie goală, încremenită în forme

istorice anacronice.

Prin urmare, ne-am gândit că paginile care urmează şi pilda însăşi a celor doi monahi ortodocşi, mărturisitori pe meleaguri străine, despre frumuseţea ortodoxiei, pe lângă puterea lor ziditoare de suflet, pot constitui şi o încurajare şi un îndemn pentru cei şovăielnici în credinţa lor ortodoxă de a se apropia de ortodoxie, de Biserica lor Ortodoxă, şi de a redescoperi bogăţia ei spirituală, mereu reînnoită şi sporită de suflarea Duhului Sfânt. Altfel, se va adeveri poate şi cu noi avertismentul dat de Mântuitor iudeilor: „împărăţia lui Dumnezeu se va lua de la voi şi va fi dată altora

Pr. Eugen Drăgoi Pr. Ninel ŢuguiPARTEA ÎNTÂI

Părintele Rafai

I

Peregrinarea către adevăr

Nu prea ştiu de unde să încep, dar v-aş spune câte ceva din viaţa mea. Acasă am primit puţină învăţătură creştinească. Mergeam la biserică din când în când, mai ales la Paşti, aprindeam lumânarea, apoi plecam acasă şi ciocneam ouăle. Puţin mai mult decât asta poate, dar nu prea mult. într-o zi, când am început să-mi dau seama că există nu numai Biserica Ortodoxă, ci există şi o Biserică Catolică, există şi „pocăiţi“, cum se numeau în Bucureşti („pocăiţii" fiind sectanţii), am întrebat-o pe mama de ce există atâtea Biserici. Trebuie să vă spun că mama, fiind englezoaică, era botezată anglicană. A trăit 40 de ani în România, cânta prin coruri ortodoxe, mai ales la o biserică unde era preot un prieten al familiei noastre, un om foarte bun, căruia îi sunt îndatorat, cred, mai mult decât îmi dau seama, şi pentru influenţa prezenţei lui asupra familiei. Cu toate acestea, mama nu a înţeles sensul adânc al ortodoxiei, al Bisericii Ortodoxe. Nici ea nu avusese o educaţie creştină. Tatăl ei fusese cântăreţ într-un cor englezesc, la Catedrala din Coventry, care a fost bombardată în războiul trecut, dar, ca mulţi alţii din generaţia lui, a devenit ateu. Altfel, era om bun şi chiar a murit cu Biblia în mână. Aşa că nici mama mea nu avea o educaţie duhovnicească.

Dar şi mama, şi tata m-au învăţat respectul faţă de cele sfinte, pentru care le-am fost mereu îndatorat. Deci, am întrebat-o pe mama de ce sunt atâtea Biserici: Ortodoxă, Catolică, Protestantă şi ce diferenţă este între ele. Şi mama mi-a spus, săraca: „Păi, diferenţa este mai ales că ortodocşii şi catolicii gândesc că trebuie să slujeşti lui Dumnezeu cu toată frumuseţea din lume, pe care El a creat-o, cu icoane, cu muzică, cu tot ce se poate da mai frumos, în timp ce protestanţii gândesc că trebuie să laşi toate astea, căci nu sunt esenţiale şi să te concentrezi pe rugăciune, într-o formă simplă, despuiat de tot ce nu este esenţial".

Trebuie să vă mai spun că observ acum, la vârsta asta, că am avut întotdeauna o tendinţă către simplu, către esenţial. Şi m-a impresionat cuvântul acesta al mamei, motiv pentru care am rămas atunci cu o oarecare simpatie faţă de protestanţi. Ajungând în Anglia, acolo nu mai era Biserica Ortodoxă Română. Erau una sau două biserici ruseşti şi câteva biserici greceşti, dar n-aveam de gând să mă duc undeva unde nu înţelegeam limba. M-a dus mama de mai multe ori la biserici anglicane. Acolo înţelegeam limba, dar atmosfera era foarte sărăcăcioasă, aş zice acum, foarte rece, plicticoasă chiar. Nu în sensul că te-ar apuca căscatul în biserică, ci în sensul că nu te hrănea cu nimic. Căutarea mea m-a trecut prin mai multe crize. Iată una din ele: de ce trebuie să ne ducem la biserică, să ne rugăm? Nu ne putem ruga şi acasă? Şi

întrebarea asta şi-o pun mulţi, chiar şi astăzi, dar o ridicau mulţi şi din generaţia mea şi, deşi nu mă rugam acasă, găseam că este destul să te rogi acasă. Aşa că doar căutam. Nu mă rugam, aşa cum numim noi rugăciunea, dar eram totuşi în căutare. Şi am întâlnit o comunitate de baptişti, condusă de un om într-adevăr remarcabil.

Trebuie să spun că sectanţii şi catolicii, în Apus, nu sunt ceea ce cunoaşteţi aici, pentru că aceia nu sunt oameni care se dezlipesc de Biserica Ortodoxă. Acolo ei nu cunosc altceva. Au numai ceea ce au primit şi ei, în forma pe care au moştenit-o. Şi deci nu este duhul acesta înrăutăţit, care poate fi într-o ţară ortodoxă, unde mulţi ori s-au dezlipit de Biserica Ortodoxă, din tot felul de motive, ori vin din afară, cum se face acum şi aici şi încearcă să pescuiască în apele ortodoxe peştii Bisericii.

Am participat la viaţa religioasă nelegat de forme exterioare, cu gândul că am găsit în forma aceea baptistă, aşa cum era în acea biserică, o formă mai curăţită, mai simplificată a slăvirii lui Dumnezeu. Am rămas acolo cam un an, un an şi jumătate, până când am ajuns, în căutările mele duhovniceşti, în Franţa, într-o enclavă română (în Anglia eram singur; erau puţini români atunci şi ne vedeam din când în când, dar nu mai era Biserica Română. Preotul plecase în America şi deci nu mai rămăsese mare lucru prin anii ’50).

Deci, în Franţa mă găseam în mediu românesc, unde am continuat căutările mele, mai ales în discuţii cu un om pe care îl apreciam foarte mult pentru simplitatea, pentru smerenia lui şi, în acelaşi timp, pentru adâncimea trăirii lui. Şi nu atât prin conversaţie, cât printr-o încercare grea, prin care m-a trecut Domnul; puţin câte puţin, m-a atras Maica Domnului înapoi în Biserica în care am fost născut şi botezat, de data aceasta cu descoperirea că Biserica Ortodoxă nu este o Biserică între altele, ci este, pur şi simplu, firea în care Dumnezeu l-a creat pe om. Esenţa ortodoxiei este firea omului. Şi a luat în istorie nume de dreaptă slăvire, nume foarte frumos şi foarte sugestiv, adică nume care trădează, dacă vreţi, ceea ce au căutat Părinţii cei adevăraţi, care n-au căutat nici slavă lumească, nici filosofie mai adevărată, ci au căutat un singur lucru: să rămână în dreapta slăvire, descoperită de însuşi Dumnezeu; au încercat să păstreze nestricată viziunea acestei firi omeneşti.

Pentru vindecarea acestei firi, care s-a smintit prin păcat, a fost nevoie ca Dumnezeu însuşi să Se întrupeze şi să devină Om adevărat, adică nu numai în sensul de om în carne şi oase, ci tòrã păcat, om fară sminteală, Adam cel nou. Acest Adam a fost în stare, fie şi prin moarte şi prin iad, să completeze călătoria pe care Adam cel dintâi n-a comple- tat-o şi, înviind „a treia zi, după Scripturi" şi la 40 de zile Înălţându-Se la

ceruri ca om, a aşezat de-a dreapta Tatălui firea omenească. Şi acum, pentru prima dată în Creaţie, omul a devenit om complet. Aceasta este viziunea pe care au primit-o Sfinţii Apostoli şi pe care au păstrat-o Părinţii noştri, rămânând în istorie cu numele de dreptslăvitori. Alţii au vrut să fie universali, alţii au protestat, fiecare cu filosofia şi gândurile lor.

Şi deci, m-a miluit Bunul Dumnezeu - în loc să Se supere de rătăcirile mele - aşa cum a fost miluit şi Fiul rătăcitor de către tatăl lui, care nici măcar nu l-a lăsat să-şi rostească cuvântul pocăinţei până la capăt, ci l-a împodobit cu toate podoabele moştenirii, moştenire pe care o risipise până atunci - aşa şi pe mine m-a miluit Dumnezeu cu înţelegerea asta. Şi an după an, mi s-a adeverit din ce în ce mai mult, tocmai în Apus, unde suntem atacaţi şi îmbulziţi de toate „vânturile" care există pe pământ, de la cele mai nevinovate poate, până la cele mai îndrăcite, sataniste şi, cu ajutorul Domnului, trăim an după an rugăciunea şi Liturghia noastră acolo. Şi ne învaţă şi părintele Sofronie[1] să nu ne fie frică de nimeni şi de nimic. Nu propovăduim în sens de prozelitism, dar cine vrea ne găseşte şi fiecare în felul lui, cu trăirea şi cu rădăcinile lui din care a ieşit, găseşte câteodată la noi mângâiere şi înţelegere, într-o lume foarte întunecată şi foarte greoaie duhovniceşte.

Noi, în mănăstirea noastră, preţuim foarte mult legăturile cu ţările şi popoarele ortodoxe, care ne întăresc în trăirea şi în greutăţile pe care le avem de dus. Şi eu, dacă vă rugaţi

pentru mine, căci mă cunoaşteţi după nume, o să vă fiu recunoscător, dacă mă pomeniţi câteodată în rugăciunile voastre cele sfinte.

Aţi vrea să vă referiţi mai pe larg la frământările dintru început, pe care le-aţi încercat şi la evoluţia duhovnicească ulterioară ?

Divorţaseră părinţii mei, pentru ca mama să recapete cetăţenia engleză şi, eventual, să putem merge în Apus. Părinţii voiau să ne dea nouă, copiilor (mai am şi o soră), o copilărie şi o educaţie mai libere decât se anunţau că vor fi în ţara aceasta. în '55 am plecat, cu nădejdile şi planurile pe care le-am găsit, de multe ori după aceea, la mulţi dintre cei care veneau din ţările acestea în Apus şi am trecut prin toate greutăţile şi dezamăgirile pe care toţi ceilalţi le-au încercat.

Eram copil şi, fără multă educaţie duhovnicească, amestecam libertatea, aşa cum o înţelegem noi pe pământ - adică libertatea de expresie, putinţa de a face tot ce vrei, de a voia-ja - cu libertatea în duh, rugăciunea şi viaţa bisericească. Dar, de mic copil era ceva în mine care mă atrăgea către cele duhovniceşti şi cred că - numai Dumnezeu ştie de unde încep toate - drumul vieţii mele are legătură cu un moment al copilăriei, de care îmi amintesc. Nu ştiu cum a început, dar ţin minte că aveam la un moment dat sentimentul morţii, un sentiment aşa, vag. Cineva îmi vorbise despre aceasta, probabil mama, şi-mi amintesc că aveam o oroare de moarte, cum avem toţi. Şi mă întrebam: „Dacă

ne naştem, de ce trebuie să murim?“. Neavând educaţie duhovnicească, nu ştiam atunci (lucrul acesta l-am aflat mai târziu) că nu Dumnezeu a făcut moartea şi că moartea este boala omului, duşmanul omului. Şi încercam şi eu să mă mângâi, aşa cum făceau şi semenii mei, că toate mor, că aşa e făcută lumea, că şi animalele, şi frunzele, şi florile au un sfârşit şi deci, de ce nu şi eu?

Dar moartea nu era numai un fel de coşmar în viaţa mea; fară să-mi dau seama atunci, eram deja pe un drum de căutare duhovnicească; exista ceva în sufletul meu, pe care-1 pot formula acum, dar, fireşte, atunci n-aş fi reuşit nicidecum: era o înţelegere printr-o reducere la absurd. Moartea era absurdul total al vieţii. întrebarea mea, pe care n-o puteam formula atunci, la vârsta de 6-7 ani (poate şi mai înainte, nu-mi dau seama), era: „Dacă totul se termină cu moartea, atunci viaţa mai are vreun sens?“. Dar, fiindcă de bine, de rău, credeam în Dumnezeu şi deci şi în veşnicie, tare nădăjduiam să fie adevărată această veşnicie. Mi se părea imposibilă şi de-a dreptul fară sens realitatea morţii. Dacă este într-adevăr un Dumnezeu şi viaţa se reduce la moarte, atunci moartea trebuie să ascundă ceva, poate tocmai sensul vieţii.

Când ai o problemă şi nu ştii să-i găseşti rezolvarea, întrebi la dreapta şi la stânga, deşi întrebările tale, uneori, n-au nimic de-a face cu această problemă. întrebam, de exemplu, la

vârsta de 7 ani, când mă pregăteam să mă duc la şcoală: „De ce se duce omul la şcoală?" Simţeam că o să fie o pierdere de vreme, o pierdere de copilărie, în sensul că nu-mi aduce răspunsul la ce căutam eu. Nimeni n-a ştiut să-mi răspundă, fiindcă nici n-a înţeles cineva ce era în sufletul meu. Pentru mine, întrebarea s-ar fi putut traduce: care-i sensul vieţii şi ce aduce şcoala, învăţătura, la acest sens al vieţii?

Mi se spunea că-mi trebuie o bază, o cultură şi nu mai ştiu ce, lucruri pe care, sunt convins, toţi le-aţi auzit. Eu simţeam, dar nu ştiam cum să argumentez, la 7,8 sau 10 ani, că răspunsul la toate frământările mele este Dumnezeu. Şi m-a trecut Domnul prin tot felul de pribegii până am ajuns, cum vedeţi, la călugărie. Când mi s-a dezvăluit calea aceasta
- călugăria - am simţit-o, într-adevăr, ca fiind căutarea mea din copilărie.

între timp am pribegit şi la alte credinţe, fiindcă eu nu aveam conştiinţa a ceea ce este Biserica şi nu înţelegeam de ce sunt mai multe Biserici. Credeam că, mai mult sau mai puţin, toate sunt valabile şi, până la un punct, este şi acesta un adevăr. însă lucrul specific, pe care nu îl înţelesesem, era împărtăşania, Sfânta împărtăşanie în Biserica Ortodoxă. Credeam că-i un simbol şi, dacă-i un simbol - minunat, nu-i aşa ? - pâinea ca trup şi vinul roşu ca sânge, eram gata (poate m-am şi „împărtăşit" în alte biserici, dar nu-mi aduc aminte) să mă duc şi, dacă Domnul a zis să facem aşa, facem aşa. Dar nu înţelegeam de ce. M-a trecut Domnul prin protestantism şi, ca bun protestant, am început să citesc Biblia. Şi în Biblie m-am poticnit în mod special la capitolul al Vl-lea din Evanghelia Sfântului Ioan, unde Domnul Iisus vorbeşte aşa de clar şi aşa de deschis despre Sfânta împărtăşanie, dar nu ca de un simbol. El vorbeşte acolo de Trupul Său, spunând că cine

nu mănâncă Trupul Fiului Omului şi nu bea Sângele Lui nu are viaţă în sine[2]. Şi eu încercam să înţeleg ce înseamnă aceasta, de ce vorbeşte aşa de concret? însă m-am mai consolat un pic văzând că până şi Apostolii s-au smintit de acest cuvânt greu de înţeles, pentru care unii L-au şi părăsit spunând: „Acesta este un cuvânt greu de primit şi cine-1 poate primi?“[3] Şi Domnul S-a întors către cei 12 ucenici şi i-a întrebat: „Şi voi Mă veţi părăsi?"[4]. Apostolul Petru I-a răspuns: „La cine ne vom duce, Doamne, cine altul are cuvântul vieţii?"[5]. Şi eu m-am „agăţat" cu dinţii şi cu ghearele de cuvântul Apostolului Petru şi am rămas, ca să zicem aşa, nesmintit. Adică aşteptând până ce Domnul îmi va arăta calea.

Printr-o poveste destul de lungă, cu crize, pe care le văd acum cu mult interes (atunci cu multă durere şi greutate, cu anxietate - cum se zice - cu adâncă nelinişte şi tulburări, pe care le-am trecut), mi-a arătat Domnul până la urmă ce înseamnă împărtăşania. Şi iată cum.

Pe când eram încă protestant, l-am provocat pe un ortodox să-mi spună de ce ortodocşii arată atâta evlavie preoţilor lor, încât le sărută şi mâna. Şi dânsul, foarte smerit şi blând, mi-a zis: „Păi, nu ştiu; eu, personal, sărut mâna care-mi poate da ceea ce nu pot avea fără preot“. Şi eu l-am întrebat: „Ce-i asta? Ce poate un om să-ţi dea, ceea ce tu, om fiind ca şi el, nu poţi să ai?“. Şi mi-a răspuns, tot aşa blând şi smerit: „Prea Cinstitul Trup şi Sânge al Domnului şi

Mântuitorului nostru". Şi atunci mi-am dat seama dintr-o dată că era vorba de ceea ce numim noi în Biserică *„Taină"* şi, pentru prima oară, am înţeles mai concret, mai conştient, ce înseamnă Taină. Şi eu credeam în Taină. Toate-s taine în viaţa asta, până şi creaţia, până, aş zice, şi informatica, în vogă astăzi (şi eu, la mănăstire, m-am ocupat de computer şi am găsit acolo o mare taină descoperită omului). Dar, evident, atunci când e vorba de Duh şi de Dumnezeu, de veşnicie, acolo sunt taine deja la un alt nivel.

Deci, ca să revin la ce spuneam mai înainte, am cerut aceluiaşi domn, prin care m-a „lovit" Domnul cu parul în cap, să aranjeze cu preotul să mă spovedesc şi să mă împărtăşesc şi de atunci sunt iarăşi în Biserica Ortodoxă.

Acolo s-a întâmplat un lucru, poate cel mai important al vieţii mele. în criza mea, tot căutam să înţeleg de ce ortodoxia ar fi mai adevărată decât protestantismul în care credeam atunci şi pe care îl socoteam o formă mai curăţită a creştinismului, nu ca ortodoxia, care mi se părea închistată de tot felul de lucruri, cu icoane, cu podoabe, cu cântări, cu ceremonii. Eu credeam că protestantismul era un creştinism esenţial şi observ că m-a interesat întotdeauna esenţialul, esenţa lucrurilor. Şi aş încuraja şi încurajez tot mereu pe tineri şi pe cei cu care vorbesc, că trebuie înţelese lucrurile esenţial, în adânc, şi nu periferal (sic!).

Căutăm cu nesaţ viaţa adevărată în toate

direcţiile vieţii noastre, prin cultură, prin călătoriile noastre duhovniceşti, ba chiar şi în păcat. Şi în păcat omul, până la urmă, îşi caută menirea lui cea adevărată. Dar păcatul nu este adevăr şi de aceea ceea ce Domnul nu ne-a dat ca poruncă, noi numim păcat, nu în sens moral sau etic, ci în sens ontologic, al firii. Chiar dacă noi nu înţelegem deplin poruncile, avem încredere în Dumnezeu, Care ne-a dezvăluit nouă ceea ce ştie El mai bine că ne trebuie, fiindcă El ne-a făcut şi El ne dezvăluie, prin cuvintele Sale, care sunt năzuinţele noastre şi unde găsim hrana ce o căutăm cu atâta poftă, adică viaţa veşnică.

Şi la puţină vreme după întoarcerea mea la ortodoxie, mi-a venit şi chemarea călugăriei, pe care am simţit-o ca fiind răspunsul la întrebările ce mi le puneam din copilărie şi, cu timpul, am înţeles că *moartea deţine sensul vieţii* şi văd acum că existenţa noastră aici, pe pământ, nu este decât un al doilea stagiu al trecerii noastre dintru nefiinţă întru ceea ce ne cheamă Dumnezeu, fiinţa lui Dumnezeu, adică veşnicia.

Primul stagiu a fost viaţa noastră în pântecele maicii noastre. A fost o gestaţie „mecanică", unde s-a format sistemul acesta, trupul acesta, potrivit pentru a putea trăi în existenţa pământească, pe care ne-o dă Dumnezeu. în existenţa aceasta se petrece o a doua gestaţie; am murit ca să ne naştem aici, am murit pentru viaţa noastră precedentă, în pântecele maicii, şi acum începe, de când ni se

contureazǎ personalitatea, dialogul nostru cu Dumnezeu. De acum, Dumnezeu nu mai face nimic în viaţa noastră, decât dacă îl lăsăm, dacă zicem „Amin“ cuvântului Lui, dacă avem încredere în El. Prin toate formele pe care ni le-a dat în istorie, Domnul ne cheamă, ne dă încredere în El, ne arată ce poate şi ce vrea să facă cu noi şi, prin acest dialog între sufletul nostru şi Dumnezeu, Părintele ceresc continuă creaţia omului, de data asta nu fară voia omului. Nimic nu face fără voia noastră (este foarte importantă noţiunea aceasta a libertăţii omului); Dumnezeu face apel la libertatea noastră şi ne învaţă în viaţa aceasta că şi ea este o „gestaţie" pentru viaţa care va să fie, adică viaţa veşnică. în pântecele maicii ni se formau mădulare, de care n-aveam nevoie acolo. Ce căutau acolo mâini şi picioare; ce aveam de făcut cu nasul, cu ochii şi cu gura? Acestea erau însă pentru viaţa ce avea să fie după aceea.

Mulţi dintre intelectualii noştri se smintesc şi nu cred în rugăciune, nu cred în duhovnicie şi pare normal aşa; cu intelectul rămas în limitele vieţii acesteia, nu se poate vedea o raţiune a lucrurilor duhovniceşti, fiindcă ele sunt mădularele vieţii ce va fi. Spre deosebire însă de starea de dinainte de naştere, Dumnezeu nu ne formează mădularele acestea decât prin voia noastră liberă, care voie liberă se exprimă prin credinţa pe care ne încurajează Dumnezeu să o avem şi
o cultivă în noi. Zic că Dumnezeu o cultivă în noi

mai mult decât o cultivăm noi. Deci, răspunzând prin liberul nostru arbitru lui Dumnezeu, îi dăm putinţa să continue în noi creaţia Sa; Dumnezeu ne învaţă în viaţa aceasta să începem noi înşine să tăiem ombilicul dintre noi şi pântecele creaţiei acesteia. Şi aici încep, în starea căzută a omului, durerea şi tragismul vieţii duhovniceşti, care trebuie văzute în perspectiva vieţii veşnice. Şi, precum pruncul în pântecele maicii sale nu ştie nimic, ci lasă firea să facă ce ştie ea cu el, aşa şi noi, în pântecele vieţii acesteia, să ne încredinţăm întru totul Domnului.

Şi chiar să colaborăm, prin rugăciune şi prin participarea la Tainele Bisericii, care sunt energiile vieţii ce va să fie. începând de la Botez, despre care Sfântul Pavel zice că este deja o moarte în Hristos[6] - ne pogorâm în moarte, în apa botezului, şi ieşim din ea înnoiţi întru viaţa cea nouă, în Hristos; prin eforturile ascetice ale vieţii noastre, învăţăm, puţin câte puţin, să ne îndepărtăm, să ne detaşăm, în măsura în care ne este cu putinţă, de elementele vieţii acesteia şi să gustăm ceva din viaţa cea veşnică, adică al treilea stadiu. Vom muri până la urmă şi trupeşte, vom muri definitiv vieţii ăsteia, ca să ne putem naşte definitiv în cea care va să fie.

Părinte Rafail, care a fost cea mai puternică criză a Sfinţiei Voastre?

Mă tot gândesc, dar n-am găsit încă răspunsul deplin. Ce vă spun acum nu-i un răspuns matematic. Fiecare criză, când vine, este cea mai puternică. îmi aduc aminte acum

de cuvântul părintelui Sofronie, care spune că *drumul mântuirii este o urcare pe Golgota.* Or, la fiecare pas, ai acelaşi efort de a te ridica mai sus, cu aceeaşi greutate, la care se mai adaugă, aş zice eu, oboseala.

Fiecare criză care vine omului este pentru prima oară şi mă interesează întrebarea asta, fiindcă acum încep să-mi dau seama că fiecare criză a fost, într-adevăr, o continuare a drumului. Foarte important este faptul că nu există criză care să nu vină cu îmbogăţire. Şi mulţumesc celui care mi-a pus întrebarea aceasta, tocmai fiindcă m-a făcut să conştientizez această îmbogăţire. Tot ce este durere în viaţa asta nu este decât o naştere, începând chiar de la primul blestem pe care l-a suferit omul după cădere. Dumnezeu i-a spus Evei că în dureri va naşte copii[7]. Şi am observat - şi acum îmi este din ce în ce mai clar - nu numai că în durere se nasc copiii, dar că fiecare durere este o naştere de copil şi acel copil eşti tu, care suporţi durerea, care treci prin criză. De altfel, un profesor de teologie din Paris explica faptul că noţiunea „criza[1] vine de la grecescul „krisis“, care înseamnă judecată. în criză, Dumnezeu judecă viaţa mea. Deci, criza este o judecată pe care Dumnezeu o manifestă faţă de mine sau faţă de o naţiune (profesorul acela vorbea de crizele şi pribegiile prin care a trecut Israel în Vechiul Testament, de robirile la alte neamuri etc.), prin care Dumnezeu mă invită să judec şi eu viaţa mea. Prin criză, gândul Domnului este să văd ce este adevărat şi

ce nu este adevărat în viaţa mea. Deci, criza este clipa în care putem şi noi judeca, în care se manifestă judecata lui Dumnezeu. îmi pare rău că în româneşte nu există un cuvânt ca *„defy”* sau *„challenge*“ din limba engleză; există termenul apropiat *provocare,* care este mai peiorativ decât în limbile Occidentului; deci, e vorba de o provocare şi o invitaţie în acelaşi timp a lui Dumnezeu să mergem mai departe. Şi, aşadar, fiecare criză este un pas înainte; fiecare criză, pentru că n-ai mai trecut-o, este cea mai mare. Şi în sensul ăsta, cu înfricoşare aştepţi ce alte crize îţi mai aduce viaţa; şi aş zice că şi eu aştept. Dar şi cu nădejde aştept, cu alte îmbogăţiri şi rămân la rugăciunea: „Doamne, cum ştii Tu, miluieşte-ne pe toţi“.

Aţi scris vreo carte în Occident?

Am scris o singură carte, care se numeşte *Gânduri.* Am scris-o, mai ales, din îndemnul cuiva, care se aştepta ca fiul lui Noica să scrie o carte. Şi când a deschis această carte, prima pagină era albă, a doua era albă şi toate celelalte la fel. Acum, la sfârşitul vieţii mele, mă gândesc să scriu altă carte care s-ar numi *Memorii,* fiindcă aşa scriu toţi oamenii mari. Or, cum eu mi-am pierdut memoria, această carte va fi asemenea celei dintâi!

Neîndoielnic, aveţi foarte multe de împărtăşit în planul vieţii spirituale. Referiţi-vă la aspectele ziditoare de suflet, care vă vin acum în minte sau la cele care vă sunt mai la îndemână a le exprima.

începem de la filosofie, fiindcă mulţi aţi auzit

de profesorul Noica. Mulţi cunoaşteţi, probabil, că acest cuvânt - „fUosofia" - înseamnă în greceşte „iubirea înţelepciunii". Or, pentru noi, înţelepciunea este înţelepciunea lui Dumnezeu, este însuşi Fiul lui Dumnezeu întrupat, Hristos. Şi pentru noi, altă înţelepciune nu există. Şi, dacă această înţelepciune este nebunie[8] - şi este nebunie pentru lumea asta - atunci să fim şi noi „nebuni", fiindcă înţelepciunea lumii acesteia a nenorocit pe om.

Iubirea este cuvântul la care putem reduce toate poruncile lui Dumnezeu. Dumnezeu, Care a făcut pe om după chipul şi asemănarea Lui, Care a făcut cerurile şi pământul, ştie, fără îndoială, de ce l-a făcut pe om, ce caută, de ce trăieşte omul şi mai ales, de ce moare. Dumnezeu ne-a dat porunca iubirii de Sine şi a iubirii de aproapele. în acest cuvânt „iubire", spune Domnul, se cuprind toată legea şi Prorocii[9] şi, putem adăuga, tot restul. De ce? Pentru că Dumnezeu însuşi este iubire[10].

Alt cuvânt pe care mi l-am amintit a fost un cuvânt pe care părintele Sofronie ni l-a dat într-o mică cuvântare, când m-a tuns călugăr în 1965. Vă mărturisesc că o parte din cuvântarea lui n-ani auzit-o, fiindcă mintea îmi era parcă în altă parte. Dar m-a trezit un cuvânt pe care mi l-a spus, anume că nu se poate să nu biruim. Deci, am cerut Domnului să-mi dea să înţeleg în viaţa de monah, care sunt condiţiile ca să fie cu putinţă să biruim. Şi cred că am înţeles. Este vorba de ţinerea cuvântului Domnului.

Aţi trecut prin iad şi n-a fost prima oară, căci

neamul nostru, ca şi alte neamuri, mai ales cele ortodoxe, au trecut prin iad. Demonul ştie unde să atace. Dar, precum Iov sau Iosif în Vechiul Testament, dacă ne ţinem de cuvântul acesta al lui Dumnezeu, Cel mai sfânt decât toţi sfinţii, e cu neputinţă să nu biruim. Numai să rămânem cu Domnul.

Pribegia mea m-a ajutat la un lucru foarte important, întotdeauna am avut o mică problemă cu un sentiment prea patriotic sau prea naţionalist. Mă gândeam că, dacă m-aş fi născut în neamul celuilalt, aş fi avut la fel „agăţarea" aceasta faţă de origine. Or, în pribegie, prin anii ’70, am încercat să fac şi eu ceva pentru neamul meu şi limba mea şi am vrut să traduc în româneşte viaţa Sfântului Siluan[11]. Trebuie să vă spun că m-am poticnit la primul cuvânt; absolut la primul cuvânt pe care l-am întâlnit şi mi-am dat seama că nu mai eram decât un străin, că nu mai rămăsese mult din românismul meu.

De prin anii ’80 am mai avut contact cu literatura română şi mi s-a mai împrospătat limba. Dar prin anii ’70 a fost perioada cea mai sărăcăcioasă. Aproape că-mi uitasem limba, nu mai eram obişnuit să o întrebuinţez. în ’72, tata a venit să ne viziteze şi vorbeam cu el în româneşte, însă cu multă greutate. Nu găseam cuvintele. „Ruginise" oarecum memoria cuvintelor româneşti.

Deci, poticnindu-mă de primul cuvânt şi

descoperind că nu mai sunt decât un străin, că toate limbile pe care le ştiu nu sunt, mai mult sau mai puţin, decât limbi străine, am trăit durerea cu care se trăieşte constatarea asta şi am simţit un fel de eliberare că originea nu este mai importantă decât faptul că exişti. Omul cred că nu se îmbogăţeşte dispreţuind vreo realitate oarecare. Dar nu toate realităţile au şi multă importanţă. Originea îţi este cuibul, ca al păsărilor. Pasărea se naşte într-un cuib; până-i cresc aripile şi îşi ia zborul, creşte în cuibul acela, dar după aceea, de multe ori, nu se mai întoarce în acel cuib niciodată. Omul, în orice caz, îşi face aripi duhovniceşti către fiinţa lui, către veşnicia lui şi zboară acolo, în veşnicie. Şi acesta a fost un pas în căutarea aceea, de multe ori neconştientizată, către ceea ce este veşnic şi esenţial şi care este mesajul ascuns în ceea ce altfel ar fi o grozăvie de nespus - moartea.

Vedeţi, în căutarea mea am ajuns şi la călugărie. *Am trecut prin mai multe faze, dar niciodată prin ateism.* Am avut şi acolo o intuiţie care nu m-a lăsat niciodată să neg, adică să mă opun gândului lui Dumnezeu. Dar multe dubii şi neînţelegeri am avut. Am trecut, ca şi mai toată lumea care caută, prin crize, mai mult sau mai puţin adânci, care m-au adus la un rezultat mai mult sau mai puţin spectaculos. Unul dintre cele mai mari, poate cel mai mare, a fost revenirea la ortodoxie, şi Bunul Dumnezeu, profitând de prostia mea, în loc să mă pedepsească - aşa cum ne gândim noi că face Dumnezeu (fiindcă şi noi

ne facem un dumnezeu după chipul şi asemănarea noastră, de prea multe ori) mi-a descoperit ortodoxia ca fiind firea omului.

Prin cădere, omul şi-a ieşit din această fire, a căzut din firea lui şi a trebuit ca însuşi Dumnezeu să vină în istoria omului, să-Şi „suflece mânecile" şi să spună: „Uite, omule, vin Eu să fiu om, căci tu n-ai aflat, n-ai ştiut cine eşti". Dumnezeu a venit în istorie să fie El om, a trăit toate nefericirile noastre şi toate rezultatele căderii noastre, a trebuit să trăiască şi moartea noastră, să treacă şi prin iad şi acolo Dumnezeu a dat o singură lovitură. Până acolo, Dumnezeu a fost blând ca un miel, dar acolo, Mielul a distrus porţile iadului şi, cum cântăm la înviere, prin moartea Lui a biruit moartea, a săvârşit un lucru pe care primul Adam n-a ştiut şi n-a putut să-l săvârşească, din cauza căderii. Dar, prin înviere, înălţare şi şedere de-a dreapta Tatălui, El a parcurs drumul pe care ar fi trebuit să-l facă măcar un om şi deci în Hristos, omul s-a desăvârşit şi s-a schimbat. Acesta este sensul Noului Testament.

Aş vrea să vă îndemn pe toţi să vedeţi ceea ce este lăuntric şi esenţial, fiindcă odată ajuns la asta, omul nu poate muri. Şi acestea sunt cuvintele pe care părintele Sofronie mi le-a spus de multe ori, mai ales în ultimii patru ani. Pentru om nu există moarte şi, în clipele cele mai tragice ale vieţii, ori în ce fel ar fi tragice, o mare mângâiere este credinţa că omul nu poate muri. Mare mângâiere este să ştii că toate

valurile vieţii sunt provizorii. Faţă de vremea în care simţeam tragedia aceasta, de a închide ochii la toată frumuseţea lumii, acum din ce în ce mai mult văd că frumuseţea aceasta nu este decât un simbol al realităţii ultime. Deci, viaţa de acum o văd într-un aspect dublu. Un aspect căruia i-aş zice funcţional. De exemplu: mâncarea, băutura şi toate lucrurile care te ţin în viaţă au doar o funcţiune. Chiar lucrurile care ne îmbată cu frumuseţea şi cu tot felul de atrageri sunt funcţionale. Fără ele, într-o oarecare măsură, murim sau scădem în viaţă. Există însă şi un aspect simbolic, care trădează ceva din veşnicie. Şi simţirea omului se agaţă de simbol, ca şi cum ar fi realitate.

Biserica, Maica noastră, ne naşte întru veşnicie, arătân- du-ne că trebuie să ne dezlipim de acestea, pentru că ele nu sunt decât nişte dezvăluiri într-o formă foarte redusă a ceea ce ochiul n-a putut vedea, urechea n-a putut auzi şi la inima omului nu a putut intra[12], adică cele pe care Dumnezeu le-a pregătit pentru cei ce-L iubesc. Deci, la aceasta o să mă opresc.

Biserica am trăit-o ca pântecele maicii şi lumea toată este Biserica în sensul ei simbolic. Biserica este acolo unde este creaţia lui Dumnezeu şi glasul lui Dumnezeu cheamă pe om dintru nefiinţă întru existenţă şi din existenţă în Biserică, iarăşi întru fiinţa lui Dumnezeu. Biserica este acolo unde omul realizează această chemare a lui Dumnezeu şi

unde se cultivă toate simbolurile acestea în ceea ce au ele mai adevărat, în aspectele cele mai veridice, prin care ele pot prezenta veşnicia. Mă gândesc la iconografie, la poezia liturgică, la muzica liturgică. Ce să mai vorbesc de lucrurile esenţiale ale Bisericii, adică rugăciunea, care este convorbirea personală a omului cu Dumnezeu şi Sfintele Taine, care sunt hrana şi puterea acelor lucruri pe care trebuie să le săvârşim şi care sunt cu neputinţă omului singur. Căci şi aceasta trebuie să ştim, anume că ceea ce ni se cere a împlini în Biserică, nu este greu; este cu neputinţă. Dar ce este cu neputinţă omului, Dumnezeu însuşi împlineşte pentru om. Şi aici intervin Tainele Bisericii şi puterea lor care hrăneşte această naştere şi creştere întru veşnicie, în fiecare suflet.

Ortodoxia - marea temă a vieţii mele

Părinte Rafail, consider că sunteţi cel mai indicat să ne spuneţi cum se poate ajunge la ortodoxie, trecând prin mai multe crize. Am spus că sunteţi cel mai indicat, întrucât mi se pare că nu sunteţi nici român, nici englez şi nu aţi fost crescut în ortodoxie. Este o întrebare indiscretă, dar cred că este necesară nouă, tuturor. Prin ce crize aţi trecut şi prin ce confesiuni şi cum L-aţi descoperit pe Dumnezeu tocmai în ortodoxie? Deşi întrebarea poate părea răutăcioasă, vă reamintesc că toate

cultele şi confesiunile susţin, fiecare în parte, că L-au descoperit pe Dumnezeu şi calea spre El este cea arătată de ele. Deci, Sfinţia Voastră ne puteţi spune de ce ortodoxia este calea cea adevărată? Cum ne-aţi putea convinge?

Convertirea la adevăr, recunoaşterea adevărului, criteriul pe care-1 căutam eu nu se găseşte ca un lucru general. Criteriul adevărului se dezvăluie inimii, printr-un cuvânt unic adresat acelei inimi. Dumnezeu are o conversaţie intimă, personală, cu fiecare inimă. Deci, dacă aţi fi altceva decât ortodocşi, nu cred că aş şti cuvântul pe care trebuie să vi-1 spun, dar aş încerca, cu ajutorul lui Dumnezeu, să găsesc un cuvânt care să simt că-i adevărat. Cum să-l găsesc, nu ştiu.

Vă fac o altă mărturisire. Rugăciunea mea către Domnul este aceasta: „Doamne, dă-mi să spun ce trebuie!". Fiindcă nu caut, în general. Fiecare trebuie să găsească, prin rugăciune, prin cuvânt, ce-i adevărul şi de ce acesta este adevărul. Şi acest lucru se poate exprima în cuvintele pe care vi le-am spus deja: „Doamne, ce-i adevărul şi de ce este aşa? Spune inimii mele, convinge prostia mea!" Aceasta era una din rugăciunile mele atunci când căutam. Acum încerc să mă apropii de întrebare, vorbindu-vă despre prima criză pe care mi-o amintesc.

Problema existenţei sau neexistenţei lui Dumnezeu s-a pus, sub formă de criză, abia când am ajuns în Occident. Când eram în ţară, copil fiind, credeam şi mă satisfăcea răspunsul

că Dumnezeu există şi că trebuie să crezi în El, deşi nu ai nicio dovadă. în Anglia - poate şi pentru că am mai crescut cu vârsta - mi-am pus problema: există sau nu există Dumnezeu? Era şi adolescenţa, când trebuia să-mi dau un răspuns: da sau nu. Şi am intrat în criză, pentru că am văzut că alta este viaţa dacă Dumnezeu există şi alta dacă nu există. Eu ce fel de viaţă trebuia să urmez? Nu am putut rezolva această criză, fiindcă atunci nu aveam dovada existenţei lui Dumnezeu şi, în acel moment de adâncă criză, n-am găsit împăcarea decât în gândul că, în definitiv, mie-mi place să trăiesc ca şi când Dumnezeu ar exista şi nu ca şi când n-ar exista. Deocamdată o să trăiesc ca şi cum El ar exista şi, dacă El există cu adevărat, poate va găsi o cale să-mi arate acest lucru.

Atunci n-am avut înţelepciunea să-mi fac rugăciunea pe care, ulterior, nu numai că am recomandat-o multora, dar am găsit-o chiar şi la Sfântul Siluan şi care, esenţial, constă în formula asta: „Doamne, dacă Tu exişti, găseşte Tu calea cum să vorbeşti inimii mele“. Dar atunci n-am ştiut să spun asta. Dumnezeu însă „a auzit“ ce n-am ştiut eu să spun în prostia şi neputinţa, în păcatul şi întunericul în care mă zbăteam şi, după un an şi jumătate, cred, mi-a dat o dovadă despre prezenţa Lui în creaţie, dovadă care nu-i un lucru extraordinar, dar, în contextul de atunci, mi-a convins inima şi am înţeles că Dumnezeu există. Aşa că de atunci nu mi s-a mai zdruncinat această parte a credinţei. Aceasta a fost prima criză.

Am continuat să întreb aşa: „Doamne, cum eşti Tu? Unde Te găsesc ? Arată-mi Tu căile!“.

La începuturile căutărilor mele, nu ştiam dacă sunt sau nu diferenţe între diferitele forme de a proslăvi pe Dumnezeu. M-am dus de multe ori la biserica anglicană, unde se ducea mama - ea fiind anglicană - şi nu m-a atras niciodată prea mult. Am dat ocol, la un moment dat, tuturor bisericilor care se găseau în jurul locului unde trăiam noi în Londra; am cunoscut pe penticostalişti[13], pe congregaţionalişti[14], pe Armata Salvării[15] şi altele şi, până la urmă - aşa s-a întâmplat cu viaţa mea - m-a introdus cineva la o biserică baptistă, unde am rămas cam un an şi jumătate, doi ani, poate. Am rămas, mai ales, fiindcă m-a atras predica pastorului baptist, un om pentru care am până acum cea mai mare preţuire.

între timp, întrerupsesem şcoala şi un prieten bun al tatălui meu şi al familiei, văzându-mă rătăcit în viaţă, din prietenie pentru tatăl meu şi pentru mine, s-a gândit să facă ceva pentru a mă ajuta să mă întorc la şcoală. M-a invitat în casa lui, în Franţa, mi-a făgăduit că avea să-mi găsească o bursă, dacă eram de acord să-mi reiau studiile, după care să mă duc la Universitate şi să fac ceva serios cu viaţa mea.

După doi ani de rătăcire „culturala*, am văzut că m-am înfundat într-o alee fară ieşire şi, cu bucurie, am primit această indicaţie. Dar era o problemă. Eu începusem să am acum o teologie protestantă prin care, între altele,

refuzam închinarea la icoane, socotind-o un fel de idolatrie şi chiar mă gândeam: nu cumva demonul va profita sau poate chiar mă pune să mă duc acum la Paris, să trăiesc de data asta în emigraţia română (la Londra erau foarte puţini români, nu era un grup aşa organizat, nici biserică nu mai aveau, în timp ce la Paris era foarte puternică emigraţia română şi avea şi un restaurant, la un moment dat, avea şi altele) şi deci să mă întoarcă la „erezia ortodoxiei"? Căci ştiam că am sâmburele în mine. Că din botez eram ortodox, dar mă lăsam în voia Domnului, Care este Atotputernic. Sunt multe detalii minunate, pe care nu pot să vi le spun pentru că nu este timp. Aş vrea să spun însă că Dumnezeu Se arată uneori ca având mult umor. Trebuie să aibă, de vreme ce a suferit să mă nasc şi eu!

Şi nu puteam să rezolv nici criza asta, ca să mă păzesc de ortodoxie. Şi într-o seară, cam cu multă teamă, să nu cumva să cad de la credinţa asta „curată" pe care mi-o descoperise Dumnezeu, am început să mă rog înverşunat Domnului, să mă păstreze, orişiunde aş fi, ca să nu cad înapoi „în erezie".

Şi, rugându-mă înverşunat, vine un gând aşa, ca un şarpe şi îmi zice: „Dar dacă ortodoxia e adevărată, şi protestantismul e o smintire?" însă, nu accept să răspund, căci nu prevedeam ce răspuns să dau, dar încercam ascetic: „Nu, trebuie să rămân credincios lui Dumnezeu". Şi am alungat gândul. Dar iar vine gândul în partea cealaltă: „Dar Dumnezeu toate le ştie şi tu nu le ştii pe toate. Dacă El ştie că ortodoxia-i

adevărată?" M-am gândit, dar n-am răspuns decât: „Nu se poate: eu mă ţin, Dumnezeu mi-a arătat, lasă prostiile!"

Şi a fost o luptă aşa, de mai multe ori, şi nu ajungeam să scap de şarpele ăsta care - alunecos, nu-i aşa ?, mai la stânga, mai la dreapta - vine, se întortochează, nu scapi de el, până am intrat într-un fel de panică. Mi se înfaşurase parcă în jurul gâtului. Zic: „Doamne, pentru Tine să rămân credincios. Dacă, într-adevăr, s-ar putea ca ortodoxia să fie adevărată şi protestantismul să nu fie adevărat, atunci trebuie să mă convingi. Dar Tu să mă convingi, dumnezeieşte. Tu, ca Dumnezeu, prostiei mele să-i vorbeşti. Tu, ca Dumnezeu, tainei inimii mele trebuie să-i glăsuieşti, într-un fel ca să înţeleg eu, prostul, nu altul. Dacă Tu nu mă convingi, eu o să mă ţin morţiş de lucrul acesta".

Deci, m-am dus la Paris şi - povestea se poate lungi mult, dar eu ţin s-o scurtez - acolo m-a trecut Dumnezeu printr-o criză. Aş vrea să subliniez aici cuvântul criză. Eu voiam să discut cu un ortodox, pe care îl admiram foarte mult, tot felul de puncte în care mă simţeam şi eu mai întărit în teologia mea protestantă; doream nişte principii ca să înţeleg măcar intelectual ortodoxia. Ba gândeam chiar că poate Domnul, între alte taine, prin mine, smeritul, să lumineze şi pe celălalt. Cum să rămână şi el, săracul, ortodox, om aşa înţelept, care cunoştea Biblia aşa de bine?! Şi eu, ca protestant, începusem s-o citesc deja. Şi voiam o serie de discuţii, pe care le-am şi început, dar, ca de obicei,

discuţiile la nivelul acesta intelectual nu duceau prea departe. Erau interesante, dar cam atât. Şi văd acum ce am văzut şi după aceea, că n-ar fi dus nicăieri. Dar Dumnezeu a făcut aşa, încât nici el cu lucrul lui, nici eu cu şcoala mea, n-am putut să ne mai vedem o vreme. Deci, Dumnezeu m-a trecut printr-o criză. Apoi, într-o zi, am simţit ceva ce nu pot descrie amănunţit. Aş putea pomeni multe momente, dar nu văd nici acum cum unul duce la celălalt, de ce într-o zi am simţit, ca o lumină în sufletul meu, gândul de a mă întoarce la ortodoxie. Şi mă împăcăm din ce în ce mai mult cu el, fară să găsesc vreo explicaţie logică. Ceva în mine se împăca cu acest gând până când, într-o zi, n-am mai rezistat, am cerut Domnului şi a făcut în aşa fel, încât l-am văzut pe prietenul meu. Ne-am văzut deci şi toată ziua aceea am încercat să vorbesc cu el nu despre frământările mele teologice, ci să obţin de la el vreun cuvânt care să fie vreo aluzie, vreo idee la întoarcerea mea la ortodoxie. Modest cum era, smerit, om minunat, n-a vrut să mă forţeze cu nimic, până când eu, nemairăbdând, am spus: „Ce crezi, nu cumva ar trebui să mă întorc la ortodoxie?" Nu mai ţin minte exact despre ce vorbeam, dar toate mergeau în direcţia aceea şi, cu ajutorul dânsului, m-am întors, prin Spovedanie şi împărtăşanie. Am simţit că aşa trebuie să mă întorc, să mă spovedesc, să mă împărtăşesc. Şi spre uimirea mea, în zilele acelea - nu ştiu dacă numai în prima sau şi în următoarele zile - am avut aşa o trăire pe care nici nu ştiu cum s-o de-

scriu, dar aşa o deschidere, aşa o luminare, că am înţeles ortodoxia ca fiind nimic altceva, decât firea omului. Spun cu cuvintele de acum; atunci nici nu ştiam cum s-o exprim, dar aşa o simţeam.

Omul, prin fire, este ortodox: chinez, libian, negru din Africa, piele roşie, orice ar fi el, prin firea lui este ortodox.

Nu era vorba dacă ortodoxia era mai adevărată decât protestantismul, dacă este mai adevărată, pur şi simplu mai dreaptă, mai adâncă sau cea mai dreaptă, sau cea mai adâncă etc. *Ortodoxia este singura realitate a omului.* Este în firea omului. Această fire, puţin câte puţin, s-a conştientizat; omul şi-a pierdut-o prin căderea în păcat şi psalmul îl plânge pe om ca tot omul fiind mincinos[16], dar cred că trebuie înţeles oarecum ca traducerea în slavonă: „Tot omul este minciună".

Omul, dacă nu şi-a găsit - să vorbim într-un limbaj modern - identitatea lui, rămâne în minciună. Omul este minciună până când, în Hristos, devine adevăr ca şi Hristos Care S-a numit Adevăr. Or, ca omul să-şi regăsească, să zicem, identitatea, să-şi revină în fire, cum se spune în limba română, a trebuit ca Dumnezeu însuşi să Se întrupeze, să devină om, să trăiască mizeriile noastre, să trăiască toate defectele astea ale căderii, până şi moartea, până şi iadul. A făcut şi un lucru pe care primul Adam nu l-a ştiut. Că revenind prin înviere la viaţă, a putut şi să Se înalţe la ceruri şi să şadă de-a dreapta Tatălui, completând calea fiinţei omului, dacă vreţi, calea „devenirii întru fiinţă" a omului,

până la şederea de-a dreapta Tatălui.

Numai în Hristos, omul îşi poate reveni în firea lui cea adevărată ca identitate, numai astfel îşi regăseşte firea lui cea adevărată, aşa cum a fost concepută de Dumnezeu mai înainte de veci, când S-a gândit să facă pe om în chipul şi asemănarea cea dumnezeiască.

Acum, din nefericire aş zice, dacă îmi îngăduie Dumnezeu acest lucru, această revenire în fire a omului s-a făcut istoric acum 2.000 de ani şi geografic la Ierusalim. Cultural, a trecut prin limba greacă şi prin toate îmbogăţirile pe care le-a trăit limba greacă, de la gândirea filosofilor şi intuiţiile lor. Zic din nefericire, fiindcă la început creştinismul era un grup mic de oameni, care era considerat ca o sectă aparte, cum vedeţi şi în Faptele Apostolilor[17] şi care se încadra şi oarecum în dezbinările astea ale istoriei. Dar rătăcirile omului prin înţelepciunea lui (să nu uităm că Dumnezeu, prin nebunia Crucii, a mântuit pe om şi omul tot caută la înţelepciune şi la semne), dezbinările astea ale istoriei au făcut că singurul adevăr, singura realitate a firii omului a luat o formă istorică, şi-a luat un nume în istorie, se numeşte ortodoxie şi se găseşte aici mai mult decât acolo. Dar, esenţial trăită, ortodoxia este - am trăit-o şi eu atunci cu uimire, cu bucurie de nespus, înţelegând acum aceste stări a fi caracteristice jarului pe care îl dă Domnul - *descoperirea firii omului*, *este devenirea întru fiinţă.*

Vorbind acum de rătăciri, vă mărturisesc mai

departe cum am trăit eu rătăcirea. Mă găseam în Biserica Ortodoxă, a cărei atmosferă o recunoşteam. Eram în Casa Tatălui meu, dar un înstrăinat şi am trăit dureros şi bucuros starea Fiului risipitor. Dureros, că am pierdut atâta vreme; vorbind de rătăcire, am trăit ca rătăcire. Dar în contextul vieţii mele, fară această rătăcire, poate că n-aş fi găsit nici drumul, însă (în viaţa mea îl las numai pe Dumnezeu să judece) numai Dumnezeu ştie în ce măsură a fost rătăcire şi în ce măsură pronia lui Dumnezeu, în ceea ce numesc eu rătăcire. Deci, obiectiv, e rătăcire, subiectiv, Dumnezeu singur ştie. Căci, dacă nu m-aş fi îndepărtat, *dacă n-aş fi trăit ortodoxia ca un convertit, poate că n-aş fi putut niciodată să o văd în frumuseţea ei strălucitoare, drept singurul adevăr al istoriei.*

Nu trebuie nici să aibă nume, n-a trebuit să aibă geografie, dar aşa a fost.

Revenind la dialogul cu ceilalţi, cred că, în primul rând trebuie respectat omul chiar şi în smintelile şi în revoltele lui, căci cine ştie de unde vin acestea şi unde este rana? De multe ori, rana suntem noi care am reprezentat greşit ceea ce credem. Deci, smerenie! şi - dacă este cu putinţă - şi asta se simte mai mult decât se poate gândi - omului aceluia
i se poate spune un cuvânt. Dacă sunt nesiguri, îi spun în general un cuvânt de genul acesta: „Nu te poate convinge omul, nu căuta convingere de la om; începe cu rugăciunea; cere-I Domnului să convingă inima ta. Eu pot să spun mii de lucruri, dar nu de la mine vreau să

te convingi, de la om, ca să te sminteşti mai târziu, mai ales acum când eşti bombardat cu tot felul de ideologii şi filosofii şi cu nedreptăţile istoriei".

în general, în Biserica Ortodoxă, care a păstrat noţiunea de *ipostas,* de persoană, problema trebuie pusă ipostatic, personal. De aceea, fiecare persoană trebuie să intre în dialog intim cu Dumnezeu. Esenţial, ne regăsim după aceea. Mulţi protestanţi sau catolici mi-au relatat convertirea lor la ortodoxie sau la Dumnezeu, în general. Am cunoscut mulţi convertiţi şi, chiar dacă nu au devenit ortodocşi, am recunoscut în experienţa relatată de ei acel moment pe care l-am trăit şi eu când Dumnezeu m-a convins că El există şi că Biserica Ortodoxă este cea adevărată. Acest moment l-am recunoscut în istorisirile acelora, deşi pe mine elementele acestor mărturisiri nu m-ar fi convins nicidecum. Am văzut însă cum i-au convins pe ceilalţi şi am recunoscut momentul esenţial.

Omul este unic şi experienţa fiecăruia dintre noi este unică. Esenţial, convertirea la Dumnezeu am recunoscut-o la toţi aceştia, chiar dacă a luat forme diferite. Dumnezeu intră în dialog personal cu fiecare om.

Cum vedeţi raportul dintre credinţa creştină şi celelalte credinţe?

Tot omul este ortodox prin fire, iar ortodoxia, dincolo de culorile exterioare, ca să zicem aşa, şi de aspectul cultural, istoric, etnic ş.a.m.d., este esenţa omului. Deci, am văzut că

esenţa omului a trăit toate filosofiile, întrucât a întâlnit toate religiile şi toate înţelepciunile şi gândirile lumii şi a văzut cu uimire cât adevăr este în om şi că, într-adevăr, omul prin fire este ortodox şi tinde firesc către adevărul ortodox. întotdeauna, într-un loc sau altul, se sminteşte, dacă nu-L găseşte pe Hristos, pe Hristos cel Adevărat. Şi aici iarăşi putem vorbi obiectiv de tot felul de rătăciri şi smintiri, dar să fim atenţi că atunci când e vorba de om, omul care ne stă în faţă, nu ştim dacă este rătăcit sau dacă este un miel al lui Dumnezeu. Nu mai ştiu cine - i-am auzit numele de multe ori, dar l-am uitat de fiecare dată, un om care mai trăieşte poate, preot ortodox, parcă arhimandrit - a spus că *noi, ortodocşii, dacă ştim unde este ortodoxia, nu ştim insă unde nu este.* Adică, dacă noi putem găsi, să zicem, filosofia cea nerătăcită, nu putem judeca văzând pe omul din faţa noastră, dacă este sau nu ortodox în esenţă. Asta numai Dumnezeu o ştie. Deci, am găsit în toate religiile, în natura şi filosofia lor, tendinţe către ortodoxie. Bineînţeles că se poate afirma de către unii că toţi au adevărul. Da, toţi au adevărul, dar fragmente de adevăr, însă unul este adevărul deplin şi toate celelalte sunt doar încercări ale omului, minunate câteodată în adâncimea lor. Minunate în ce fel? *Mă minunez cât de departe poate merge omul în intuiţia lui fără Hristos, dar mă minunez şi de faptul că nu ajunge niciodată la plinirea adevărului fără Hristos.*

între confesiunile creştine, problema se pune doar tranşant: rătăcire (erezie) - calea

adevărată. Nu putem vorbi de mai multe căi sau mai multe adevăruri ?

în absolut, sunt numai două lucruri tranşante, carc se exclud: adevărul şi rătăcirea. Putem spune ca Avraam bogatului care voia să-l roage să-l lase pe Lazăr să se ducă să-l ajute. între cele două stări este o prăpastie pe care nu o poate trece nimeni. Dar, în realitate, omul este o „amestecătura* nemaipomenită de ce poate fi mai sfânt şi de ce poate fi mai drăcovenesc (sic!). Nu trebuie să tranşăm noi. Tranşează Judecata lui Hristos cea din urmă. între creştini, trebuie să vedem pe fiecare ca pe un potenţial mântuit.

Aceasta şi când este vorba de credinţă, ca adevăr, ca dogmă ?

Bineînţeles că nu. Dar în viaţă, lucrurile trebuie văzute cam aşa.

De ce consideraţi faza neoprotestantă, prin care aţi trecut, drept o rătăcire?

Aş zice, dacă nu rătăcire, măcar o sărăcire, o sărăcire foarte mare şi, dacă-mi iertaţi obrăznicia, aş zice că în acest sens aş pune alături şi catolicismul, care a fost dezbinarea cea mai mare din Biserică, ce a marcat tot Occidentul.

Când mă aflu în Biserica Ortodoxă, trăiesc un complex de inferioritate a Bisericii Ortodoxe faţă de Biserica Romano-Catolică. Nu voi abandona niciodată Biserica Ortodoxă, dar, vă rog, întăriţi-mă în această credinţă ortodoxă!

în primul rând, aşa cum spun tuturor celor

care vor să fie întăriţi sau celor ce vor să părăsească credinţa lor pentru alta (evident, eu întâlnesc mai mult pe cei care vor să vină la Biserica Ortodoxă din alte Biserici sau din necredinţă; ba chiar din păgânism am întâlnit câţiva), întărirea nu pretind c-o pot face eu. Discut cu voi, vă împărtăşesc câteva lucruri pe care le-am trăit şi eu, dar caut la Domnul, la Duhul Sfânt, mai ales, ca El să vă întărească. Şi încep prin a spune: pentru întărire, trebuie mai întâi rugăciunea. Sufletul care gândeşte acestea, care are încumetările acestea, să ceară Domnului: „Tu, Doamne, dacă eşti adevăr şi dacă mă auzi, Tu să găseşti cale să întemeiezi inima mea şi credinţa mea în adevăr aşa, încât să nu mă mai îndoiesc niciodată şi pentru alegerea pe care o fac să nu am a mă pocăi în viaţa mea, până la moarte".

Şi când rostesc această rugăciune, ştie Domnul că este şi rugăciunea mea acum pentru voi toţi, care vreţi să fiţi întăriţi.

Să nu ne înverşunăm a ajunge la o stare, să zicem morală, perfectă, ci să căutăm, prin rugăciune, ca Dumnezeu însuşi să întemeieze în noi această viaţă, pe care El însuşi o revelează şi care nu este doar o moralitate, o problemă de ordin social, ci este viaţa lui Dumnezeu.

împlinirea poruncilor lui Hristos este un lucru aproape cu neputinţă omului singur. Când vin tineri la mine şi-mi spun: „Este aşa de greu să mă rog, să mă schimb", le răspund: „Nu-i

greu deloc; este cu neputinţă!" Dar, ca să înţelegi, suflete, de ce-ţi este aşa de greu, trebuie să ştii că ceea ce încerci este cu neputinţă pentru tine însuţi şi de aceea te între-bi: cum o să ajung vreodată la asta? Soluţia este rugăciunea, iar când Domnul a zis că „cele cu neputinţă omului sunt cu putinţă lui Dumnezeu"[18] a spus-o ca o făgăduinţă; cred că putem să luăm cu încredere o astfel de făgăduinţă şi să căutăm ca Domnul să facă în sufletele noastre ceea ce este cu neputinţă omului.

Pentru întărirea în Biserica Ortodoxă, aş aminti cuvântul unui teolog rus (Serghei Bulgakov - n.ns.[19]) care spunea că *Biserica Ortodoxă nu atât convinge, cât seduce,* adică atrage inima şi sufletul omului întreg. Eu aş confirma cuvântul lui, spunând că aceasta a fost şi experienţa mea. V-am vorbit de criza prin care am trecut eu, care este mai mult decât o convingere intelectuală şi trebuie să vă spun că această criză este o trăire, deşi eu atunci căutam criterii intelectuale.

Criterii mi-a dat Dumnezeu, dar pe altă cale. Şi calea este trăirea. Când se descoperă „în duh şi în adevăr", adevărul seduce, adică convinge toată firea, până în măduva oaselor. Şi aceasta este puterea ortodoxiei, pe care am văzut-o de multe ori. Ortodoxia nu are un adevăr relativ sau un adevăr micşorat, niciunul scâlciat sau deviat, cum am găsit astfel de adevăruri în toate

confesiunile şi religiile de care am auzit câte ceva, cu intuiţii de multe ori extraordinare, ci adevărul deplin care, negreşit, duce la mântuire.

Deci, una din trăsăturile ortodoxiei este această seducţie, este convingerea omului întreg. Mai întâi, sunt atrase inima şi sufletul şi în cele din urmă şi mintea. *Că în duhovnicie, mintea se converteşte cel mai încet.* Să nu vă smintiţi de lucrul acesta. Caută omul de multe ori o dovadă logică, or, logica seamănă cu nişte rafturi pe care pui ceva; depinde ce pui. Spun oamenii că logic nu există minunea. Dar, dacă ai experienţa existenţială a minunii, logica ţi se transformă sau ţi se modifică, îţi creşte şi atunci include şi minunea. Dar minunea n-o pui pe raftul unde este, să zicem, informatica, ci pe raftul acela unde se află credinţa. Şi logica „se dezvolta' şi „se măreşte". Camera şi rafturile se adaugă - nu-i aşa ? - după cum vine experienţa. Deci, întâi experienţa, iar raţiunea şi logica vin după aceea şi explică, dar în viaţă explică de multe ori târziu. De multe ori, aveţi trăiri neînţelese ani şi zeci de ani de zile şi, după zeci de ani de zile, vine şi o explicaţie logică.

Dumnezeu a dezvăluit esenţa sau firea omului tot prin trăire. Nu ne-a explicat cu degetul: aşa, ci Dumnezeu S-a întrupat în trupul şi istoria noastră, a trăit viaţa noastră şi a murit moartea noastră şi ne-a dat, pentru prima dată în istorie, lucruri care n-au existat până atunci la om: înviere, înălţare şi şedere de-a dreapta Tatălui. Iisus nu numai ca Fiu al lui Dumnezeu

şade de-a dreapta Tatălui (ca Fiu, nu S-a despărţit niciodată de Tatăl). în Iisus este şi omul care şade de-a dreapta Tatălui, potenţial tu, suflete! Noi şedem de-a dreapta Tatălui. Aceasta este adevărata antropologie, pe care ne-a arătat-o Iisus.

Da, suntem mai mici şi mai sărăcăcioşi ca alţii, poate, dar mă gândesc şi la cuvântul Domnului care spune că, deşi drojdia în aluat este puţină şi mică, dospeşte tot aluatul şi fară de ea, pâinea nu se poate face. Tot aşa să nu ne poticnim în privinţa noastră, văzând cât de smerită este Biserica Ortodoxă. Chiar dacă, aparent, lucrarea lui Dumnezeu în ortodoxie este mică, în realitate, ea este o lucrare mare, numai că omul nu o vede. Avem crâmpeie din măreţia acestei lucrări tainice a lui Dumnezeu, crâmpeie din care o să numesc câteva la care mă gândesc acum.

O tradiţie a călugărilor de la Muntele Athos spune că, dacă un suflet se mântuieşte după moarte şi ajunge la viaţă, până la douăsprezece generaţii de strămoşi se împărtăşesc din această biruinţă, aş zice a vieţii, primesc ca un şoc de viaţă şi, dacă ei înşişi nu sunt mântuiţi, se pot mântui prin acel suflet care a găsit mântuirea. Părintele Sofronie explică şi în felul acesta: cel care a găsit mântuirea, cel care s-a pocăit, a găsit viaţa. Dacă eu, orişicare eu, găsesc viaţa, în mine s-au pocăit, în mine s-au spălat toate păcatele pe care le-am moştenit. Vechiul Testament vorbeşte de păcatele care se răsfrâng până la a treia generaţie numai[20]. Dar, iată că aceşti călugări de la Athos învaţă că până la douăsprezece generaţii de strămoşi găsesc viaţa, deşi păcatul are energii numai până la a treia şi a patra generaţie.

Mult mai mare este lucrarea lui Dumnezeu decât se vede. Şi cred că noi putem să ne

încredinţăm Domnului, că ştie El ce face, chiar când nu vedem noi, chiar când în ochii noştri n-are aerul că ştie ce face. Domnul de multe ori nu ne întreabă pe noi, însă ştie El mai bine. Şi cred că, dacă noi ne trăim smerit viaţa noastră, în sensul adevărat, dumnezeiesc, smerenia aceasta este poarta deschisă iubirii şi iubirea este porunca cea dintâi a Domnului. Deci, trăind în iubire, trăind în înţelegerea aproapelui, înţelegându-1 şi în păcatul lui (fiindcă şi eu sunt păcătos şi nu trebuie să judec), împlinind poruncile lui Dumnezeu, se face în fiecare dintre noi o lucrare de a cărei măreţie nici nu ne dăm seama. Ne dă Dumnezeu crâmpeie de vederi dintr-astea, ca să ne încurajeze. Dar, precum în viaţa asta nu putem să vedem toată măreţia lui Dumnezeu, ne mulţumim cu aceste crâmpeie, prin care întemeiem şi mai mult nădejdea noastră în
Dumnezeu şi încredinţarea că se va dospi aluatul întregii omeniri. Fiindcă şi Domnul, când vorbeşte despre sfârşitul lumii, spune: „Luaţi seama... să nu vă speriaţi, căci trebuie să fie toate, dar încă nu este sfârşitul. Şi se va propovădui această Evanghelie a împărăţiei în toată lumea, spre mărturie la toate neamurile; şi atunci va veni sfârşitul"[21]. Deci şi noi să nu ne smintim de lucrurile care vin, că toate lucrurile sunt, nevăzut, în mâinile lui Dumnezeu. Şi Dumnezeu îşi face lucrul Lui în istorie şi puterea Lui este înfricoşător de gingaşă, fiindcă puterea lui Dumnezeu n-are nevoie de violenţă. Când Domnul îşi va împlini lucrarea Lui pentru

mântuirea omului, atunci va veni sfârşitul. Atunci va pune capăt istoriei, odată cu tragedia aceea fără de asemănare, care va fi la sfârşitul veacurilor.

Ce îndemn duhovnicesc adresaţi tinerilor care urmează a sluji Biserica ?

Nu mai ştiu ce să spun tinerilor care se pregătesc să slujească Bisericii. Dar îmi vine un cuvânt. Mă gândesc la Epistola către evrei unde se spune că Arhiereul nostru, Hris- tos, nu este unul Care nu poate să înţeleagă slăbiciunile noastre, căci şi El însuşi a fost ispitit[22] ca şi noi, deşi El era fără de păcat, dar, fiind ispitit, trecând prin viaţa noastră, poate să fie un Arhiereu milostiv, Care să facă o ispăşire pentru păcatele noastre.

Nu cunosc bine Scriptura în româneşte. în Anglia, mulţi ani nu am avut Scriptura în româneşte şi mă gândesc: pot fi slujitorii Bisericii, arhiereii, preoţii şi diaconii „altfel decât aşa cum este Marele nostru Arhiereu? Am văzut de multe ori în viaţă cum Dumnezeu ne lasă să fim ispitiţi, să ne muncim cu tot felul de lucruri dar, în aceste ispite, nu trebuie să ne pierdem cumpătul, să deznădăjduim, fiindcă nu numai eu sufăr de păcat, nu este numai suferinţa mea, pe care câteodată nu pot să o mai duc, ci este suferinţa lumii întregi. Şi eu, poticnindu-mă de păcatul meu, fie că l-am biruit, fie că am căzut în el, trecând prin multe suferinţe şi nedreptăţi, devin în stare să înţeleg pe aproapele. Şi aşa începe să se închege cea de

a doua poruncă a Domnului: „Iubeşte pe aproapele ca pe tine însuţi"[23]. Aproapele tău, fie bun, fie rău, fie păcătos sau sfânt, oricum ar fi el, este un alt eu însumi; tu eşti un eu, tu mă cunoşti până la urmă. Şi eu te cunosc, esenţial; nu e nevoie să ne întâlnim ca să ne cunoaştem.

Odată, când am fost la Muntele Athos, acum mulţi ani, am rămas entuziasmat de căldura cu care am fost primiţi de călugări. Ce primitori erau! Ce înţelegători! Şi i-am spus unui călugăr:

„Oriunde aş intra aici, în mănăstiri şi schituri, pe oricine aş vedea, parcă l-am cunoscut din copilărie". Ce mi-a răspuns călugărul? Zice:

„Noi, ortodocşii, ne iubim înainte să ne cunoaştem“. Şi am înţeles că este adevărat cuvântul lui. Esenţial ne cunoaştem, mai ales cei care trăim cu rugăciunea.

Neamul românesc a trecut prin multe încercări şi suferinţe. Eu, în copilărie, având mamă englezoaică, cu posibilităţi de a pleca în Apus, voiam şi mă rugam să scăpăm (de prigoana regimului de atunci - n.ns.). Şi a dat Domnul şi am scăpat. Şi acum, într-un fel, mi-e ruşine. îmi pare rău că nu am trăit cu voi suferinţele voastre. M-am gândit însă că nu fără binecuvântarea Domnului, mai precis a Maicii Domnului, am ieşit din ţară. Mă gândesc că a fost poate o providenţă, mai ales văzând că, oriunde mergi, te poticneşti de aceleaşi lucruri. Tot tu eşti şi lumea este aceeaşi oriunde am trăi. Am văzut în multe feluri cum ceea ce se întâmpla aici, ceea ce se întâmpla în Rusia, s-a întâmplat şi în Occident, de bunăvoie însă. Că

Apusul n-a avut privilegiul de a fi ortodox. Neavând ortodoxia, duhovnicia, Apusul n-a avut putere să reziste lumii şi de aceea în Apus s-au închis biserici de bunăvoie, au fost transformate în magazii, au fost dărâmate... Şi într-un fel, de departe, dar esenţial totuşi, cred că vă pot înţelege din puţinul pe care l-am trăit cu voi în copilăria mea şi din experienţa pe care am avut-o în Apus. Căci nici acolo nu este uşor.

în Apus s-a creat mentalitatea că poţi să faci orice, dar aceasta te împiedică să fii al lui Hristos cel Adevărat. Noua Eră, de exemplu, promovează ideea că totul este îngăduit, de la satanism până la filosofiile cele mai înalte; numai smerenia, pocăinţa şi altele ca acestea sunt lucruri interzise. Psihologic sunt interzise; numai Hristos cel Adevărat este interzis. Căci sunt mulţi hristoşi - şi nu vorbesc numai de antihriştii care înşală pe mulţi - ci şi idei greşite despre Hristos cel Adevărat.

Trăim în această lume: Apusul vine şi la noi cu toate ale lui, dar aici aveţi o întemeiere pe care eu am simţit-o, deşi n-am trăit în copilăria mea foarte aproape de Biserică. Biserica ne dă, aş zice, nişte energii prin care înţelegem singuri anumite lucruri. Singur am înţeles (până la vârsta de 13 ani am fost în România) că nu era nicio contradicţie între viziunea biblică despre creaţie şi ideile ştiinţifice, în măsura în care acestea din urmă erau adevărate (că nu sunt neapărat adevărate, că sunt doar teorii, ca evoluţia, de exemplu, am înţeles mai târziu). Apusul însă n-a înţeles aceste lucruri. S-a

smintit la fiecare teorie „ştiinţifică", s-a smintit la fiecare pas al ştiinţei omeneşti şi astfel, oamenii s-au smintit şi au căzut din credinţa lor. Dacă ar fi fost ortodocşi, nu s-ar fi putut întâmpla asta. Căci ortodoxia dă duh şi viaţă şi, cum spune Sfântul Apostol Ioan, „Viaţa era lumina oamenilor"[24]. Apusul este mai mult studiu şi intelect. Lumina omului este însă viaţa, vieţuirea. De aceea, Părinţii, după cuvântul Domnului, caută mai mult către vieţuire decât către înţelegerea intelectuală. Dar să revin la ce spuneam mai înainte.

Ce ne-a impresionat pe noi în ţară a fost căldura primirii, căldura inimii oamenilor. Această căldură trebuie păstrată. Ca să înţelegem în duh şi adevăr cuvântul dat nouă de Dumnezeu însuşi, cuvântul acela trebuie orientat către lumina celor două porunci ale Domnului, anume aceea de a iubi pe Dumnezeu şi pe aproapele. Căci zice Domnul că nu este o poruncă mai mare decât aceasta de a iubi pe Dumnezeu şi pe aproapele. Păstrarea dragostei însă trece prin multe greutăţi, care ne oţelesc duhovniceşte. Ne oţelesc într-un fel foarte curios, paradoxal. Ajungem nu să ne simţim puternici, ci atunci când suntem slabi, cum spune Sfântul Apostol Pavel[25], atunci suntem puternici. Suntem puternici pentru că atunci ne smerim şi atunci înţelegem pe aproapele şi se poate naşte în sufletul nostru duioşie faţă de aproapele. Căci iubirea în Domnul este duioasă. Şi atunci, în smerenia şi duioşia de care vorbeam, poate lucra nu înverşunarea omului, ci

asceza noastră; atunci lucrează în om harul lui Dumnezeu.

O religie este adevărată pentru om în măsura în care e trăită? Nu pot fi măcar puţin adevărate şi alte religii? Ajută mai mult trăirea unei religii, oricit de rătăcită ar fi ea, decât afişarea ortodoxiei ?

Cred că Sfântul Atanasie Grecul a spus, după ce a mărturisit cum crede credinţa ortodoxă, că cel care nu crede în felul acesta - noi ne referim la toate religiile (el vorbea de celelalte confesiuni creştine) - în afară de multe smintiri în viaţa aceasta, riscă pierzania cea veşnică. Şi mi-a plăcut cuvântul acesta „riscă“. Nu este un fapt absolut; noi nu ştim cum poate Dumnezeu să mântuiască pe fiecare om, dar riscul este acolo, la concret, în Apus. Afişarea de orişice este numai afişare şi riscă să ducă la pierzanie. Pe de altă parte, o trăire neadâncită destul, neînţeleasă destul, riscă şi ea pierzania. Şi am văzut, Dumnezeu să mă ierte dacă e o obrăznicie, cum într-o oarecare măsură Apusul, cu trăirile lui, pe care Părinţii noştri le-au numit erezii, şi-a dat arama pe faţă. Sunt erezii în mod obiectiv. Vorbesc despre oameni şi cu oamenii, dar în om, de multe ori, sunt compensaţii pe care el însuşi nu le înţelege. Şi la mine au fost compensaţii în rătăcirile mele. Aş zice că am văzut cum gândirea filosofică, trăirea duhovnicească, în Apus, au dat faliment. Şi am văzut clar cum Apusul caută acum tot mai mult

către ortodoxie. Spunea şi Prea Sfinţitul Serafim că sute şi poate mii de oameni (şi, într-adevăr, mii) se convertesc la ortodoxie. Sunt şi cei care nu se convertesc, dar caută cu drag către ortodoxie, ori caută cu şmecherie şi vampirizează ortodoxia, ca să mai dea sânge proaspăt trupului lor anemic, leucemic, lipsit de viaţă. Şi mă iertaţi că spun aşa obraznic, dar cred că totuşi trebuie spus. Aşa am văzut-o, aşa am trăit-o.

Evident, afişarea este de fapt o smintire a ortodoxiei. Duhul ortodoxiei nu este afişare, nu este nici prozelitism; duhul ortodoxiei este exprimat în Liturghie şi revin la ideea aceasta: atenţie la cuvântul liturgic, la cuvântul de rugăciune. Deci, duhul ortodoxiei este exprimat în Liturghie. Amintiţi-vă cuvântul: „Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul!". Şi noi, păcătoşii, încercăm, smeriţi, să gustăm şi să vedem că bun este Domnul în locul în care ne-a pus, lângă „râurile" acelea ale Babilonului apusean, şi gustăm şi vedem şi bem.

Mântuirea ca posibilitate

Ce să facem ca să ne măntuim ?

îmi amintesc de cuvântul pe care l-am auzit de curând de la ava Paisie Olaru[26], pe patul de moarte. I s-a cerut să dea un cuvânt poporului român. Şi el, în ultima lui suflare, a spus: *„Cuvântul Domnului:* «Cerul şi pământul vor trece, dar cuvântul Domnului nu va trece»“[27].

Căutaţi către fiecare cuvânt din sfintele

rugăciuni, în biserică şi închinaţi şi cuvântul vostru lui Dumnezeu. Pentru aceasta v-aş cita un cuvânt pe care părintele Sofronie l-a spus unui suflet aflat în.căutarea rugăciunii. O doamnă anglicană se afla în pragul lepădării de rugăciune şi de Dumnezeu, căci la întrebarea sa: „Cum să găsesc rugăciunea?" pusă mai multora, primise numai răspunsuri stereotipe. Auzind de un oarecare arhimandrit Sofronie, în Franţa, l-a căutat şi l-a întrebat şi pe acesta. Părintele Sofronie i-a răspuns: „Cu Dumnezeu nu e nevoie să fii politicos. Toarnă înaintea Domnului ceea ce este în inima ta, aşa cum este". Şi a găsit o rugăciune aşa de puternică, încât, spunea părintele Sofronie, ceasuri întregi se ruga cu capul plecat la pământ. Aceasta nu este puţin lucru pentru un apusean. Doamna aceea este, de mult timp, ortodoxă.

Există un progres în ceea ce priveşte înţelegerea lucrurilor lui Dumnezeu ? Cum se manifestă acesta?

Cultura pe care ne-a dat-o Hristos în viaţă, dacă o înţelegem bine, este înainte de toate cultura inimii. Lucru curios! Locul cel mai accesibil care caracterizează omul la orice nivel (copil, adult, educat sau analfabet), de la naştere până la moarte, care este în acelaşi timp locul unde omul seadevereşte cel mai adânc, este inima. Prin aceasta, Hristos Se adevereşte a fi Dumnezeu adevărat şi Om adevărat întrucât cunoaşte necrezut de bine firea omului.

Dacă citim în Sfânta Scriptură şi în rugăciunile noastre şi dacă privim în viaţa noastră, din copilărie până acum, în măsura în care am înţeles şi ne-au fost explicate cât de puţin elementele acestora, ne dăm seama de o treptată aprofundare. Când eram copil, înţelegeam la nivelul copilului. Dacă viaţa nu ne-a amăgit prea mult şi nu ne-a cuprins mândria, la fiecare etapă a vieţii noastre am înţeles mai adânc. Aş vrea să dau un exemplu. Când eram mic, înţelesesem că aveam o viaţă de trăit şi, dacă o trăiesc bine, mă voi duce în rai. Dacă o trăiesc contrar felului pe care ni-1 arată Dumnezeu, mă voi duce în iad.

Dacă rămânem cu imaginea asta toată viaţa noastră, n-am realizat prea mult; e corect, dar nu-i adevărat. Copilul nu are prea multă putere să judece, dar are mult mai multă intuiţie care îl ajută să trăiască adevărat şi, astfel, poate primi harul lui Dumnezeu. Şi sunt copii care trăiesc harul lui Dumnezeu foarte intens şi foarte adânc şi exprimă lucruri uimitor de adânci fie în întrebări, fie în constatări sau concluzii de copil. Mai târziu, această imagine poate fi înţeleasă în alt fel. Observăm un lucru pe care l-aş traduce prin proverbul românesc: „Cum îţi aşterni, aşa dormi“. Dacă înţelegem că un Dumnezeu al iubirii nu-i un Dumnezeu Care alege, Care a creat raiul şi apoi iadul şi face o alegere oarecum arbitrară, înţelegem din ce în ce mai mult că omul singur îşi face aşternutul şi aşa riscă să doarmă.

Iubite părinte Rafail, ca fiu al lui Constantin Noica, dar mai ales ca român, nu credeţi că aţi avea mai mult de lucru aici, în România, în Biserica Ortodoxă?

Nu pot să vă răspund mai bine decât mărturisindu-vă încă o dată recunoştinţa mea, mulţumirea mea pentru dragostea voastră şi pentru primirea ce mi-aţi facut-o. Eu am pribegit ca un străin, v-am lăsat în zilele cele mai grele ale trăirilor voastre istorice şi m-am dus, aşa cum gândeam eu atunci, la o viaţă mai uşoară şi, după cum am mai spus, pentru revenirea la ortodoxie, am cerut Domnului să vorbească inimii mele, gândindu-mă la Dumnezeu ca la un Dumnezeu „profesional", Care ştie şi are cheia inimii fiecăruia. Acum, deocamdată, zic ca atunci: cum o vrea Domnul. Dar văd că Atotputernicul tace, ori poate găseşte că este greu să-mi convingă „prostia" mea de acum. Mă încredinţez însă şi rugăciunilor voastre căci, drept să vă spun, mi-a „trăsnit" gândul acesta şi mie de câteva ori.

în perspectiva realităţilor actuale, cum vi se pare mântuirea ? Grea sau uşoară?

Mult mai grea şi aş aminti un cuvânt pe care părintele Sofronie îl spune în cartea lui despre „Măsuri ecleziaste": *„Este un privilegiu înfricoşat* întrucât cred că trăim ultimele clipe ale istoriei, analoge poate cu cele ale Domnului pe Cruce.

Mântuirea este un lucru cu neputinţă la om

şi deci, dacă este cu neputinţă, Dumnezeu însuşi o face şi de aceea trebuie să ne lipim de rugăciune şi de Tainele Bisericii, mai ales de Taina Sfintei împărtăşanii. Şi aşa, ceea ce este cu neputinţă la om este cu putinţă la Dumnezeu[28].

Iubite părinte Rafail, ştiu că ne vom mântui ca neam. Cum vedeţi dumneavoastră, un român ortodox care vieţuieşte într-o mănăstire din Anglia, mântuirea ca neam?

Eu nu ştiu că ne vom mântui ca neam. Când spun aceasta, nu înseamnă că dispreţuiesc originile noastre sau orice element al realităţii vieţii noastre naţionale, dar nu ne putem nici lega cu totul de elementele trecătoare, fiindcă, la un moment dat, ele ne şi dezbină. Dacă ne mântuim ca neam? Ce înseamnă să ne mântuim ca neam? Dumnezeu este Persoană şi vorbeşte ca persoană. Tu, suflete, care mi-ai pus această întrebare, tu eşti cel care te mântuieşti. Poate că eşti tătar, nu ştiu; cred că eşti român, după cum ai întrebat, dar, orişicine ai fi, tu eşti cel care te mântuieşti.

Trebuie trecut totuşi dincolo de ceea ce ne limitează şi de ceea ce ne desparte. *Neamul nostru se cheamă Hris- tos.* Sau, dacă vreţi, neamul nostru se cheamă Israel, adică poporul lui Dumnezeu. Noi suntem Israelul cel nou, Israel în duh. Căci iar revenim la tema Duhului şi a adevărului. Patria noastră nu este Rusia sau România sau Anglia, este Ierusalimul cel de sus; patria noastră este cea care vine, nu cea unde

ne-am născut. Ne-am născut într-un „cuib“, ca şi păsările, şi trăim în el până ce ne vor creşte aripile, până ce vom zbura şi noi, ca să ne luăm zborul veşnic. Iarăşi zic, nu dispreţuim neamul. Pentru mine, mai ales, a mă naşte român a însemnat mai cu seamă a primi Botezul ortodox şi pentru asta am fost, mai mult decât pentru toate, recunoscător lui Dumnezeu.

Dar observ nişte fenomene interesante. Mă simt mai apropiat de voi decât de toate neamurile printre care am trăit cu mult drag şi cu multă îmbogăţire sufletească, în pribegiile mele. Dar mă găsesc mai aproape de voi într-un fel şi chiar şi ce numesc eu „osemintele" astea ale mele, care trag să mă îngreuieze şi să mă doară, s-au mai consolat când am început să zburăm pe deasupra meleagurilor româneşti şi a pământului acesta. Dar să revenim la întrebare. Acolo unde Domnul ne pune, pentru motivele pe care El le cunoaşte, acolo se face mântuirea noastră. Şi mântuirea este - revin la cuvântul de mai înainte, pe care o să-l recunoaşteţi - *devenirea noastră întru fiinţă.* Suntem pentru o scurtă durată aid, pe pământ, precum am fost o scurtă durată în pântecele maicii. Am murit vieţii din pântecele maicii ca să ne naştem întru această viaţă, care este existenţă; nu este încă fiinţa.

Observaţi că într-un anumit fel i-a spus Dumnezeu lui Moise, când i-a dat un nume; nu i-a zis: „Nu exist“ - în sensul ăsta ateii poate chiar au dreptate: „Dumnezeu nu exista'. El a spus lui Moise: „Eu sunt[29] şi acest *sunt* - spune părintele Sofronie - înseamnă „Eu sunt fiinţa* şi întru această fiinţă devenim şi noi. Viaţa noastră de

pe pământ, existenţa noastră de aici, este o a doua gestaţie, de nivelul al doilea, am putea spune; este o gestaţie duhovnicească în care, prin libertatea lui, omul se determină după cum îi dezvăluie Dumnezeu lui în viaţă. Şi noi, determinându-ne, devenim întru fiinţa lui Dumnezeu. Murim, puţin câte puţin, deja păcatului. Gândiţi-vă că Botezul este o moarte, cum spune Sfântul Apostol Pavel, că am murit omului celui vechi ca să ne naştem omului celui nou, întru Hristos[30].

Deci, de la început, devenirea noastră întru fiinţă este o moarte. Ne învaţă Domnul oarecum să tăiem coarda asta ombilicală cu lumea, prin despărţirea de lume. Şi atunci, moartea nu mai este nicidecum tragedie, ci împlinire şi slavă şi, cum se spune în slujba de Rusalii, „mutare de la cele mai dureroase la cele mai bune şi la viaţă şi la împlinire". Un îndemn al Liturghiei exprimă tocmai acest lucru: „Sus să avem inimile! Avem către Domnul". Şi trebuie depăşite, ne-a zis Domnul, nu dispreţuite, ci însuşite şi depăşite, toate contingenţele astea trecătoare, căci zice Domnul iarăşi: „Cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece"[31]. Adică, dacă tu, omule, vrei veşnicie, îţi arăt Eu de ce trebuie să te alipeşti: de cuvântul Domnului. El are veşnicia.

Am să vă spun acum o întâmplare pitorească. în urmă cu doi ani am participat la un congres al tineretului ortodox apusean. Obosit foarte tare (aproape că nu mai vedeam bine de oboseală), căutam în Gara de Nord a Parisului peronul unde trebuia să vină trenul

pentru Anglia. Şi mergând acolo, am întâlnit un grup de vreo 15 băieţandri care stăteau în jurul unui stâlp. Când am trecut pe lângă ei, aud în mijlocul grupului pe unul zicând: „Doamne miluieşte“. într-o clipă m-am gândit: „Ce să fac, să le răspund sau nu?“. Am făcut un pas înainte, m-am oprit, m-am întors şi le-am răspuns: „Popa prinde peşte“.

Părintele Constantin Galeriu: *Proverbul ăsta tot din Evanghelie este.*

Părintele mi-aduce apa la moară, întrucât nici glumele nu trebuie luate în deşert. M-am dus, am aflat rostul şi ora trenului şi când m-am întors, m-au năpădit toţi, cum vă închipuiţi, şi le-am spus: „V-am prins. Voi sunteţi numai amatori; noi suntem profesionişti, dar noi toţi am păţit-o ca voi. Toţi credeam că eram singurii români sau ruşi şi Apusu-i plin de ei“. Şi după aceea m-au întrebat cine sunt, de unde sunt, şi le-am spus doar că mă numesc Rafail, că vin din Londra, iar ei mi-au explicat că vin din România să găsească un trai mai bun în Apus. Eu i-am dezamăgit niţel, adică le-am arătat anumite lucruri ale Apusului, pe care noi, „profesioniştii", le ştiam, dar ei nu. între altele, le-am spus: „Ţineţi minte: ori aici, ori în România, căutaţi un singur lucru, căci trăim puţin pe pământ. Singurul lucru important e cuvântul Domnului. «Căutaţi mai înainte de toate împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui»“[32].Şi le-am mai spus: „Dacă înţelegeţi îndemnul meu, veţi găsi ceea ce căutaţi la fel de

bine în Apus, ca şi în România".

România, din punct de vedere economic, social şi politic, are o imagine destul de proastă în exterior şi, în special, în Occident. Ce ne puteţi spune despre imaginea spirituală a României în Occident?

Ce-aş putea zice? Am văzut, la început, după Revoluţie, că Occidentul a simpatizat mult România, dar, foarte curând, a fost dezamăgit de unele lucruri care au urmat. Aş vrea însă să spun că nu trebuie să rămânem la impresiile omeneşti. Căutaţi acum la cuvântul Domnului, căci nu mai este vreme pentru griji omeneşti. îmi vin în minte două cuvinte din Evanghelie. Mai întâi: „Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate celelalte se vor adăuga vouă“[33]; şi al doilea cuvânt: „Cerul şi pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece"[34]. Mergeţi la esenţial! Şi, într-adevăr, am văzut în viaţa mea că ţelul adevărat al omului, adică înţelegerea minţii şi a gândului lui Dumnezeu pentru om, mântuirea şi tot restul, Dumnezeu îl dă în chip nevăzut. Şi e nevoie de rugăciune şi de înţelegerea aceasta a lui Dumnezeu, chiar până la dragostea de vrăjmaş, cum spune Sfântul Siluan. Adică să ştii că şi vrăjmaşul este făptura lui Dumnezeu şi că numai Dumnezeu îl poate lumina prin rugăciunea mea, dacă o fac. Numai El îl poate stăvili şi îndruma să nu facă prea mult rău. Şi aşa nu numai pe vrăjmaşi, dar şi necunoscuţilor şi străinilor Dumnezeu le poate pune în inimă ceea ce ne trebuie, numai noi să nu-L trădăm pe

Dumnezeu.

Am aflat că Noica ar fi spus, vizavi de relaţia cu Prea Cuvioşia Voastră, că se simte ca o găină care a clocit ouă de raţă. Nu i-ar sta mai bine raţei să înoate în apele Dunării, decât într-ale Tamisei?

Călugăria m-a învăţat ascultarea aceasta: să fac voia Domnului. Călugărul se duce la mănăstire, ca să moară la mănăstire, în orice ape - de patrie sau pribegie - ar înota. Dar şi părintele meu după duh, Sofronie, deşi s-a născut duhovniceşte la Muntele Athos unde, când a ajuns, a sărutat pământul şi a spus: „Aici voi muri pentru păcatele mele“, n-a fost lăsat de Domnul acolo şi stă să moară acum în Anglia[35]. Dacă vrea Domnul şi dacă mă convinge, voi face voia Lui. îmi sunteţi dragi, nu pot face nimic pentru voi, dar Dumnezeu şi din nimicuri din astea face tot felul de lucruri care, de multe ori, sunt de neînchipuit

.***Rugăciunea - cuvânt bun***

Dumnezeu i-a dat omului darul cuvântării, ca prin el, omul să rostească adevărul. Perioada comunistă ne-a făcut să trăim o experienţă tristă: cuvântul a fost atât de schimonosit, încât el a devenit „limbaj de lemn“ care fie că nu exprimă nimic, fie că a devenit vehicul al minciunii. Care-i înţelesul adevărat al cuvântului?

Să luăm aminte la cuvântul Scripturii, la cuvântul rugăciunii, fiindcă în el se găseşte

ascuns izvorul vieţii. Este ascuns, dar se dezvăluie în măsura în care dorim şi ne cultivăm. Cuvântul este unul din numele lui Dumnezeu. Se numeşte Fiu, dar este şi Cuvânt al lui Dumnezeu şi de accea Cuvântul, cum spunea de multe ori părintele Sofronie, *are rădăcini metafizice,* adică nu-i aşa doar o „gălăgie arbitrară", prin care eu pot să spun ceva şi voi puteţi înţelege gândirea mea. Cuvântul provine din nişte energii dumnezeieşti. Prin cuvânt, Dumnezeu a făcut cerul şi pământul. Dumnezeu a spus „să fie" şi a fost. Cuvântul este o energie creatoare, o energie care devine periculoasă, mortală, când este rău întrebuinţată. Dar cuvântul este, la modul pozitiv, o energie de comuniune, de împărtăşire. Omul găseşte puterea cuvântului tocmai în rugăciune, împărtăşindu-se din gândurile lui Dumnezeu sau gânduri dumnezeieşti, experienţe trăite de alţii înaintea noastră, de sufletele cele mai luminate ale Bisericii. în rugăciune deci, cuvântul începe să-şi regăsească puterea sa adevărată, fiindcă în rugăciune cuvântul este comuniune reciprocă între Dumnezeu şi om.

Aşadar, trebuie să luăm în serios cuvântul, adică trebuie să trecem de la nivelul de informaţie al acestuia la cel de comuniune, de trăire. De exemplu, ziarul, în general, dă informaţii. Dar când doi care se iubesc îşi spun: „Te iubesc", aceasta nu mai este doar o informaţie; se împărtăşesc unul de celălalt. Trăiesc cuvântul la nivelul acela la care le place să îl audă, dar şi să-l spună. Acesta este planul

duhovnicesc al cuvântului. Sfântul Serafim de Sarov[36] citea foarte des cele patru Evanghelii, câte una în fiecare zi.

Să vă spun o întâmplare care s-a petrecut la Paris, acum treizeci şi ceva de ani. Era după Paşti şi ne aflam în casa preotului, când a venit o femeie care îl căuta pe părintele. Era multă lume în casa preotului, iar el se dusese nu ştiu unde, pentru câteva ceasuri. A întrebat:

„Unde este părintele Vasile?“

„A plecat, nu este aici“.

„A, ce păcat!"

„Ce vrei?“, a întrebat-o cineva. Şi ea a răspuns:

„Voiam să-i spun «Hristos a înviat!»“. Şi cineva i-a răspuns:

„Păi ştie“.

Câteodată, prostiile revelează mai adânc anumite înţelesuri tocmai printr-o reducere la absurd.

Să revin la cuvântul Scripturii. Sfântul Serafim deci se împărtăşea în fiecare zi cu Cuvântul lui Dumnezeu, despre care se spune în Acatist că este „Cuvânt mai sfânt decât toţi sfinţii[1]'. Acestea sunt cuvinte pe care omul, când le primeşte cu credinţă, începe să le trăiască. Oamenii simpli ajung mai uşor la această trăire, fiindcă simplitatea le uşurează lucrarea, în sensul că, neavând prea multe complicaţii intelectuale şi culturale, trăiesc mai direct şi gândesc mai puţin analitic, au o viziune de sinteză, dar fără să-şi poată da seama şi fără să poată comunica această viziune de sinteză. Pentru a comunica trebuie să ai mai mult bagaj

analitic.

Dar, să revin şi să închei cu tema aceasta. Este absolut necesar ca şi noi să trecem peste nivelul informativ al cuvântului şi să ajungem la nivelul de împărtăşire, de rugăciune, în ascultarea Sfintelor Scripturi, în comunicarea noastră unul cu altul, pentru că atunci intrăm într-adevăr în împărtăşire, în sfântă împărtăşire, poate nu încă cu Trupul şi Sângele lui Hristos, dar cu Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu. Vedeţi că şi Sfânta Liturghie este alcătuită în aşa fel, încât ea culminează mai întâi cu împărtăşania cuvântului (de aceea se face ieşire cu Sfânta Evanghelie) şi după aceea, partea a doua a Liturghiei culminează cu împărtăşirea cu Trupul şi Sângele lui Hristos. Sfânta Liturghie aminteşte şi momentul de la Cina cea de Taină, când Domnul, înainte de a-i împărtăşi pe Sfinţii Apostoli, le-a spus că ei sunt curaţi prin cuvintele pe care le-a rostit lor"[37].

Cuvântul este energie care curăţă, care sfinţeşte, care odihneşte (vorbesc de Cuvântul lui Dumnezeu, nu de cuvintele pe care noi le întrebuinţăm în sens contrar) şi, prin aceste energii, intrăm în energia creatoare a lui Dumnezeu. Se întâmplă foarte multor oameni să audă de multe ori unele cuvinte în rugăciuni, în cântări, în Scriptură şi să nu le înţeleagă, dar, dintr-o dată, auzindu-le, să fie luminaţi şi să priceapă înţelesul lor. Din acel moment nu vor mai fi niciodată străini, în întuneric, ca mai înainte. S-au împrietenit cu acestea, s-au împărtăşit cu ele şi ele i-au schimbat. Părintele Sofronie spunea că aceasta este clipa în care

omul trăieşte Cuvântul lui Dumnezeu ca Lumină. Este întocmai ca la început când Dumnezeu a spus: „Să fie lumină!“[38], şi a fost lumină.

Mântuitorul spune în Evanghelie că adevăraţii închinători ai lui Dumnezeu trebuie să I se închine în Duh şi în Adevăr. Ce înseamnă a trăi în Duh şi în Adevăr?

Ce înseamnă a trăi în Duh şi în Adevăr vi s-a explicat adesea, cred. Eu aş vrea să arăt o altă înfăţişare a acestei închinări. Cine este acest Duh şi ce este acest Adevăr? Sau am putea întreba şi Cine este acest Adevăr, căci vă amintiţi că Mântuitorul a spus: „Eu sunt Adevărul*'[39].

Despre Duh ne spune Mântuitorul, numindu-L Mângâietorul: „Când Eu voi trimite pe Mângâietorul, când El va veni, va vădi lumea de păcat, de dreptate şi de judecată"[40].

Mă voi opri la primul cuvânt şi anume că Duhul lui Dumnezeu vădeşte lumea de păcat.

Primul pas în vieţuirea duhovnicească este primirea vădirii Duhului, că eu sunt om păcătos. De aceea şi Biserica ne-a dat, între altele, Taina Spovedaniei. Primind de la Dumnezeu Duhul, atunci vedem păcatul în noi şi nu-1 ascundem, ci mergem să ne vădim de păcat înaintea duhovnicului şi duhovnicul le dezleagă cu puterea pe care Domnul a dat-o preoţiei. Dar a te spovedi preotului nu este singurul fel de a

trăi în duh, fiindcă noi în fiecare clipă suntem în păcat, până ce Dumnezeu nu ne învie prin Tainele Bisericii şi mai ales, prin Taina împărtăşaniei. Până când Dumnezeu nu ne învie prin Duhul Său, rămânem în moarte, trăim în păcat. Trăirea în Duh este conştiinţa pe care o au toţi sfinţii şi anume conştiinţa de fiecare clipă că sunt un păcătos. Care este sfântul Bisericii noastre care să fi spus: „Căutaţi către mine, că eu vă sunt exemplu de sfinţenie"? Oare nu toţi sfinţii au spus: „Eu sunt păcătos; eu sunt cel mai mare păcătos"? Aceasta era convingerea sfinţilor, fiindcă sfinţii trăiau în Duh şi Duhul vădea în inima lor păcatul, chiar trăind o viaţă înaltă, chiar când făceau minuni. Şi primeau mărturia Duhului şi se socoteau păcătoşi înaintea preotului şi înaintea oricărui om.

Şi noi totdeauna trebuie să trăim primind vădirea duhului, vădirea de păcat. Cel care ştie că-i păcătos, cum spun Sfinţii Părinţi, nu mai vede păcatul aproapelui ca să-l judece. Dacă ştim că suntem păcătoşi, ce rost are să ne mai intereseze ce a făcut aproapele? Cum să mai osândim pe fratele nostru care păcătuieşte? Toţi Sfinţii Părinţi spun că, dacă noi judecăm şi osândim pe aproapele şi nu ne pocăim pentru acest păcat, şi noi vom cădea în acelaşi păcat. Şi aceasta am văzut-o de nenumărate ori. Dacă nu ne pocăim pentru păcatul osândirii aproapelui şi noi vom cădea în păcatul pentru care l-am osândit pe el.

Şi am învăţat un lucru, anume că Dumnezeu,

vădindu-mă pe mine de păcat, mă învaţă să fiu milostiv aproapelui. Nu să-l osândesc, ci să mă rog pentru el: „Doamne, toţi suntem făptură mâinilor Tale. Iartă pe robul Tău care păcătuieşte şi nu ne lăsa pe noi în întuneric". Şi aşa, în loc să osândim, în loc să se înverşuneze sufletele noastre, începem, prin lucrarea Duhului Sfânt, să ne înduioşăm. Acesta este un aspect al trăirii în Duh, fiindcă atunci când noi miluim pe aproapele, devenim ca Dumnezeu, Care este milostiv şi de la Care aşteptăm milostivire. Şi atunci se coboară în noi duhul şi Duhul Sfânt Se roagă în noi pentru tot poporul lui Dumnezeu, care se îndepărtează de El, pentru toată lumea care nu cunoaşte pe Dumnezeu şi zace în păcat. Duhul Se va coborî în sufletul celui care miluieşte pe aproapele şi, în loc să-l osândească, se gândeşte cu milă şi cu rugăciune la el.

Duhul lui Hristos este Duhul adevărului. Când noi trăim în Duh şi când primim mărturia Duhului, primim şi Adevărul şi atunci când omul recunoaşte cu durere că este păcătos, că este mai rău decât toţi păcătoşii, aşa cum au spus sfinţii, atunci se află în adevăr şi adevărul trăieşte în inima sa şi i-o îndulceşte cu îndulcire dumnezeiască. Atunci, rugăciunea noastră poate să curgă zi şi noapte. De ce? Pentru că primim vădirea Duhului şi trăim în adevăr. Dumnezeu este Duh şi Duhul lui Dumnezeu Se sălăşluieşte în om. Dumnezeu este Adevăr şi omul devine

adevăr. Şi dacă trăim în Duh, şi Duhul lui Dumnezeu trăieşte în noi, iar Duhul lui Dumnezeu este veşnicie. Şi pentru că Adevărul lui Dumnezeu trăieşte în noi şi Adevărul lui Dumnezeu este însuşi Hristos, atunci, în Hristos, omul devine adevăr şi se aseamănă cu Dumnezeu.

Deci, să rugăm pe Dumnezeu să ne lumineze taina aceasta, căci numai Dumnezeu o poate lumina, nu cuvintele mele.

Părinte, spuneţi-mi, vă rog, cum trebuie să mă rog, ca să plâng de fiecare dată când o fac ?

Plângerea adevărată nu este un moment psihic, psihologic, ci este, cum arată părintele Sofronie, momentul în care mintea şi inima din om trăiesc acelaşi lucru. Mai exact, trăirea numelui lui Dumnezeu în minte şi în inimă, în acest sens, în isihasm, prin practicarea Rugăciunii lui Iisus, omul ajunge la împreunarea minţii cu inima. Mintea şi inima omului devin una şi trăiesc acelaşi moment. Acesta este momentul lacrimilor. Acest moment - vorbim cam sec despre el - este dragostea. Nu vine niciodată din dragoste, fiindcă dragostea nu mai este firea noastră: noi am căzut din ea şi de aceea lacrimile vin de multe ori prin durere şi de aceea se cultivă poate nu durerea însăşi dar, prin durere, revenirea în sine.

Ortodoxia a fost şi a rămas o temă mare în viaţa mea. N-am dus o viaţă prea bisericoasă aici, în România. Am fost într-o familie mai mult culturală decât duhovnicească şi, deşi am fost

botezat şi am primit Mirungerea şi multe daruri nevăzute, cum primim toţi de la Biserica Ortodoxă, prin harul prin care ea îl revarsă în toată firea, în natură, în popor, în ţară şi pe pământ (poate nu vă daţi seama de acestea dacă n-aţi cunoscut pribegia, în sensul duhovnicesc), totuşi am trăit lucrurile astea mai mult inconştient. Aceasta eu am numit-o rătăcire, dar, mi se pare, întrucâtva mi-a fost ca un fel de Vechi Testament. Căci, altfel, poate n-aş fi înţeles Biserica cu adevărat; aş fi înţeles-o formal. N-am timp să vă relatez pelerinajul duhovnicesc, exilul duhovnicesc, rătăcirea mea; vreau să ajung direct la momentul în care m-am întors în Biserica Ortodoxă. Până atunci aveam o oarecare viziune teologică protestantă şi căutam criteriile după care să pot judeca dacă Biserica Ortodoxă este mai adevărată, mai dreaptă, mai aproape de Dumnezeu. Nu le-am găsit, dar revenind în Biserica Ortodoxă, prin Spovedanie şi împărtăşanie, mi s-a dezvăluit sufletului meu că ortodoxia este cum am mai spus, fără nici o îndoială, firea omului, aşa cum a conceput-o Dumnezeu. Dar pentru firea asta, smintită de păcat, a fost nevoie ca Dumnezeu însuşi să Se pogoare pe pământ, să Se întrupeze şi să devină om ca noi, să moară ca om pe cruce şi să învie. Să moară pe cruce, ca să dezvăluie omului ce este omul. *Antropologia noastră este înfăţişată de un singur Om, care Se cheamă Iisus.* Şi Părinţii noştri au păstrat cuvântul şi Duhul acelui cuvânt pe care l-a primit omenirea de la Dumnezeu. Şi este interesant că, faţă de toate

denumirile pe care le-au luat diferitele secte creştine, Părinţii au păstrat numirea de ortodoxie, care înseamnă, cum probabil ştiţi, dreaptă slăvire. Adică, mai important decât catolicismul, să zicem (un universalism înţeles pe orizontală, centralizant etc.), mai important decât orice alte denumiri pe care le-au luat ceilalţi, Părinţii noştri au găsit că lucrul pe care trebuie să-l mărturisim până la sânge, până la moarte (cum au făcut mărturisitorii, ca Sfântul Maxim Mărturisitorul[41], cum au făcut mucenici
i
tru că primim vădirea Duhului şi trăim în adevăr. Dumnezeu este Duh şi Duhul lui Dumnezeu Se sălăşluieşte în om. Dumnezeu este Adevăr şi omul devine adevăr. Şi dacă trăim în Duh, şi Duhul lui Dumnezeu trăieşte în noi, iar Duhul lui Dumnezeu este veşnicie. Şi pentru că Adevărul lui Dumnezeu trăieşte în noi şi Adevărul lui Dumnezeu este însuşi Hristos, atunci, în Hristos, omul devine adevăr şi se aseamănă cu Dumnezeu.

Deci, să rugăm pe Dumnezeu să ne lumineze taina aceasta, căci numai Dumnezeu o poate lumina, nu cuvintele mele.

Părinte, spuneţi-mi, vă rog, cum trebuie să mă rog, ca să plâng de fiecare dată când o fac ?

Plângerea adevărată nu este un moment psihic, psihologic, ci este, cum arată părintele Sofronie, momentul în care mintea şi inima din om trăiesc acelaşi lucru. Mai exact, trăirea

numelui lui Dumnezeu în minte şi în inimă, în acest sens, în isihasm, prin practicarea Rugăciunii lui Iisus, omul ajunge la împreunarea minţii cu inima. Mintea şi inima omului devin una şi trăiesc acelaşi moment. Acesta este momentul lacrimilor. Acest moment - vorbim cam sec despre el - este dragostea. Nu vine niciodată din dragoste, fiindcă dragostea nu mai este firea noastră: noi am căzut din ea şi de aceea lacrimile vin de multe ori prin durere şi de aceea se cultivă poate nu durerea însăşi dar, prin durere, revenirea în sine.

Ortodoxia a fost şi a rămas o temă mare în viaţa mea. N-am dus o viaţă prea bisericoasă aici, în România. Am fost într-o familie mai mult culturală decât duhovnicească şi, deşi am fost botezat şi am primit Mirungerea şi multe daruri nevăzute, cum primim toţi de la Biserica Ortodoxă, prin harul prin care ea îl revarsă în toată firea, în natură, în popor, în ţară şi pe pământ (poate nu vă daţi seama de acestea dacă n-aţi cunoscut pribegia, în sensul duhovnicesc), totuşi am trăit lucrurile astea mai mult inconştient. Aceasta eu am numit-o rătăcire, dar, mi se pare, întrucâtva mi-a fost ca un fel de Vechi Testament. Căci, altfel, poate n-aş fi înţeles Biserica cu adevărat; aş fi înţeles-o formal. N-am timp să vă relatez pelerinajul duhovnicesc, exilul duhovnicesc, rătăcirea mea; vreau să ajung direct la momentul în care m-am întors în Biserica Ortodoxă. Până atunci aveam o oarecare viziune teologică protestantă şi căutam criteriile după care să pot judeca dacă Biserica Ortodoxă este mai adevărată, mai

dreaptă, mai aproape de Dumnezeu. Nu le-am găsit, dar revenind în Biserica Ortodoxă, prin Spovedanie şi împărtăşanie, mi s-a dezvăluit sufletului meu că ortodoxia este cum am mai spus, fără nici o îndoială, firea omului, aşa cum a conceput-o Dumnezeu. Dar pentru firea asta, smintită de păcat, a fost nevoie ca Dumnezeu însuşi să Se pogoare pe pământ, să Se întrupeze şi să devină om ca noi, să moară ca om pe cruce şi să învie. Să moară pe cruce, ca să dezvăluie omului ce este omul. *Antropologia noastră este înfăţişată de un singur Om, care Se cheamă Iisus.* Şi Părinţii noştri au păstrat cuvântul şi Duhul acelui cuvânt pe care l-a primit omenirea de la Dumnezeu. Şi este interesant că, faţă de toate denumirile pe care le-au luat diferitele secte creştine, Părinţii au păstrat numirea de ortodoxie, care înseamnă, cum probabil ştiţi, dreaptă slăvire. Adică, mai important decât catolicismul, să zicem (un universalism înţeles pe orizontală, centralizant etc.), mai important decât orice alte denumiri pe care le-au luat ceilalţi, Părinţii noştri au găsit că lucrul pe care trebuie să-l mărturisim până la sânge, până la moarte (cum au făcut mărturisitorii, ca Sfântul Maxim Mărturisitorul[41], cum au făcut mucenicii noştri, de care este plin calendarul), această dreaptă slăvire a lui Dumnezeu este unicul staul. Domnul Iisus Hristos ne-a spus, de altfel, că nu suntem nici cel mai mare grup din lume, nici cel mai puternic; nu suntem nici cel mai impresionant (alţii ne-au bătut la isprăvi ale istoriei). Ortodoxia este un fel de Cenuşăreasă şi,

spunând acestea, îmi vin în minte poveştile şi basmele noastre româneşti. îmi amintesc vag - nu mai ţin minte contextul - de o poveste cu trei surori, cărora, atunci când au terminat nu ştiu ce să facă la o bătrână, aceasta le-a dat drept mulţumire să se ducă în pod şi să aleagă din cele trei lăzi de acolo pe care o voiau. Prima şi a doua au luat lăzile cele mai mari şi mai frumoase; cea mică, smerită, a luat pe cea mai urâtă şi mititică, dar aceea era plină de comori. Şi celelalte s-au păcălit, că nu era mare lucru înăuntru.

Revenind, pot spune că ortodoxia, din nefericirea păcatului omului, a rămas cenuşăreasa istoriei; ca una între altele în istorie, în aparenţă însă; dar în esenţă, este singurul lucru valabil. Şi vă pot spune să nu vă fie frică de niciun adevăr, de orişiunde ar fi. Fiind aruncat acolo, în babilonia aceea a Apusului, unde s-au împleticit şi amestecat toate religiile şi filosofiile lumii - cum este, de exemplu Noua Eră - am descoperit că, da, sunt peste tot adevăruri minunate, vrednice de uimire, dar nu sunt decât intuiţii ale ortodoxiei, iar ortodoxia rămâne în fiecare om. Şi toate intuiţiile astea sunt, de fapt, aspiraţii către esenţa lui, către identitatea lui - prima şi ultima pentru care luptăm. Asta a fost pentru mine ortodoxia şi n-am cuvinte să mulţumesc Domnului şi Maicii Sale, pentru că şi prin rătăciri am descoperit aceasta! Şi timp de 31 de ani (în ’61 am revenit la ortodoxie), zi după zi, lună după lună, experienţă după experienţă, mi

s-a adeverit că aşa este.

Aş vrea să vă mai spun încă ceva. întoarcerea în România s-a petrecut după 38 de ani, aidoma slăbănogului din Evanghelie, şi trăiesc o experienţă unică. Din ’55, când am plecat din ţară, n-am mai vizitat o ţară ortodoxă, în care credinţa era interzisă, persecutată, suprimată. în Apus, în general, exterior este mult mai uşor de trăit, dar interior, poate chiar mai greu decât în Răsărit. Acolo nu ţi-e frică de mitralieră, nici de închisoare, dar eşti supus unei persecuţii lăuntrice, din care tu însuţi înţelegi că eşti departe de adevăr. Şi încerci să lupţi tu singur împotriva acestei stări spre care te împing mentalităţile, istoria, contextul vieţii apusene. Şi persecuţia aceasta, într-un fel, cred că nu e mai uşoară.

Revenind în România, vă mărturisesc că am retrăit experienţa ortodoxă din ’78 când am fost în Grecia. Pentru prima oară atunci, mă aflam după multă vreme într-o ţară ortodoxă. Acum încerc un sentiment mult mai profund, fiindcă parcă şi oasele acestea ale mele simt că aparţin pământului ăstuia. Şi mă simt mai integrat şi limba mi-e mai aproape, deşi n-o mai cunosc aşa de bine. Acum nu-mi mai e frică să-mi fac semnul crucii când trec pe lângă o biserică sau când aud clopotul.

Aş vrea să mă refer, în continuare, la exemplul Sfântului Ioan Botezătorul, care pregătea calea Domnului, când vorbea poporului ales al lui Dumnezeu, Israelului Vechiului Testa-

ment. Şi noi, ortodoxia, suntem Israelul Noului Testament, căci şi acum, după 2.000 de ani, suntem de multe ori într-o poziţie foarte asemănătoare cu cea a Israelului din vechime. Sfântul Ioan Botezătorul a început prorocirea lui prin chemarea la pocăinţă, zicând: „Şi să nu credeţi că puteţi zice în voi înşivă: «Părinte, avem pe Avraam», fiindcă vă spun vouă că Dumnezeu poate şi din pietrele acestea să ridice pe fiii lui Avraam"[42]. Vă spun toate acestea, fiindcă am fost şi eu o „piatra*. Şi mă întreb, câteodată, dacă n-a fost mai bine chiar să fiu piatră. De aceea şi mărturisesc rătăcirea mea ca rătăcire, fiindcă nu vreau să mă îndreptăţesc. Şi totuşi, uneori, am impresia că a fost şi o pronie a lui Dumnezeu ca, piatră fiind, să înţeleg mai bine, prin contrast, care este viaţa adevărată.

Am văzut de multe ori că cel care se converteşte la ortodoxie din afară (cum oarecum am făcut şi eu), pe de o parte, se integrează greu acolo unde noi ne adaptăm mai uşor, căci avem ortodoxia în sângele nostru, din strămoşi; pe de altă parte, el are, în compensare, o viziune vie a ceea ce înseamnă ortodoxie, tocmai prin faptul că a trecut prin starea de „piatră" şi deci, esenţial, de multe ori înţelege aceasta mai adânc decât noi care, neştiind ce înseamnă să n-o ai, o tratăm cam uşuratic.

Dacă mă iertaţi, o să vă spun că asta a fost mâhnirea mea când m-am reîntâlnit puţin, în ultimii ani, cu Creangă, cu Coşbuc şi cu alte personalităţi ale literaturii noastre, pe care le-

am cunoscut în copilărie, dar de 20 şi mai bine de ani nu mai auzisem de ei, până când tata a început să-mi trimită cărţi acolo, pe care le-am recitit şi am înţeles cât de uşuratic luăm noi, de multe ori, viaţa ortodoxă.

Aş vrea să închei cu lucrul ăsta: că nu e neapărat nevoie să fie omul „piatră", căci altfel, Maica Domnului ar fi cea mai mică între sfinţi. Or ea, cum o spune şi Eminescu, e „ca luna între stele" printre sfinţi, tocmai fiindcă nu a cunoscut păcatul. Şi ce este păcatul? Vă spun din amărăciunea experienţei mele: este nimic, este moarte. Are o aparenţă de frumuseţe, de viaţă, de plăcere, de adâncime, de înţelepciune: minciună! Se poate evita calea asta a păcatului, ca Fiul risipitor, dar se poate evita numai prin rugăciune.

Rugăciunea este cuvânt; cuvântul este energia prin care Dumnezeu a făcut lucrurile, cerurile şi pământul. Cuvântul este taină mare şi părintele nostru Sofronie spune că *are rădăcini metafizice.* în sens adânc, cuvântul nu este doar informaţie, ci comuniune. Cum putem să repetăm aceeaşi Liturghie (unii preoţi zilnic) şi să nu ne plictisim, cum ne acuză unii că este ca şi cum am vedea aceeaşi piesă de teatru în fiecare zi? Fiindcă Liturghia e cuvânt viu, nu spectacol. Şi cuvântul înnoieşte şi se înnoieşte în om. Este cuvânt viu fiindcă este energie dumnezeiască. Chiar la nivelul omului există energia comuniunii. De exemplu, cum am mai amintit, în lucrul cel mai obişnuit al lumii

noastre, când doi îndrăgostiţi îşi spun: „Te iubesc“, ar putea unul să răspundă: „Ştiu, că mi-ai mai spus-o de 20 de ori deja“. Aceasta nu este informaţie, este comuniune. Le place să audă cuvântul ăsta. Se înnoiesc prin el în prietenia, în apropierea lor.

Cuvântul însă creşte mult mai mult în rugăciune, când ne adresăm Domnului cu „Tu“. Biserica este cultura fară egal în istorie şi ne-a dat cuvinte de comuniune cu însuşi Cel fară de început Care, smerit, Se pogoară la mintea noastră, ca să înalţe mintea noastră la mintea Lui cea fară de început.

Rugăciunea este cuvânt de comuniune, la care trebuie să fim cu mare atenţie. „Să luăm aminte - cum se spune în Liturghie - înţelepciune!" Este cuvânt pe care nu trebuie să-l pierdem. Când suntem în biserică la slujbe sau când citim rugăciunile de dimineaţă, de seară, ori înainte sau după împărtăşanie, trebuie să fim atenţi să nu devină o formalitate. Căci fiecare cuvânt este un mărgăritar de mult preţ, cum pământul şi cerul nu au.

Prin cuvântul rugăciunii trebuie să-L invităm pe Dumnezeu în cele mai obişnuite clipe ale vieţii noastre, fiindcă, aş zice, pe de o parte, să sfinţim timpul, să sfinţim clipa, să sfinţim lucrurile noastre zilnice şi, pe de altă parte, să facem din orice clipă, din orice moment prielnic, un prilej de rugăciune. Aşa de altfel, găsim şi în cărţile bisericeşti (mă gândesc la *Molitvelnic* şi

Agheasmatar) rugăciuni de binecuvântare pentru toate clipele vieţii omului: binecuvântăm câmpul, binecuvântăm secerişul, binecuvântăm casa, binecuvântăm călătoria, ne rugăm pentru boală etc. Dar, pe de altă parte, secerişul şi semănatul şi boala şi călătoria vă spun că sunt un bun prilej ca să ne gândim şi la Dumnezeu. Până la urmă toate acestea trec; rămâne rugăciunea.

Rugăciunea trebuie făcută în limbajul cel mai direct. Mă gândesc la părintele Sofronie care ne vorbea de o persoană ce l-a întrebat: „Cum să mă rog lui Dumnezeu?" Şi nu ştia părintele Sofronie, în zilele acelea, că persoana respectivă, o anglicană, căutase un răspuns potrivit la mai mulţi preoţi şi la mulţi duhovnici din Anglia şi din alte părţi, dar toţi i-au spus lucruri generale de tipul: „Pagina 35, paragraful 4!“. Dar ea gândea în sufletul ei: „Dacă şi acest arhimandrit o să-mi spună acelaşi lucru, eu o să mă lepăd de toate ideile astea, de Dumnezeu şi de rugăciune, pentru totdeauna".

Primul cuvânt al părintelui Sofronie către ea a fost: *„Cu Dumnezeu nu-i nevoie să fii politicos; pur şi simplu, varsă-ţi inima ta în faţa Lui.* Nu ştiu restul conversaţiei, dar persoana a găsit o rugăciune aşa de puternică, încât îşi punea capul pe pământ seara şi ceasuri întregi plângea de intensitatea rugăciunii. Poate aţi şi ghicit că persoana aceea n-a mai rămas anglicană. Este de mulţi ani convertită la ortodoxie.

închei cu cuvântul Mântuitorului, pe care mi-1 zic şi mie: „Du-te şi fa şi tu asemenea'[43].

Cum se poate dobândi darul Duhului Sfânt, într-o lume atât de agitată? Timpul trece repede, avem puţină vreme pentru rugăciune şi sunt multe ispite care vin asupra noastră. Rugăciunea nu rămâne mult timp pe buzele noastre şi există puţine şanse să ne intre în inimă. Cum să prelungim timpul dedicat rugăciunii şi ce să facem pentru a ne sfinţi noi înşine, cum spunea Sfântul Serafim de Sarov?

Aş vrea să încep cu aceste cuvinte care se găsesc în slujba înmormântării: „Deşertăciuni sunt toate cele omeneşti care (sic!) nu rămân după moarte[11]. Şi tot ce este în Biserică, precum şi cuvântul lui Dumnezeu, cuvântul lui Hristos ne cheamă din această lume la veşnicia lui Dumnezeu. Mult se sminteşte omul în Apus, mai ales în Apus, cred, fiindcă nu-şi dă seama. încearcă să facă în Biserică un om mai bun, încearcă să facă o societate mai dreaptă, dar se uită prea mult că, în definitiv, Biserica n-are esenţial în vedere decât ceea ce urmează de la moarte încolo. Fiindcă moartea nu există şi omul nu poate muri.

Primirea Duhului Sfânt, rugăciunea şi tot ce ne-a dat Biserica şi experienţa Bisericii, experienţa celor ce au trăit, a Părinţilor noştri, este comoara tăcerii, a sărăciei în lumea asta, comoara *muririi,* aş zice, lumii ăsteia, puţin câte puţin. Nu numai că murim puţin câte puţin, prin bătrâneţe şi epuizare, dar învăţăm să ne

omorâm lumii ăsteia. Nu este vorba de moarte în sine, ci de câştigarea vieţii celeilalte. Numai în viaţa aceasta putem câştiga viaţa cealaltă. De aceea, Biserica condamnă sinuciderea. Totuşi, viaţa aceasta, mai ales de la căderea lui Adam, are şi un rol ambiguu în sensul că ne face şi un obstacol, ne pune un zid de netrecut între noi şi viaţa veşnică. De aceea, asceza Bisericii (şi aici aş vrea să răspund şi la cealaltă întrebare care se referă la asceză, adică dacă ea ne poate ajuta la cunoaşterea lui Dumnezeu) este a ne dezvăţa puţin câte puţin de lumea asta, în măsura în care, dezvăţându-ne de ea, o învăţăm pe cealaltă. Depărtându-ne de lumea aceasta, intrăm în trăiri tainice, trăiri ale inimii, care sunt ale lumii celeilalte. Acestea nu sunt momente psihologice; le trăim în inimă, le trăim ca înduioşare, ca smerenie, ca tot felul de sentimente pe care le putem confunda cu psihologia, dar ele sunt de fapt trăiri duhovniceşti, care ne introduc în viaţa Sfintei Treimi.

în zilele noastre tulburate este foarte greu să te lepezi de lumea în care trăieşti, pentru că toată cultura tăcerii, a isihiei, în care încercăm să auzim cuvântul lui Dumnezeu în taina sufletelor noastre, este cuvânt fară cuvinte, fară glas; Duhul glăsuieşte fară glas în inima omului. Nu mai putem auzi însă din cauza zăpăcelii vieţii noastre, căci totul trebuie să se facă în grabă, toate trebuie să se termine înainte ca să înceapă ş.a.m.d. Şi totuşi, părintele Sofronie spune că nu există condiţii şi nu pot exista condiţii în care

cuvântul lui Dumnezeu să nu fie valabil şi, aş zice, în stare să mântuiască. Nu există şi nu pot exista condiţii care să împiedice mântuirea, trăirea cuvântului lui Dumnezeu. Şi aici aş vrea să spun două lucruri. Dacă putem să rânduim în aşa fel viaţa noastră, încât să dăm, cum spune întrebarea, mai mult timp pentru rugăciune, mai mult efort, sigur că da. Dar nu ştiu cum să o spun, fiindcă fiecare aveţi viaţa diferită pe care nu o cunosc. Nu o cunosc fiindcă noi, în Apus, trăim mai rău decât aici. Apusul va năvăli şi aici şi tare mă tem că o să vedeţi şi aici cum este acolo.

Apusul nu mai simte nimic. Timpul trece şi tinerii se întreabă: „Unde merge timpul ăsta? De ce merge aşa de repede?". Şi mă gândesc că acestea sunt zilele de care Hristos spunea că vor fi scurtate. în greceşte, acest cuvânt, *scurtate,* s-ar traduce de fapt cu *piticit.* Zilele s-au făcut pitic, dar, dacă se poate dărui mai mult efort, ne putem lepăda de câteva elemente ale vieţii noastre, amintindu-ne de cuvântul înmormântării care spune că toate sunt deşertăciune, care nu rămân după moarte. Or, dacă ne întrebăm: „Ce rămâne după moarte?", răspundem: „Eu şi ceea ce sunt". Dacă şi eu am devenit dragoste, tot restul sunt pregătiri care rămân în lumea aceasta. Dar în măsura în care nu putem să dăm destul timp rugăciunii, destul efort, există alte posibilităţi. Iată una din ele:

Crucea este blestemul cel mare, este pedeapsa cea mai grozavă, cea mai înjositoare, destinată celor mai răi nelegiuiţi. Or, Dumnezeu,

în mila Lui, a luat asupra Lui acest blestem şi din ea a făcut cinstea cea mai mare, căci crucea este semnul Fiului Omului; este semn de binecuvântare, armă de nebiruit împotriva diavolului. De ce de nebiruit? Pentru că-i arma diavolului. Diavolul zice: „Dacă nu faci cum zic eu, te voi chinui şi te voi omorî". Chinul şi moartea sunt crucea, pe care Dumnezeu le-a preschimbat în arma noastră de mântuire. De aceea ea este armă de nebiruit, pentru că aceasta era arma cea dintâi a celui rău. Dar Dumnezeu a sfinţit-o şi i-a dat putere asupra celui rău. Ştiţi cu toţii, sunt sigur, câtă putere are semnul crucii când îl faceţi asupra gândurilor rele şi asupra ispitelor. Câteodată, nu mai este nevoie să rosteşti altceva. Aşa este şi viaţa noastră. Crucea, suferinţa şi durerea pot fi mântuirea. Mi-amintesc că un prieten iubit al meu spunea, acum vreo 25 de ani, părintelui Sofronie: „La noi, în mănăstire, suferinţa este mântuitoare. La voi, în lume, ea este spre pagubă". Şi părintele Sofronie, zâmbind, i-a răspuns: „Ce prostii spui acum? Toată suferinţa poate fi mântuitoare". în ce fel? Voi răspunde acum, revenind la asceză.

Ce este asceza? Este puterea de a transforma ceea ce este mortal, desigur numai cu rugăciunea şi cu puterea lui Dumnezeu (mă refer în special la Tainele Bisericii, mai ales la Sfânta împărtăşanie, fără de care murim de foame duhovniceşte). Numai cu mijloacele Domnului şi ale Bisericii începem să trăim o viaţă în care smerenia devine mântuitoare.

Văzând în tine suferinţa, slăbiciunea, păcatul tău, poţi să înţelegi pe păcătos, pe aproapele tău; poţi să compătimeşti pe aproapele tău nefericit, fiindcă ştii tu însuţi ce înseamnă suferinţa, ce înseamnă păcatul sau slăbiciunea. De aceea şi Biserica ne învaţă nu să ne închidem şi să ne ascundem, ci să ne deschidem şi să ne spovedim. Acesta este unul din aspectele ascezei, adică acela prin care vedem ce este în noi, ca să înţelegem apoi pe aproapele nostru.

încă o lege pe care au descoperit-o Părinţii asceţi este aceea că, dacă judecăm pe aproapele nostru şi nu ne pocăim de judecată, cu siguranţă vom cădea şi noi în acelaşi păcat, mai devreme sau mai târziu. De ee?-Pentru că, dacă nu putem să-l iubim pe aproapele, măcar să-l compătimim. Dacă noi credem că stăm mai bine, Dumnezeu îşi retrage mâna Sa, ca să vedem ce suntem. Şi prin aceasta devenim în stare, dacă n-am făcut-o de la început, să compătimim şi să ne rugăm pentru aproapele nostru.

Rugându-ne pentru aproapele, compătimindu-1, fiindcă ştim suferinţele păcatului, devenim ceea ce ne spune Sfântul Apostol Pavel despre Hristos, în Epistola către evrei, anume că El este un Arhiereu Care poate fi înduplecat, fiindcă a cunoscut păcatele noastre, fiind ispitit în toate, ca şi noi, ^fară de păcat[44]. Că El, fiind sfânt dintru început, fiindcă era şi Dumnezeu, arată pe omul adevărat, nu pe cel păcătos. El era sfânt. Şi ce înseamnă a fi sfânt? înseamnă, în situaţia asta, că poate compătimi cu mine, păcătosul, deşi El nu este

păcătos. Dacă învăţ şi eu înţelepciunea aceasta, mă asemăn cu Dumnezeu. Dacă nu, mă lasă Dumnezeu ca pe Fiul risipitor să cad în păcat şi să învăţ, prin păcat şi durere, ce înseamnă a fi păcătos, să pot compătimi cu aproapele. Şi atunci am făcut şi suferinţa, dar am făcut şi păcatul şi neputinţa un motiv de îmbogăţire a mea. Fiindcă m-am îmbogăţit cu cunoştinţa vieţii aproapelui meu, aproapele fiind nu numai tu, pe care te văd, ci Adam pe care nu l-am cunoscut şi toate veacurile acestea de oameni şi suflete care au venit până la mine şi care vor mai fi după mine. Şi ne împreunăm în această compătimire şi rugăciune tot omul şi devenim preoţi, lucrăm această preoţie pe care am primit-o prin Botez şi Mirungere.

Deci, toate suferinţele pot duce la mântuire, dacă noi le trăim în felul acesta, dacă noi ne întoarcem către Dumnezeu în rugăciune şi ne întoarcem către aproapele în înţelegere. Acesta este începutul împlinirii poruncii lui Hristos de a iubi pe aproapele ca pe tine însuţi. Nu cu sminteala asta: cât mă iubesc pe mine însumi. Mântuitorul a spus să ne urâm pe noi înşine. Atunci, nu-1 iubesc pe aproapele ca pe mine însumi, ci îl iubesc pe aproapele ca pe un alt eu, trăiesc în el ceea ce am trăit în mine, adică mă deschid şi trăiesc în mine pe aproapele meu, căci îl înţeleg; trăiesc şi eu în el, în deschiderea către el, tainică (de multe ori nu trebuie să facem nimic) şi deja ţi l-ai apropiat şi deja ai să vezi că ai câştigat pe aproapele, căci el trăieşte în inima ta şi tu trăieşti în inima lui. Şi inima lui

înţelege, chiar dacă nu i-ai spus nimic.

Aş vrea să închei răspunsul meu cu o constatare: aţi observat că de la bogaţi nu vă îmbogăţiţi (eu am observat de multe ori acest lucru). Mănăstirea noastră a primit întotdeauna ajutor de la săraci, nu de la bogaţi. Bogaţii, săracii, nu ştiu să compătimească; săracii însă, în sărăcia lor, dau ca şi văduva din templu. Aţi văzut cum spune că Domnul îi privea pe toţi care aruncau bani în cutia templului. Evanghelistul spune că unii aruncau mulţi bani, fiindcă erau bogaţi, dar asta nu L-a impresionat cu nimic, dar văduva, săraca, a aruncat doi bani, care nu reprezentau mai nimic[45]. Şi Domnul S-a oprit tocmai la darul ei, fiindcă pe acei doi bani se construieşte Biserica lui Dumnezeu. Biserica nu stă în cărămidă şi în piatră şi ciment, ci în inimă de om. Şi femeia aceea este cărămida; ea este cimentul făpturii lui Dumnezeu şi ea pot să fiu şi eu. Şi când zic „eu“, vorbesc şi de tine.

Ce limbă folosiţi când vă rugaţi? Engleza sau româna?

Româna, în orice caz. întrebuinţăm la mănăstire şi engleza, fireşte. Am slujit ca diacon şi preot în greceşte, în slavonă şi engleză, foarte rar şi în franceză, dar - cum spuneam multora acolo, în străinătate - îmi dădeam seama că româna este totuşi mai aproape de mine. Căci, dacă aş cădea de pe acoperiş, până să ajung pe caldarâm, aş zice: „Doamne miluieşte“ tot în româneşte, nu pe altă limbă.

în altă ordine de idei, îngăduiţi-mi să vă spun că, pe când am auzit vorbindu-se de reîncarnare, mi-a „trăsnit" un gând pe care aş vrea să vi-1 împărtăşesc. Şi eu aştept învierea morţilor şi viaţa veacului ce va să fie şi mă rog cu înverşunare lui Dumnezeu ca, dacă îmi va da şi mie învierea, să nu mi-o dea în trup de hipopotam!

Se cunosc cuvintele rugăciunii Sfântului Siluan ?

P.S. Serafim Făgărăşeanul*: Unele se cunosc şi pot fi găsite şi în cartea editată de părintele Sofronie[46]. Dar, bineînţeles, nu toate. Dacă citim cartea părintelui Sofronie, vedem că este presărată de cuvinte de rugăciune. El scrie, scrie şi dintr-o dată vedem că Sfântul Siluan începe să se roage. Căci nu este vorba de nişte scrieri gândite numai aşa, intelectual. El scria ce simţea în momentul respectiv. Şi scriind, deodată se trezea că se roagă şi nota rugăciunea respectivă.

* Actualmente, mitropolitul Serafim - Mitropolit al Germaniei, Europei Centrale şi de Nord - n.ns.

Ne putem ruga permanent în lume?

Aş zice că nu. Tot îndemnul dat de Hristos este cu neputinţă omului a-1 împlini. Mântuirea nu este cu putinţă omului, dar „ce este cu neputinţă la om este cu putinţă la Dumnezeu*[47]. Vă spun lucrurile acestea, întrucât de multe ori ne smintim când vedem cât de grea este rugăciunea, facerea de bine oarecare. Subliniez: nu este greu, este cu neputinţă. Şi cred că, dacă

îl înţelegeţi în profunzimea şi adevărul lui, acest cuvânt o să vă mângâie, în loc să vă deznădăjduiască.

însă, datoria noastră este să căutăm către Dumnezeu. Şi Dumnezeu face în noi ceea ce nouă ne este cu neputinţă. Din fiecare clipă trebuie să facem o legătură cu Dumnezeu, dacă nu trăieşte în sufletul nostru rugăciunea cea neîntreruptă, darul Duhului Sfânt. V-aş spune un lucru important. Uneori cugetăm, poate cu frică, la cele ce vor fi, şi mai ales, la moartea care ne aşteaptă pe fiecare. Binecuvântaţi aceste momente de pe acum. Aşa fac şi eu: „Doamne, nu ştiu ce o să fie până la moarte, dar până atunci, izbăveşte-mă de cel rău, că Tu, dacă mă laşi pe mine singur, ştii ce am să fac, că acum am înţeles şi eu“.

Cum să ne rugăm pentru alţii?

Nu există „alţii" pentru creştini. Eu am spus multe despre mine, dar de tine vorbeam. Şi când vorbesc despre tine, nu te cunosc decât prin mine, dar te cunosc. Te cunosc în năzuinţele tale, în nădejdile tale, în neputinţele, păcatele şi ruşinile tale cele mai adânci; dar te cunosc totuşi în măreţia pe care Domnul a pus-o în tine ca şi chip şi asemănare a Sa.
Când vezi pe aproapele tău, cât de departe ar fi el geografic sau sufleteşte, să fii convins că este un alt eu. Şi el, fie prieten sau duşman, are nevoie de aceeaşi mărturie de care şi eu am nevoie. Roagă-te, omule bun, pentru cel ce-ţi face rău, pentru cel ce păcătuieşte, şi

mulţumeşte pentru binele pe care îl faci aproapelui tău. Gelozia să fie departe de noi, fiindcă lucrul pe care-1 poftim de la cel care ne face gelos este tocmai lucrul pe care vrea să ni-1 dea Dumnezeu. Deci, un alt eu a ajuns la ceea ce eul meu nu a ajuns, dar prin el am ajuns la acelaşi. E într-un fel şi câştigul meu. Moartea fratelui este moartea mea. Viaţa fratelui este viaţa mea. Sfântul Siluan zice: *„Fericit cel ce iubeşte pe fratele său, că fratele nostru este viaţa noastră“*

.*Călugăria* – *„Calea experienţei esenţiale"*

Părinte Rafail, vorbiţi-ne despre călugăr! Cine poate fi călugăr? Ce se întâmplă în clipa în care simţi chemarea spre călugărie? Rămânerea în lume nu este mai folositoare, pentru că în mănăstire ce poţi face bun pentru ceilalţi? Oare poţi să fii călugăr şi în lume ? S-ar părea că lumea nu-ţi dă această posibilitate.

Aş începe prin a spune că nu chemarea lui Dumnezeu dezbină lumea. Dacă eu îmi găsesc menirea, dacă aud chemarea lui Dumnezeu, orişicare ar fi ca, o să fie bine pentru mine şi pentru toţi, ori vădit, ori nevădit. Nevăditul este mai ales rugăciunea, care este o energie ce umple lumea. Când m-am întors în ortodoxie, energiile ei m-au învăţat de Ia sine multe lucruri, pe care le-am intelectualizat după aceea.

Chemarea de la Dumnezeu se poate asculta,

iară să te mai gândeşti la consecinţe. Dacă ştii că-i de la Dumnezeu, este destul. Şi aici începe taina duhovniciei şi a ascultării. Ascultarea nefiind o disciplină, ci o deschidere de inimă, până la urmă devine deschidere de inimă către Dumnezeu, când Dumnezeu face din tine ceea ce ştie El. Şi El ştie cum să potrivească mădularele acestui trup care este omenirea, atâta timp cât suntem omenire - zic aici, în istorie - că până la urmă devenim om; nu mai este omenire, devenim un singur om, precum şi Dumnezeu în trei Persoane este un Dumnezeu. Dar atâta timp cât suntem despărţiţi, în sensul că unul poate alege calea asta şi altul pe cealaltă, şi unul poate lucra mai bine aici, iar altul acolo, Dumnezeu ne împarte aşa cum ştie că fiecare se va împlini mai mult şi că planul de mântuire al Său se va împlini întru totul.

Chemarea lui Dumnezeu se primeşte prin rugăciune. în clipa când simţi această chemare, trebuie continuată rugăciunea până când devine clară, până când o confirmă într-un fel. Şi putem să urmăm această cale pe care ne-o dezvăluie Dumnezeu, fără să ne mai gândim prea mult.

Cât priveşte rămânerea în lume, poate nu-i nevoie să explic prea mult, fiindcă este destul de evident. Rămâi în lume unde trăieşti, împărtăşeşti soarta aproapelui tău şi încerci, pe cât posibil, să-ţi faci şi tu datoria, ca societatea să meargă mai departe. Deci, în lume, în călătoria vieţii tale, întâlneşti alte suflete ca

tine. Socotesc, de exemplu, oarecare „erezie“ să-ţi vină muncitorul în casă, să-ţi repare ceva, să-l plăteşti şi să-l uiţi. Eu cred că Dumnezeu ar fi vrut ca fiecare din întâlnirile astea să fie o întâlnire pentru veşnicie. întâlnim în acel om, într-un oarecare sens, omenirea întreagă şi mai important decât lucrul pe care-1 face sau banii pe care-i primeşte de la tine este omul acela. Dar depinde şi de om dacă-ţi primeşte prietenia; depinde şi de tine dacă ai înclinarea asta. în călugărie se întâmplă alt lucru. Iată, de exemplu, noi, călugării, am ieşit din mănăstirea noastră, am venit în România şi împărtăşim cu voi experienţele noastre. Ce-s aceste experienţe? Experienţe esenţiale, întrucât în călugărie tot ce este esenţial face parte din viaţa oricărui om şi, mai specific, oricărui creştin botezat. Deci, e specific.

Călugăria este rugăciune; rugăciunea începe întâi cu mine, orişicare ai fi tu acel mine. Vezi neajunsurile tale şi te rogi Domnului. Dar în acest „mine" se roagă toată lumea, căci acum poate vorbesc pentru tine (şi tu eşti un eu) şi în durerile mele şi în neliniştea mea şi în căutările şi frământările mele te exprimi şi tu, mai ales dacă am conştiinţa că nu sunt un individ, adică un produs al diviziunii omenirii, pe care, dacă-1 mai divizezi, moare.

Nu sunt un individ, sunt o persoană, adică în durerile şi căutările mele trăiesc pe fiecare om, trăiesc esenţial fiecare fiu şi fiică a lui Adam. Şi trebuie ca rugăciunea să meargă mai departe, mai înflăcărată pentru aproapele, care eşti tu, un

necunoscut pentru mine (aşa cum înţelegem noi exterior), deşi nu eşti necunoscut, pentru că în căutările mele, în năzuinţele şi nădejdile mele, în păcatele mele, dar şi în dorinţa către mântuire te cunosc pe tine, tu eşti acela, căci esenţial suntem aceeaşi fire.

Deci, călugărul poate trăi sau văzut, sau nevăzut aceste lucruri. Sfântul nostru Siluan n-a fost „apreciat" toată viaţa lui. Trăia într-o mănăstire de 2.500 de oameni şi mai nimeni n-a văzut mare lucru în Sfântul Siluan. Doar câţiva îl apreciau mai mult, între care părintele nostru Sofronie. Acesta de la început a avut o deosebită veneraţie pentru ţăranul ăsta cu numai două ierni de cultură (s-a dus două ierni la şcoală în Rusia ţaristă, învăţând să scrie şi ceva aritmetică). Şi părintele Sofronie, om de mare cultură şi învăţătură, avea un adânc respect pentru acest Siluan şi Domnul i-a arătat cine este acest om. Dacă n-ar fi fost părintele Sofronie, istoria l-ar fi „îngropat" pe Siluan, dar acum e cunoscut în lumea întreagă; scrierile lui, pe care părintele Sofronie le-a adunat într-o carte, sunt traduse în 14 limbi sau chiar mai multe. Dar, chiar dacă Sfântul Siluan ar fi trăit singur şi nevăzut, energia rugăciunii lui ar fi rămas în lume. Dar a binevoit Bunul Dumnezeu să ne mângâie prin cuvintele acestui mare sfânt şi mulţi au găsit şi mângâiere, şi mântuire prin aceste cuvinte. Deci, iată un aspect al călugăriei.

Cât despre întrebarea: „Cine poate fi călugăr?", zic nimeni. în niciun caz eu. Şi când zic asta, iarăşi vorbesc poate şi pentru tine,

suflete, că nimeni nu poate fi călugăr. Dar revin: dacă a voit aşa Dumnezeu, facă-se voia Lui.

Şi exemplul nostru cel mai mare a fost Maica Domnului, căreia, când îngerul a venit şi i-a spus că în fecioria ei va deveni Maica Dumnezeului Celui întrupat (cine poate să creadă un lucru ca ăsta?), reacţia ei, după ce s-a convins că este de la Dumnezeu, a fost: „Iată roaba Domnului; fie mie după cuvântul Tău“[48]. Acesta trebuie să fie şi cuvântul de ascultare al omului. Nu disciplină, ci un „da“, un „amin“ de dragoste şi de duioşie, de încredere în Dumnezeu Care, după cuvântul Sfântului Ioan Botezătorul, „şi din aceste pietre poate scoate pe fiii lui Avraarn'[49]. Adică: „Doamne, iată o piatră care sunt eu; fă din mine ce ştii Tu!“

Ce înseamnă a fi român? Că de multe ori am cunoscut şi în pribegie, şi aici, în ţară, bucuria oamenilor de a fi născuţi în România. Pentru mine a însemnat nespusa binecuvântare de la Dumnezeu de a primi din naştere Botezul ortodox şi a fi pecetluit cu darul Prea Sfântului Duh, şi asta mai presus de toate.

Şi acum vreau să vă amintesc cuvântul Domnului, prin care ne porunceşte să căutăm mai presus de toate împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui[50]. Prin Botezul pe care ni l-a dat Domnul şi prin pecetluirea cu darul Sfântului Duh, nu devenim cetăţenii unui locaş pământesc, cât de plăcut şi de drag ne-ar fi el; prin acestea două şi prin paharul Sfintei împărtăşanii, devenim cetăţeni ai Ierusalimului celui de sus, patria noastră cea veşnică, patria

noastră cea adevărată. Cine, ca dreptul Simeon, vrea să se mute de la veacul acesta înşelător şi să se ducă la cele veşnice? Cine vrea, cu nerăbdare, să scape de greutăţile şi de multele înşelătorii ale acestei vieţi trecătoare şi să se sălăşluiască în patria unde ne cheamă zilnic Dumnezeu prin cuvântul Său? Am cunoscut un aşa suflet care, cu două săptămâni înainte de moarte, cu bucurie şi cu nesaţ, aştepta şi se ruga în boala ei: „Maica Domnului, ia-mi sufletul!" Şi asta nu din deznădejde, ci din însufleţirea Duhului Sfânt. Că ea ştia că se mută de la cele înşelătoare. Şi noi vom urma acelaşi drum, şi asta nouă ni se pare tragedie. Dar, deşi are o înfăţişare tragică, precum au avut şi viaţa şi răstignirea şi moartea Fiului lui Dumnezeu, în taina lui Dumnezeu nu există tragedie, ci se ascunde pronia lui Dumnezeu cea mare, care ne ridică de la pământ la cer, de la moarte la viaţă, de la cele trecătoare la cele veşnice, de la cele înşelătoare la cele adevărate.

Pentru aceea să căutăm mai întâi patria noastră cea cerească, împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui. Şi mai înainte de toate, să căutăm la rugăciune. Sfântul cel mare al veacului nostru, Siluan Athonitul, de multe ori, în scrierile lui, spune că greutăţile, neajunsurile şi tragediile vin în viaţa omului fiindcă nu se roagă.

Am venit şi ne-am întâlnit, din mila lui Dumnezeu, întâi în rugăciunile astea minunate, în cuvintele astea pe care Biserica ni le-a dat

către Maica Domnului (aluzie la Acatistul săvârşit mai înainte - n. ns.), dar fiecare cuvânt al Bisericii este un mărgăritar fară de preţ pe care, dacă ajungem să-l înţelegem, cum se întâmplă câteodată, învie cugetul şi ne umple inima de o trăire care ne schimbă pentru totdeauna. Deci, să fim atenţi la fiecare cuvânt al Sfintei Liturghii, la fiecare cuvânt ce se citeşte în Biserică, şi fiecare cuvânt de rugăciune să-l facem cuvântul nostru de rugăciune. Nu numai lucruri care sunt scrise de altcineva, într-o carte pe care o citeşte altcineva cu glas tare, ci cuvântul acela trebuie să devină cuvântul meu.

Şi de câte ori se iveşte prilej pentru rugăciune, e bine de spus un cuvânt cât de mic ori un gând, cât de mic ar fi el, fiindcă Dumnezeu aude şi gândul, şi cuvântul omului, dar aude de multe ori şi dorinţe pe care omul nici nu ştie să le formuleze în cuvinte.

Dar care sunt prilejurile de rugăciune? Orice clipă a vieţii noastre este un prilej de rugăciune. Şi dacă am primit binecuvântarea să avem Rugăciunea lui Iisus neîntreruptă în sufletele şi inimile noastre, adică „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul”, să o facem. Dacă însă n-o avem, putem totuşi din fiecare prilej al vieţii noastre să facem o rugăciune. Avem o greutate? Să cerem ajutor Domnului. Suntem într-o primejdie? Să cerem ajutor şi apărare de la Domnul. Am păcătuit? Să ne deschidem inima şi să ne spovedim Domnului în clipa aceea, chiar înainte

să putem veni la preot şi să ne spovedim şi de la epitrahil să luăm darul tămăduirii. Vedem că cineva din fraţii noştri s-a smintit sau a greşit? Aşa cum noi nu vrem să pierim în păcatul nostru, şi pentru fratele nostru să ne rugăm, nu să ne smintim de ce a făcut, ca Domnul să-l miluiască, fiindcă este scris: „Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi“[51]. Deci, precum eu nu vreau să pier, tot aşa nu vreau să piară nici fratele meu.

Lucru mai greu şi mai înfricoşat: dacă ne vedeţi pe noi, pe slujitorii altarului, smintindu-ne şi smintindu-vă, făcând lucruri care nu sunt bune sau nu sunt drepte înaintea voastră sau înaintea lui Dumnezeu, rugaţi-vă pentru noi şi nu vă smintiţi, fiindcă noi numai prin rugăciunile voastre, poporul lui Dumnezeu, ne putem călăuzi de la Duhul Sfânt; şi avem nevoie de puterea rugăciunii voastre, precum şi voi aveţi nevoie de darul Duhului care se dă prin preoţia noastră. Şi aşa, Biserica să devină un om, un suflet, un om în multe persoane, precum şi Dumnezeu este un Dumnezeu în trei Persoane.

Cum se vede de la mănăstire lumea aceasta ? Putem duce o viaţă de monah fără retragere la mănăstire?

Viaţa de monah, deşi uneori am numit-o nebunie, esenţial nu se deosebeşte de viaţa creştinului obişnuit, mai ales a creştinului care poate conştientiza chemarea lui Dumnezeu. Viaţa de monah este viaţă de rugăciune, de uni-

re cu Dumnezeu şi aceasta este, într-adevăr, viaţa fiecărui creştin.

Părintele Sofronie spunea: „Una este mântuirea omului, căci Dumnezeu a dat aceleaşi porunci şi aceeaşi Evanghelie şi Maicii Domnului şi Sfinţilor şi tuturor, până şi mie, păcătosului". Deci, dacă sunt pentru toţi aceleaşi porunci şi aceeaşi Evanghelie, aceeaşi este şi mântuirea, aceeaşi este şi calea, deşi, în detalii, ia tot felul de forme.

La mănăstire se cultivă retragerea din lume, singurătatea şi tăcerea. Dar şi în îmbulzeală şi în învălmăşeală se poate găsi mântuirea. Sfântul Siluan menţiona pe Sfântul Ioan din Kronstadt[52] care, deşi a trăit în condiţii de viaţă agitată, fiindcă îi iubea pe oameni, se ruga pentru ei şi rămânea, prin rugăciune, în gloată ca şi monahul în tăcerea chiliei lui. Deci, atât tăcerea, cât şi tumultul să se recunoască în dragoste. Dar dragostea trebuie câştigată.

începutul iubirii poate fi acesta: dacă nu vrei să spui ca Sfinţii Părinţi: „Eu sunt cel mai păcătos", *măcar să-ţi dai seama că tot păcatul trăieşte în tine.* Şi văzând aceasta, ne recunoaştem reciproc. Te cunosc mai mult decât crezi sau decât cred eu, prin mine însumi. Atunci, în loc să-l judecăm pe aproapele, să-l iubim, căci şi Dumnezeu mă miluieşte pe mine. Hai să facem ca Dumnezeu! Să nu mă enerveze aproapele cu felul lui de a fi, căci şi eu enervez pe alţii că sunt aşa. Dar cum mă schimb eu din acest „aşa“? Dar el cum se schimbă din acest

„aşa“, chiar dacă „aşa"-ul lui nu este ca al meu, ci altfel? Dar îi pot înţelege durerea şi-i pot compătimi slăbiciunea. Prin compătimirea aceasta mă unesc cu fratele meu, chiar începând de la păcat. Şi iată că Dumnezeu face o astfel de minune ca păcatul, care este despărţire şi moarte, să devină - paradoxal - viaţă şi apropiere, unire între oameni. Să vă povestesc acum o întâmplare care lămureşte mai bine cele ce am spus.

Erau într-o gară, în Anglia, doi oameni şi acolo, fireşte, era aglomeraţie mare. Unul din ei zicea: „Ah! tare nu sufăr îmbulzeala asta, mulţimea asta care forfoteşte, oamenii aceştia". Celălalt i-a spus: „Eu în fiecare văd, potenţial, un prieten, un frate. Tu trăieşti în îmbulzire şi în gloată. Eu trăiesc într-o adunare de prieteni şi de fraţi".

Lăuntric, acest lucru este adevărat. Cel puţin eu am învăţat de la acela că tu, în măsura în care îţi este dat, poţi schimba atitudinea gloatei. Şi vă mai spun că acela care vedea prieteni în masele de oameni nu avea frică de nimeni: mergea pe străzi în puterea nopţii, căuta îmbulzeala oriunde şi n-a păţit niciodată nimic. Ştiu însă că celălalt a avut de suferit, de câteva ori, de pe urma gloatei. Acum nu vă îndemn să faceţi toţi la fel, dar totuşi de aici se desprinde, evident, o morală.

Sputteţi-ne, părinte Rafail, de ce v-aţi făcut călugăr şi dacă sunteţi satisfăcut de starea aceasta pe care o aveţi?

Şi călugărirea mea a fost o criză, paralelă cu cea a revenirii la ortodoxie. Căci mă gândeam: „Nu cumva dracul nu numai să mă întoarcă la ortodoxie, ci să mă facă cumva şi călugăr?! Ce nefericire, ce nebunie, ce smintiri!" Dar tot acelaşi „şarpe" îmi spunea: „Dar dacă acesta este un lucru bun, pe care Dumnezeu îl vrea?“. „Nu“, mă împotriveam eu. Până la urmă am ajuns la aceeaşi soluţie: „Doamne, dacă vrei să fiu călugăr, Tu trebuie să mă convingi, prostia mea să o convingi; inima asta întunecată să o convingi". Dacă sunt satisfăcut de călugărie? Vă mărturisesc că, mulţumită lui Dumnezeu, n-am avut niciodată, după aceea, vreo îndoială în toate încercările prin care am trecut. Sunt însă foarte nesatisfacut de rezultate, dar asta nu-i din vina lui Dumnezeu, ci din vina mea. M-a trecut Dumnezeu prin crize, dar mi-a vorbit. Şi m-a convins, în loc să-mi tragă două palme şi să-mi zică: „Acum, vino şi stai în casa Tatălui tău, ca Fiul risipitor", mi-a dat mângâierea de a cunoaşte ortodoxia, nu ca fiind mai puternică sau mai adevărată, ci ca fiind însuşi sufletul omului, aşa cum l-a făcut Dumnezeu.

Totuşi, celor care voiesc să vină la ortodoxie le spun: „Dacă cred în ortodoxie, cred ca şi Sfântul Apostol Pavel care voia ca toată lumea să fie aproape sau întocmai cum era el, afară de lanţurile cu care era legat pentru Domnul, afară de suferinţele pe care le îndura pentru Evanghelie".

în legătură cu ce am trăit eu pentru călugărie, aş spune că parcă m-a îmbătat

Dumnezeu cu câţiva litri de ţuică puternică, pentru câteva luni. în anii aceia (aveam 18-19 ani), căutam pe furiş - căci mă pregăteam să intru în viaţă, să mă căsătoresc, să am o femeie, ca toată lumea - care din fetiţele ce mă înconjurau ar fi putut să-mi fie nevastă. Dar căutam de la Domnul să-mi dea aceasta, fiindcă ştiam că nu-i lucru uşor căsătoria. Deci, mă uitam la fetele din clasă, de pe stradă, la cele cu care mă mai întâlneam căutând un semn de la Dumnezeu şi parcă nu mai venea. Şi se părea că timpul trece şi îmbătrânesc, iar eu nu văd nicio fată despre care Domnul să-mi fi dat un semn evident că ar putea să-mi fie nevastă. Dar, după nu ştiu câte luni, mi-a venit, ca unui om care se trezeşte din beţie, gândul călugăriei. Acest lucru, pe care îl numisem în înverşunările mele şi smintire, şi nebunie când eram cu protestanţii, doream să mi-1 imaginez ce poate fi cu adevărat. Mă aflam în Franţa şi mă gândeam chiar să mă duc şi pe la catolici, măcar să-mi dau seama ce face călugărul. Bunăoară, se scoală dimineaţa, se duce la biserică, dar după aceea ce face? Deci, ce este călugăria, la modul practic. Cu toate nedumeririle mele, aveam în mine un aşa dor, un aşa drag şi simţeam în mine ceva aşa de puternic, anume că acesta-i lucrul pe care l-am voit din copilăria mea.

între timp mă întâlnisem cu părintele Sofronie, care mi-a confirmat că această chemare nu era o beţie de tânăr, ci era de la Dumnezeu şi că trebuie să-mi termin şcoala, dar pentru mănăstire, ca pregătire pentru viaţa

călugărească.

După aceasta, la un moment dat, întorcându-mă în Franţa ca să mai fac un an de şcoală, mi-am amintit că înainte fusese un timp când mă uitam în jurul meu, în clasă, pe stradă şi printre prietene, căutând o fată care ar fi putut, de la Domnul, să-mi fie cândva soţie. Cum am uitat, când am uitat să mai caut aşa ceva, cum m-a îmbătat Dumnezeu de n-am mai văzut în jurul meu, la vârsta aceea - tânăr, de 18 ani şi, vă spun, nu un înger - şi n-am mai dorit însoţirea cu o fată, nu ştiu. Vă spun aceasta ca să înţelegeţi ce lucru minunat poate să facă uneori Domnul cu un necredincios, cu un om păcătos ca toţi oamenii şi poate chiar mai mult decât toţi oamenii.

Vă simţiţi liber în starea de călugărie, sau vă simţiţi rob?

Mă simt nu numai liber, ci eliberat cum nu se poate. „Adevărul vă va face liberi"[53], zice Hristos. Prin rugăciune şi adevăr în starea de creştin, mai întâi, căci călugăria este o stare, printre altele. Căsătorit sau călugăr, în toate stările, lucrul esenţial este să fim împreună cu Dumnezeu; viaţa să ne fie în armonie cu Dumnezeu. Aş recomanda tuturor linia aceasta, adică să cerem lui Dumnezeu ca El să arate fiecăruia dintre noi cuvântul călăuzitor. Chiar şi în lupta cu păcatul trebuie să-I cerem lui Dumnezeu: „Doamne, ce este păcat în asta şi ce nu este? Arată-mi adevărul!". Şi atunci, puţin câte puţin (că trebuie răbdare multă şi trebuie

să-I dăm timp lui Dumnezeu să lucreze cu inima noastră înceată), Dumnezeu ne va elibera. Şi starea ultimă a omului va fi o aşa eliberare, cum păcătoşii nici nu-şi pot imagina. Fiindcă este eliberare în duh şi în adevăr, în timp ce păcatul este minciună.

Credeţi că monahismul este o cale sigură de mântuire pentru creştini ? Sau altfel spus: de ce aţi ales calea monahală?

Siguranţă, asigurare - aşa cum avem, de exemplu, asigurarea pentru automobil şi pentru toate lucrurile - nu există. Cale sigură nu există. Asigurare nu există, dar siguranţa noastră este dragostea lui Dumnezeu. Monahismul, într-un fel, e o cale mai mare, întrucât încearcă să depăşească, pe cât posibil în această istorie, cele ale lumii. Cum spune şi Liturghia: „Acum să lepădăm toată grija cea lumească". Pentru o „juma" de ceas e mai uşor, dar pentru monahism, o cale de zeci de ani sau cât o fi ea... Dar cu fiecare privilegiu pe care ţi-1 oferă, viaţa îţi pune în faţă şi primejdii mai mari şi răspunderi mai mari şi în fiecare fel de mântuire există posibilitatea de a cădea şi posibilităţi de a te mântui. Nu ştiu dacă voi putea să citez corect în româneşte psalmul pe care îl cântăm la Vecernie, la „...Doamne strigat-am", care zice: „în această cale în care am mers, mi-au ascuns cursă mie“[54]. Şi părintele Sofronie ne-a explicat că nu există cale fară capcane. Dar după experienţa Bisericii şi a Sfinţilor Părinţi, ştim că fără ispitire, nu există mântuire. Că omul se

căleşte prin capcane. De multe ori când tinerii în Apus îmi spovedesc îndoieli în credinţa lor, i-am încurajat să nu le fie frică de ele, ci chiar să le preţuiască, făcând din ele prilej de rugăciune, ca Domnul să-i lumineze în aceste îndoieli. Procedând aşa, n-o să mai poată cădea în aceeaşi îndoială.

Ce ne puteţi spune despre importanţa regulii în viaţa monahală?

N-am trăit prea mult în alte mănăstiri şi deci nu cunosc ce importanţă i se dă acolo regulii monahale. Părintele So- fronie, de exemplu, nu ne-a dat niciodată vreun canon de rugăciune. Nu ne-a dat o regulă a mănăstirii. De multe ori spunea că regula te ajută ca începător, dar, la un moment dat, când te înveţi cu regula ca o disciplină şi ţi-ai însuşit-o, acolo rămâi. Or, el căuta de la om libertatea, nu constrângerea de care aminteşte Sfântul Pavel: „Nu lua, nu gusta, nu te atinge*'[55]. Şi în alt loc zice: „Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate de folos**[56]. Or pe noi, în Liturghie, nimic să nu ne stăpânească, fiindcă Dumnezeu nu este stăpânit de nimic şi eu doar sunt chipul lui Dumnezeu; nici eu nu trebuie să fiu stăpânit, ci eu să stăpânesc, până şi firea mea.

în rugăciune cerem - şi rugăciunea noastră este toată filosofia vieţii noastre - „cele bune şi de folos sufletelor noastre". Aşadar, poruncile lui Hristos reprezintă dezvăluirea celor bune şi de folos. Şi deci, omul nu mai trăieşte, spun, tabu;

toate sunt permise, dar nu toate sunt de folos şi încercăm să ajungem la o trăire potrivit căreia, în toate circumstanţele, din toată inima, din tot sufletul nostru, iubim ce iubeşte Dumnezeu şi urâm ce urăşte Dumnezeu. Şi asta este libertatea adevărată. în esenţă, părintele Sofronie ne-a călăuzit mereu către această libertate, cu multe greutăţi, cu multe crize în viaţa noastră. Dar cred că trebuie însuşit şi momentul legii, al regulii monahale, dar, dacă îl aplicăm, să o facem totuşi cu discernământ şi, cunoscând limitele legii, când i s-a împlinit vremea în viaţa noastră, s-o lăsăm deoparte.

Cei care aveţi o apropiere de viaţa monahală, în primul rând, trebuie să înţelegeţi monahismul nu după cărţi şi după reguli scrise în aceste cărţi sau numai din ce aflaţi în trăirea Sfinţilor Părinţi, ori a părinţilor pe care îi aveţi în mănăstirile voastre. Căutaţi să înţelegeţi monahismul, ca de altfel toate celelalte, în duh, în duhul şi adevărul lui, în esenţa lui. Cei care vreţi să vă apropiaţi şi să luaţi asupra voastră viaţa călugărească, cereţi mereu lui Dumnezeu să vă deschidă această cale în toate sensurile. Şi dacă prin Dumnezeu găseşti chemarea şi adeverirea acestei chemări şi eşti întemeiat de la Dumnezeu în suflet că ai găsit locul unde trebuie să te mântuieşti, s-ar putea ca şi cu ajutorul tău Dumnezeu să lucreze o înnoire a celor învechite prin păcat, în monahism sau în alt loc al vieţuirii mântuirii tale. Şi ca pustnic, ori în lume, oricine ai fi.

Vă mărturisesc o experienţă pe care am avut-o. Prin anii ’70, Muntele Athos ajunsese la o cădere foarte mare, chiar şi în numărul călugărilor. Acolo unde o singură mănăstire, ca aceea a Sfântului Siluan în vremea lui, număra cam 2.500 de călugări, atunci în tot Muntele Athos (şi sunt câteva zeci de mănăstiri şi schituri) rămăseseră numai câteva sute de călugări bătrâni. Spiritualitatea, în acest loc, părea să piară. Or, mănăstire după mănăstire a fost reînnoită, regenerată, înviată. Cum? Zeci de tineri, cu un conducător, un stareţ în fruntea lor, se instalau în vreo mănăstire întreţinută de bătrâni, care nu se mai înţelegeau prea bine între ei şi nu mai aveau nici stareţ. Şi un lucru pe care îl credeam de neînfaptuit, l-am văzut de zeci de ori. Bătrânii aceştia, care se acriseră câteodată în durerile vieţii lor şi în decăderea pe care au trăit-o, care puteau foarte greu să-i înţeleagă pe tinerii veniţi din lumea modernă - şi cum poate să se înţeleagă tânărul cu bătrânul!? - au realizat cu ei o armonie de necrezut. Şi Muntele Athos are acum mii de călugări şi numărul lor creşte; mănăstirile s-au reînnoit, iar obştile şi-au găsit armonia în duhul blândeţii ortodoxiei noastre, în duhul iertării, pe care îl găsim în Biserica noastră, în duhul trăirii acesteia, pe care am văzut-o şi eu în ’78, când am vizitat Muntele Athos.

M-aş întreba ca psalmistul: „Ce voi răsplăti Domnului pentru toate câte mi-a dat mie?“[57]. Şi

răspund tot cu cuvintele lui: „Paharul mântuirii voi lua şi numele Domnului voi chema"[58].

Răsplătirea noastră este să luăm de la Domnul şi să chemăm pe Domnul. Şi în duhul rugăciunii, în ortodoxie, în duhul primit de la paharul împărtăşaniei, se petrece minunea pe care de multe ori o credem imposibilă, anume regenerarea omului.

Care este rostul ascultării în călugărie şi ce înţeles duhovnicesc are acest vot monahal?

Pentru mine, ascultarea a fost un lucru pe care nu l-am înţeles mulţi ani. Nu l-am cunoscut aşa cum ar fi trebuit. Mi-a fost foarte greu. De aceea, în câteva cuvinte, cu ajutorul Maicii Domnului, aş vrea să vă răspund şi să vă vorbesc despre înţelesul ascultării.

Iubirea creştină, prin care ne unim cu lumea întreagă, fară a ne cunoaşte chiar, vine din ascultare. De altfel, toate virtuţile creştine nu le putem înţelege, decât prin căutarea către aceste două porunci ale Domnului: să iubeşti pe Dumnezeu şi pe aproapele, ca pe tine însuţi[59].

Ascultarea, despre care părintele nostru Sofronie spune că *este singura diferenţă esenţială dintre viaţa călugărească şi viaţa în lume,* nu este numai o disciplină necesară şi ea, ci este o stare a inimii, în care omul iubirii pune în primul rând pe duhovnicul lui, pe stareţul lui, prin care primeşte viaţa călugărească pe care a dorit-o atât de mult. Deci, iu- bindu-1 pe acela şi încredinţându-se lui cu plăcere, face aşa cum îi

zice, se lasă în voia lui, cu conştiinţa că el, ca ucenic, nu cunoaşte nimic. Ne golim, şi ce pune duhovnicul în noi, ce pune stareţul, ce învăţăm în mănăstire, acesta este începutul vieţii. într-un fel, ne-am născut atunci când am venit la mănăstire. Ne-am născut pentru o viaţă nouă. Ascultarea deci este mai mult decât orice o stare a inimii, un început al dragostei, în care te dăruieşti, te încredinţezi.

De ce mai ales în mănăstiri ascultarea este caracteristica esenţială a vieţii călugăreşti? Pentru că în lumea în care suntem este greu să faci ascultare la toţi. Amintiţi-vă că în slujba tunderii călugărilor i se cere celui care tocmai este făcut monah ascultare către stareţ, către duhovnic, dar şi către toată comunitatea. Ascultarea nu este deci o disciplină, că aşa trebuie să meargă lucrurile. Mult mai importantă este starea inimii. Or, această stare a inimii nu o poţi avea uşor în lume, unde tot mereu trebuie să te aperi. Poate mai puţin la sat. Dar într-o lume cum e cea din oraşe, mai ales cele mari, omul este gata să te omoare, să treacă peste cadavrul tău, numai să-şi atingă scopurile sau mai ştiu eu ce. Acolo cum să te deschizi omului ? Te poţi deschide numai lăuntric, dar nu poţi să te arăţi. Nu poţi să te smereşti înaintea lui.

în călugărie vă spun ce descopăr eu. Cred că toţi cei care veniţi la călugărie, veniţi cu gândul la pocăinţă şi de aceea puteţi avea încredere în fratele vostru. Chiar dacă fratele păcătuieşte

(căci toţi suntem păcătoşi), chiar dacă fratele are clipe când te urăşte, trebuie să fii îngăduitor; ura în călugărie trebuie să aibă o limită. Fiindcă toţi vor veni la Sfânta împărtăşanie, toţi au frica lui Dumnezeu, toţi se vor opri undeva. N-or să meargă până la a te omorî trupeşte, nici chiar sufleteşte. Deci, vei suferi, cum se spune în rân- duiala tunderii în călugărie, persecuţie, goliciune, foame, vei încerca şi alte necazuri prin care se arată viaţa în Hris- tos. Toate astea le suferă toţi şi în mănăstire, şi în afară de mănăstire, dar în mănăstire ascultarea, când o dobândim, le dă un sens. Atunci poţi spune: .,Bine, hai să pierd eu acum, ca să-i fac hatârul. Pierd eu, câştigă el. Până la urmă, dacă cineva câştigă, tot frăţia câştigă. Dacă ne batem, frăţia pierde, fiindcă se naşte duhul vrajbei, duhul urii, duhul relei competiţii. Dacă eu pierd şi el câştigă este bine, căci până la urmă, câştig şi eu. Toată comunitatea câştigă".

Şi aşa trăim şi învăţăm să trăim în duioşia ascultării. Viaţa devine o duioşie care arată prezenţa harului Duhului Sfânt în inimile oamenilor. Şi vă spun că, fară harul Duhului Sfânt, aproape că nici nu face să încerci viaţa ascetică şi prin nevoinţe să te păzeşti de păcat. Nu vei ajunge departe, pentru că păzirea de păcat nu vine, nu se pecetluieşte decât de dragoste fierbinte, care vine de la Duhul Sfânt şi care apără omul de toate păcatele. Şi nu-1 apără cu înverşunare, ca omul, fiindcă dragostea este mai puternică decât înverşunarea. Aceasta este

ascultarea către frăţie, în general.
Aş vrea să vă spun acum un cuvânt şi despre ascultarea către duhovnic, al părintelui nostru Sofronie care, în ultimii doi, trei ani, ne vorbea aproape în fiecare săptămână. Şi abia

atunci am înţeles o taină pe care mulţi ani m-am străduit să o înţeleg şi nu am reuşit. Nu-mi dădeam seama că eu, tocmai în duhul disciplinei, aşa cum învăţasem la şcoală, în lume, nu eram un răzvrătit. Am fost supus peste tot şi la şcoală un bun elev, în sensul că nu aveau de furcă cu mine învăţătorii şi profesorii. Dar asta mă uimea: zeci de ani de zile m-am întrebat de ce ascultarea, aşa cum o înţelegeam eu, nu mergea în mănăstire?

Ceea ce omul poate face singur este deschiderea către Dumnezeu. Şi lucrul acesta îl înţeleg aşa: tu, suflete, cauţi mântuirea, cauţi pe Dumnezeu. Rugăciunea ta o îndrepţi către Dumnezeu spre Care mergi. Noi nu ne ducem la duhovnic aşa cum merg învăţaţii şi înţelepţii lumii acesteia la un om mai înţelept, la un om mai cu experienţă ca să facem ucenicie. O spune deja prorocia din Vechiul Testament, că vor fi învăţaţi de Dumnezeu[60]. Şi aşa, în Noul Testament al Domnului, trebuie să învăţăm să ne lăsăm învăţaţi de Dumnezeu însuşi. Cum s-aud eu glasul lui Dumnezeu? Eu pot să-I spun lui Dumnezeu mii de lucruri, dar în învălmăşeala gândurilor ce-mi vin în minte, de unde ştiu care este de la Dumnezeu sau dacă măcar unul este de la Dumnezeu?

Duhovnicia trebuie înţeleasă şi făcută aşa: te duci la duhovnic cu un gând ori că te spovedeşti, ori să întrebi ceva duhovnicesc. Nu întrebi despre lucrurile de toate zilele, ca de exemplu: să speli pe jos, în loc să mături în chilie, căci nu

e important din punct de vedere duhovnicesc. Acestea sunt numai un exerciţiu, o disciplină necesară pentru a învăţa ascultarea adevărată. Şi aşa începe ascultarea adevărată. Ceri Domnului: „Doamne, spune-mi ce trebuie să fac în viaţa mea. Mă văd păcătos, dar de unde să încep? Spune-i părintelui meu cuvânt pentru mântuirea mea!“ Şi faceţi asta în duhul Părinţilor din Pateric, care se duceau la un bătrân şi cereau un cuvânt de mântuire. Căutau ascultare, căutau cuvânt de la Dumnezeu. Uneori, poate nici nu aveau ce să-l întrebe. îi cereau numai un cuvânt, fără să spună despre ce. Dar cel care se ducea la ava, se ducea cu rugăciune către Dumnezeu: „Doamne, Tu spune-mi un cuvânt". Şi ava sau duhovnicul, nu ca un filosof care a învăţat multe lucruri şi este foarte înţelept omeneşte, caută, la rându-i, cu rugăciune către Dumnezeu: „Doamne, dă-mi un cuvânt pentru poporul Tău. Nu mă lăsa în deschiderea gurii mele să smintesc pe fratele meu. Nu mă lăsa să spun un cuvânt care nu este de folos sau, mai groaznic, unul care să dăuneze mântuirii sufletului celui care vine către mine în numele Tău“. Şi caută nu atât în minte, ci în inimă să găsească un cuvânt pe care îl simte inima lui că este ziditor.

Fac aici o mică paranteză ca să spun un cuvânt al Sfântului Serafim de Sarov, care cunoştea cu duhul nu numai viaţa ta, ceea ce se întâmpla în familie, în viaţa prietenilor, ci şi ce să facă ceilalţi. Şi un om, uimit, îl întrebă pe

Sfântul Serafim: „Părinte bun, cum ştii toate lucrurile din viaţa mea şi pe toţi oamenii aceştia pe nume?“. Şi el i-a răspuns: „Eu nu ştiu nimic; eu doar mă rog la Dumnezeu. Dumnezeu este Cel Care ştie, iar eu, rugându-mă, îţi spun primul gând, primul cuvânt care vine în inima mea şi care ştiu că este de la Dumnezeu".

Deci, eu nu ştiu ce să fac; părintele meu nu ştie ce să fac, dar eu lui Dumnezeu îi cer şi părintele îi cere, de asemenea, lui Dumnezeu. Şi atunci se întâmplă taina aceasta - şi aceasta este ascultarea - că, îndreptându-ne către Dumnezeu, prin părintele duhovnic, cum spunea părintele Sofronie, facem din duhovnicul nostru un proroc. Poate că este deja proroc, poate că nu, dar ascultarea mea îl face pe părintele meu proroc. într-un fel, dacă starea mea de ascultare este adevărată, aceasta îl naşte pe părintele duhovnicesc. Eu însumi îl nasc pe părintele meu duhovnicesc. Aşa sunt lucrurile la Dumnezeu; de multe ori de-a-ndăratelea!

Zic asta şi ca să nu vă smintiţi, căci vă poate ispiti cel rău şi aşa: dar dacă părintele meu n-o să ştie asta? Dar dacă nu ştiu ce, sau nu ştiu cum? Nu vă smintiţi de aceasta. Naşteţi-vă părintele duhovnicesc prin rugăciune! Căutaţi de la Dumnezeu! Cereţi Domnului: „Doamne, pune în Sfinţia Sa cuvântul potrivit!" Şi smeriţi-vă înaintea părintelui, în numele Domnului şi părintele, prin rugăciune, va găsi un cuvânt pe care nu-1 ştie nici el cum este, cum spunea şi

Sfântul Serafim de Sarov, dar el, în rugăciunea sa, crede şi nădăjduieşte că Dumnezeu nu vă va lăsa înşelaţi, nu vă va lăsa pe drumuri.

Şi acum încă un lucru. înţelesesem că nu trebuie să discuţi cu părintele tău sfatul ce ţi-1 dă, că primul lucru pe care ţi-1 spune, pe acela să-l faci. încercam, dar voind să-l fac mai bine, îl întrebam: „Părinte, cum înţelegi asta, cum trebuie facut?“ Şi simţeam că se sfarmă totul. Şi câteodată părintele se mâhnea de mine şi îmi ziceam: „Dar ce-am făcut rău, Doamne? Eu voiam să fac mai bine. Dar cum să înţeleg cuvântul? Cum să fac, dacă nu-1 înţeleg mai bine?”. Şi nu pricepeam atunci că nu este vorba numai să înţeleg mai bine, căci nu mă duceam la un filosof, la un om mai deştept ca mine, mai cu experienţă, mai bătrân, ci mă duceam la Dumnezeu. Şi că Dumnezeu îmi dă prin gura lui un cuvânt, poate tainic, poate de neînţeles, dar acela este cuvântul pentru mine de la Dumnezeu, nu-i cuvântul duhovnicului.

Nu căuta lămuriri de la duhovnic - şi asta nu poate fi înţeles nici ca argument că nu vrei să faci voia ta.

Nu-i numai asta. Este firul acela foarte delicat, mai delicat decât firul de păianjen, dintre tine şi Dumnezeu, pe care nu trebuie să-l rupi, să-l întrerupi cu nimic. Fă o metanie şi spune-i părintelui: *„Binecuvântează, părinte!".* Ţi-e teamă că n-o să înţelegi? Cere rugăciunile părintelui. Cere tot ce vrei, dar nu cere de la început prea multe explicaţii. Acesta este

cuvântul pe care, împlinindu-1, îl vei înţelege. Pentru că *toată viaţa creştinească este făptuire, nu filosofie.* Aceasta este filosofia vieţii creştineşti. Deci, părintele nu-ţi va putea explica cuvântul pentru că nu-i vine de la el şi el însuşi poate nu-1 înţelege. Dumnezeu îl înţelege şi tu, cu rugăciunile părintelui, îl vei înţelege, iar dacă nu poţi să-l înţelegi, mai târziu poţi să întrebi. Dar, mai întâi, încearcă să-l împlineşti.

Cuvântul lui Dumnezeu este Puterea care a creat cerurile şi pământul. Cuvântul lui Dumnezeu este energie care creează şi te creează. Te face pe tine. Sigur că nu îl vei înţelege acum, că îl vei înţelege când te va face ceea ce Dumnezeu vrea să te facă. Păstrarea cuvântului se aseamănă cu pământul care-şi ţine sămânţa ca să nu i-o fure pasărea. Păstrarea cuvântului este păstrarea unei energii tainice în inima ta, în sufletul tău, energie care te va lumina, cum spune Sfântul Ioan în Evanghelie că „viaţa era lumina oamenilor"[61] . Vieţuind după Cuvântul lui Dumnezeu cel dintru început, că acesta este cuvântul pe care îl primeşti, el te va învia şi te va lumina.

Voi face în încheiere acest îndemn: să aveţi răbdare şi să vă rugaţi lui Dumnezeu ca să puteţi înţelege taina aceasta dintru început, ca să nu rătăciţi ani de zile ca mine şi să pierdeţi vremea. Şi cercetaţi-vă duhovnicului, mai ales pentru rugăciune, pentru binecuvântare şi primul cuvânt care vine de la dânsul să-l luaţi ca de la Dumnezeu şi să-l împliniţi! Domnul să vă lumineze!

Ce ne puteţi spune despre comunitatea ecumenică de la Taize (Franţa) şi dacă se poate vorbi de un pelerinaj al tinerilor ortodocşi acolo?

Nu am cunoscut niciodată comunitatea din Taize; nu am fost acolo, dar am auzit de ea şi cred că s-ar putea vorbi de un pelerinaj ortodox, în sensul că astăzi suntem implicaţi în viaţa altora, dacă nu altfel, măcar prin televiziune, ziare etc. Dar mass-media, după cum se consideră în Anglia, este de multe ori o dezinformare. Şi când este informaţie, ea este atât de superficială, încât mă întreb dacă merită pierderea pădurilor pentru rezultatul pe care îl dă. Dar, cred, este important să ne cunoaştem unii pe alţii, fiindcă suntem implicaţi toţi în viaţa fiecăruia. Esenţial n-ar fi fost nevoie; omul se putea mântui chiar şi analfabet şi trăindu-şi toată viaţa într-un sătuc dintr-un vârf de munte sau ascuns ca Sfântul Siluan într-o mare comunitate de călugări. Poate regăsi universalul prin rugăciune. Dar fiindcă suntem implicaţi, fiindcă trăim într-o lume în care ne amestecăm (nu numai eu am pribegit, ci sunt sute de mii de greci, de ruşi, de români şi de alte naţionalităţi răspândiţi în toată lumea), şi gândurile şi ideile se amestecă. Şi vieţuirea oamenilor se amestecă. Cred că un pelerinaj la Taize, dacă interesează pe cineva, ar fi foarte bun şi trebuie mers, pe de o parte, cu suflet şi inimă deschise ca să-l cunoaştem pe străin, să-l înţelegem în sensul cel mai nobil în care îl putem cunoaşte. Căci altfel, nu-1 putem înţelege.

Pe de altă parte, trebuie să avem ochii deschişi şi gândul la esenţial şi atunci vom vedea că a deveni universal nu este un fel de talmeş-balmeş de tot ce este în univers şi istorie, precum sminteala acestui New-Age, care vrea să „elibereze" pe om de tot ceea ce-1 limitează. Dar o astfel de eliberare aş numi-o talmeş-balmeş, căci nu în aceasta stă adevărul universal. Şi sufletul omului nu-şi găseşte odihna în acest sin-- cretism. Deci, să recunoaştem esenţialul în om şi să ne unim esenţial cu omul, în măsura în care putem şi în măsura în care el răspunde la aceasta.

Care este stareţul actual al mănăstirii Dumneavoastră şi sub oblăduirea cărei patriarhii se află?

P.S. Serafim: Egumenul actual este părintele Chirii, un cipriot care şi-a luat doctoratul în chimie, făcând studii în Anglia, la Oxford, dacă nu mă înşel, şi care a intrat în mănăstire acum vreo 20 de ani şi a devenit apoi egumenul sau stareţul mănăstirii. Părintele Sofronie este stareţ în sensul duhovnicesc; este povăţuitorul duhovnicesc al tuturor celor de acolo, iar mănăstirea depinde de Patriarhia de Constantinopol.

Viaţa în această mănăstire este după regula Muntelui Athos, adică nu se mănâncă niciodată carne, decât numai la Paşti, fiindcă vin foarte mulţi ciprioţi stabiliţi în Anglia, care aduc un miel pascal şi atunci gustă puţin şi părinţii. Accentul se pune pe Sfânta Liturghie, pe

împărtăşirea foarte deasă, la fiecare Sfântă Liturghie, pe disponibilitatea faţă de toţi cei care vin acolo, ca toţi să se simtă bine şi toţi să plece de acolo zidiţi duhovniceşte.

Constantin Noica către fiul săuy Rafail: „Fii împlinit şi fă ce vrei!"

Părinte Rafail, spuneţi-ne ceva despre filosoful Constantin Noica, tatăl Dumneavoastră.

Nu prea ştiu ce să vă spun. Pe tata l-am cunoscut foarte puţin, fiindcă din copilărie, nu ştiu în ce an, au divorţat părinţii mei. Tata fiind din neam de moşieri, iar mama având origine „nesănătoasă”, fiind englezoaică, s-au gândit că, dacă se despart, o să riscăm mai puţine lucruri care ne ameninţau în regimul comunist şi poate că şi mama se gândea să-şi recâştige cetăţenia britanică şi să ne ia şi pe noi, copiii, în libertate, să ne dea o educaţie.

La un moment dat, tata a avut domiciliu forţat în Câmpulung Muscel, iar noi rămăsesem în Bucureşti. în ’55 s-a repatriat mama şi ne-am dus şi noi, copiii, la ea. L-am cunoscut puţin. După moartea lui, din articole, am văzut că era mai mult decât ce credeam eu. Mă gândeam, de exemplu - o să vă mărturisesc şi asta - ce face un filosof acum în România lui Ceauşescu? Adică, „ţara arde şi baba se piaptănă'*, cum se zice. Dar mi-am dat seama că nu era aşa de simplu şi că a fost şi acolo o pronie a lui Dumnezeu. Filosofia lui nu o înţeleg şi încă nu pot să citesc

cărţile tatei, fiindcă nu pot înţelege filosofia.

De când a ieşit din închisoare, din ’68, tata ne-a vizitat însă în Anglia de trei ori şi, în felul nostru, ne-am înţeles din ce în ce mai bine până când, în ’85 sau ’86 cred, când a venit ultima oară, ne-am despărţit într-o înţelegere adâncă, într-o armonie adâncă, pe care nu o puteam exprima în cuvinte, fiindcă altul era limbajul lui, altul al meu. Dar simţeam pe dedesubt un alt curent care ne unea şi, într-un fel, simţeam în chemarea mea o moştenire de la tata. Poate simţea şi el, după cum s-a şi exprimat, o împlinire a lui prin fiul său, care a venit la altă filosofie, la altă cultură.

Părinte Rafail, să ne spuneţi dacă aţi avea ceva să reproşaţi tatălui Dumneavoastră pentru atitudinea Domniei Sale faţă de Biserica Ortodoxă şi în ceea ce priveşte educaţia ortodoxă sau mai puţin ortodoxă pe care aţi primit-o.

Am avut în tinereţea mea momente de reproşuri şi de răzvrătire, socotind că nu ajungem la nimic în viaţă pentru că părinţii nu ne-au învăţat. Tatăl meu trebuia să devină călugăr, nu filosof! Vreau să spun numai câteva cuvinte: în ultima mea convorbire cu tata i-am făcut chiar reproşul acesta. Apropo de nu ştiu ce, m-a întrebat:

„Dragul meu, ai tu ceva să-mi reproşezi?“.

Nu aş fi vrut să-l supăr, fiindcă trecusem de răzvrătirile mele. Dar într-o clipită, aşa, m-am gândit ce să-i spun? Şi am simţit că unui om ca

el nu pot să-i spun decât adevărul. Şi i-am spus:

„Da, tată, am un reproş să-ţi fac“. Şi i-a plăcut. Am luat câteva elemente din scrisorile lui în care, deşi mă binecuvânta pentru călugăria mea în care am intrat, îmi tot spunea: „Da’ poate mai faci şi tu niţică cultură, da poate mai înveţi; da poate intri la Universitate". Şi atunci am spus:

„Uite reproşul meu. într-o *Scrisoare către Rafail* (cred că s-a publicat undeva şi în România, în care vorbea filosofilor lui din Franţa)[62] mă întrebai de ce m-am călugărit; nu cumva m-a dezamăgit lumea asta? îmi spuneai «Nu-ţi reproşez, dar eu nu sunt un tată ca acela care ar vrea să-şi sacrifice fiul lui Dumnezeu»". Şi în *Scrisoarea către Rafail,* el propunea libertatea aceasta de a căuta ceea ce mă bucură şi, dacă, în definitiv, găsesc bucuria, deci dacă mă găsesc împlinit în călugăria pe care el nu o înţelegea în mod corect, acolo va fi adevărul meu. Şi el mă binecuvânta în felul acesta: „Bucură-te şi fă ce vrei!“, parafrazând cuvântul Fericitului Augustin[63]: „Iubeşte pe Dumnezeu şi fa ce vrei“[64].

Lumea modernă - despre care Noica spunea că nu mai este o lume a iubirii - ar zice: „Cunoaşte şi fa ce vrei. Dar spunea: „Uite unde ne duce cunoaşterea asta; la distrugerea omului şi a lumii“. Dar, când te găseşti împlinit, eu îţi zic: „Fii împlinit şi fa ce vrei!“. Şi, tată, ai spus în scrisoarea aia că nu eşti un om care să sacrifice lui Dumnezeu pe unicul său fiu. Şi

totuşi, de când ai ieşit din închisoare, din ‘68 până astăzi, m-ai tot îndemnat spre o cultură, deşi ştii că încă din copilărie între noi era chiar o tensiune, căci te întrebam: „Ce este acela un filosof, că un potcovar face mai mult decât tine ca filosof?“. Şi m-ai îndemnat mereu către cultură, deşi ai văzut că nu am nici tragere, nici menire. Reproşul meu este acesta: *„Să ştii că lucrul căruia eşti gata să-ţi sacrifici pe fiul tău unul născut, acela îţi este Dumnezeu*

Şi tata a deschis braţele să mă îmbrăţişeze şi mi-a zis: „A, dragul meu, pe cuvintele astea ne putem despărţi".

I-a plăcut. Şi asta am admirat la tata, că i-a plăcut totdeauna să fie bătut la întrebările şi capcanele pe care ţi le punea. Aş zice că, în general, aş putea să reproşez, dar că reproşul nu te împlineşte şi ceea ce ai trăit în viaţa ta nu este din întâmplare, ci este o manifestare a voinţei lui Dumnezeu. Or, El mi-a dat atunci cuvânt care - închipuiţi-vă!
- m-a apropiat de tata aşa, încât după conversaţia asta (a fost ultima noastră convorbire, deşi în ziua aceea am continuat să vorbim) să-mi spună:

„Nu m-am aşteptat ca, având atâţia discipoli, să mă înţeleg mai bine, până la urmă, tot cu fiul meu".

în felul acesta aş zice că acolo ne-am apropiat în mod paradoxal, ne-am găsit înţeleşi. Aş vrea să spun, în concluzie, că situaţia în care eşti trebuie asumată şi, cu ajutorul lui

Dumnezeu, poţi ajuta chiar în mod tainic şi generaţiilor de la care ai învăţat sau n-ai învăţat, de la care ai moştenit sau n-ai moştenit ceva.

Aţi citit scrierile filosofului Noica? V-au ajutat cumva în experienţa Dumneavoastră duhovnicească?

Eu îl cunosc foarte puţin pe filosoful Noica, fiindcă nu am studiat filosofia şi nu-i pot citi cărţile; nu pot citi decât anumite pasaje, pe care le pot urmări în paralel cu teologia trăită de mine (căci eu nu am făcut studii teologice). Am văzut însă în filosoful Noica un *subcurent* de creştinism ortodox autentic, care devine mai clar decât oriunde în cartea *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru*[65], arătându-1 ca un om care a prins duhul acesta al Sfântului Siluan aş zice, al iubirii de vrăjmaşi. în ea, profesorul Noica citează pe nu ştiu cine, care spune: „Pitié pour Ies puissants"[66]. Săracul bogat prins în robia banilor lui!

Dacă am tălmăci în sens spiritual această expresie, am putea spune multe. O să mă feresc însă de cuvântul „spiritual", fiindcă am impresia că acest cuvânt a deraiat oarecum către confuzia pe care o face limba franceză. Căci, în franceză, „spiritual" înseamnă mai mult intelectual, cerebral, în timp ce la noi înseamnă, aşa cum am învăţat eu în copilărie, duhovnicesc. Deci, tălmăcire duhovnicească. Cred că trebuie să înţelegem mai profund şi mai viu cuvântul Bisericii noastre şi intuiţiile celorlalţi. Să înţelegem pe cel care este în faţa noastră în

măsura în care el e cinstit în faţa Domnului şi în ce măsură înverşunarea lui (dacă este vorba de aşa ceva), care ne doare, este provocată şi de păcatele noastre.

Cred că nu trebuie să ne speriem atât nici de sectanţi, nici de catolici, nici de uniaţi etc., cât de păcatele noastre. Noi să fim şi să rămânem drepţi în faţa lui Dumnezeu, cu dreptatea lui Dumnezeu, dreptate care se traduce în iubire; şi cu iubirea putem birui toate încercările. Mult mai multă putere are cel care pare slab, având dragoste.

Dar trebuie să cunoaştem şi lucrul în care să fim inflexibili. De exemplu, Mântuitorul, la întrebările lui Caiafa, nu răspundea deloc[67]. A dat un singur răspuns şi, omeneşte vorbind, acesta era exact cuvântul pe care nu trebuia să-l rostească, dacă voia să nu fie răstignit. Dar El, de bunăvoie, a rostit acest singur cuvânt, care i-a pecetluit soarta, căci voia răstignirea pentru mântuirea omului. Un singur lucru n-a vrut să rămână ascuns şi nu Se sinchisea de mărturiile false. Când L-au întrebat dacă El este Fiul lui Dumnezeu, a răspuns: „Eu sunt"[68]. Cred că şi noi, paralel cu aceasta, nu trebuie să ne înfricoşăm de insistenţele prozelitiste, catolice şi protestante ci, cu mijloacele Bisericii, rugăciunea, poruncile, între altele iubirea de vrăjmaşi şi înţelegerea faţă de om, să arătăm adevărul ortodoxiei. Pentru că, după cum spunea cineva: *„Ortodoxia nu convinge, ci seduce".* Te-a atras. Ţi-a sedus inima. Aceasta

este arma cea mai mare a noastră. Iubirea care poate seduce, fiindcă omul este chipul lui Dumnezeu. Şi ştim că „dragostea nu piere niciodată"[69].

Cum a reacţionat tatăl Dumneavoastră când v-aţi călugărit ?

Da, interesantă întrebare. A fost o tensiune între noi, dar o tensiune duioasă. El era un om duios şi în duioşia asta am discutat toată viaţa. Era o tensiune care începuse din copilărie, când mă gândeam: ce-i un filosof? Şi l-am atacat cu asta: „Ce-i un filosof? Ce faci tu ca filosof?[41]. Treceam prin faţa unui potcovar şi i-am zis: „Şi potcovarul ăsta face ceva mai mult decât tine, că măcar face ceva util“.

Acum nu ştiu exact ce credea el, la început, despre călugăria mea; credea poate că mă aventurez la înălţimi prea mari de unde, dacă ai să cazi, te poţi sparge în bucăţele (că nu îşi dădea seama că viaţa monahală nu este înălţime, *ci josime* - smerenie - n.ns., de unde nu mai poţi să cazi).

Eu am spus tatei de la început, din ’68, când a ieşit din închisoare, prin scrisori (că-i scriam atunci), de călugăria mea şi că aşteptam să primesc binecuvântarea lui părintească. Şi mi-a dat-o din tot sufletul. Dar mă împingea niţel şi la cultură, aşa cum o înţelegea el, că eu numesc cultură altceva. Şi a fost un descrescendo de vreo 20 de ani această împingere către cultură şi cred că în ultimii ani era mult mai împăcat cu

mine. A fost o tensiune, dar o tensiune dublă, cred. O tensiune prietenoasă. Nu ştiu în ce măsură nu s-a recunoscut şi el în chemarea asta.

Tatăl Sfinţiei Voastre, într-un dialog cu Andrei Pleşu, la Păltiniş, susţinea că fiul său nu mai poate înainta... din moment ce „şi-a pus capăt zilelor' într-o mănăstire. Andrei Pleşu considera însă că ar exista o perspectivă de revenire pentru fiul filosofului. La ce credeţi că se referea marele filosof?

Nu l-am putut cunoaşte de aproape pe profesorul No- ica, nu numai fiindcă nu am trăit mulţi ani împreună cu el, ci şi pentru faptul că nu am studiat niciodată filosofia şi nu am „dinţi“ ca să „muşc“ cărţi filosofice. Am citit, după cuvântul lui, „ciupitativ" din operele sale şi mi-am făcut o idee despre ce este vorba, dar mai ales l-am putut urmări, de multe ori, paralel din perspectiva a ceea ce numesc eu filosofie şi cultură. Eu cred că profesorul Noica vorbeşte de o devenire în istorie, pentru că tot mereu văd că el, ca filosof, se gândeşte mult la devenirea în istorie, vorbeşte de devenirea naţiunii, de rolul României în istorie ş.a.m.d. Or, este adevărat că în istorie viaţa mea nu mai are o devenire, fiindcă, esenţial, de când cu gândul acela al morţii, eu mă despărţeam de istorie şi chiar gândeam des că viaţa omului, devenirea lui, aşa cum o înţeleg eu, este tocmai această naştere întru veşnicie care se poate realiza în Biserică,

şi în special în Biserica Ortodoxă.

Murim istoriei, murim trupului, murim pământului şi faţă de tot ceea ce ne poate limita, ca să ne naştem întru veşnicie, întru fiinţă, Fiinţa fiind însuşi Dumnezeu Care S-a descoperit lui Moise cu acest nume: „Eu sunt Cel ce este“[70], adică „Eu sunt Fiinţa". Devenirea omului este întru fiinţă, Fiinţa fiind însuşi Dumnezeu. Şi de mulţi ani de când am auzit expresia profesorului Noica „devenirea întru fiinţă", de mulţi ani am adoptat-o pentru a exprima ceea ce se întâmplă acum: cea de a doua gestaţie a omului pe pământ, gestaţie întru Duhul Sfânt. Este o gestaţie care se distinge de prima, cea biologică, prin faptul că Dumnezeu acum nu mai spune „Să fie!" şi devine, ci acum Dumnezeu Se adresează omului prin cuvânt şi prin cuvântul rugăciunii omul răspunde lui Dumnezeu. Gestaţia cea de a doua este deci o invitaţie a lui Dumnezeu la care, în mod liber, omul trebuie să-I răspundă: „Amin". Şi atunci, mai departe, Domnul împlineşte pentru om ceea ce lui îi este cu neputinţă: Dumnezeu însuşi desăvârşeşte lucrarea în sinea omului.

în acest sens „devenirea întru fiinţă" este existenţa în care suntem, iar fiinţa este ceea ce vom fi în veşnicie, întru Dumnezeu. „Devenirea întru fiinţă" este tocmai viaţa noastră de acum, de pe pământ. Tot restul piere, cum spune şi o cântare de la înmormântare: *„Deşertăciuni sunt toate cele omeneşti, câte nu rămân după moarte!'\|*

Ce există după moarte, dacă moartea este dispariţie? Dar moartea nu este tocmai dispariţie. Eu continui să exist după moartea mea şi ce sunt, ce-am devenit, aceasta risc să rămân. Or, „devenirea întru fiinţa* este viaţa noastră.

M-a bucurat foarte mult să văd că o expresie greu de tradus din rugăciunea „Tatăl nostru* s-a tradus în româneşte: „Pâinea noastră cea spre fiinţa *. îmi pare rău că mai sunt şi alte traduceri. Nu-mi dau seama în ce măsură traducerea din Apus: „Pâinea noastră cea de toate zilele" nu este greşită, în orice caz, traducerea: „Pâinea noastră cea spre fiinţa * am găsit-o foarte adevărată. Aş spune chiar „pâinea noastră cea întru fiinţă", fiindcă prin împărtăşania cu Trupul şi Sângele Domnului, noi ne împărtăşim cu o viaţă pe care nu o putem avea altfel. Acest Trup frânt pentru noi, acest Sânge ce a curs pentru noi înseamnă viaţa unui Om Care a cunoscut mizeriile noastre, Care a cunoscut şi moartea, dar Care a cunoscut şi învierea şi Care a cunoscut şi înălţarea şi şederea de-a dreapta Tatălui.

Părinte Rafail, aţi amintit un lucru care, într-adevăr, m-a înfricoşat. Răsfoind cărţile pe care le-aţi citit, tânăr fiind, spuneaţi că personalităţi ale culturii noastre s-au cam jucat cu lucrurile sfinte. în ziua de astăzi, România se laudă cu nişte personalităţi ale culturii naţionale, intrate în circuitul culturii universale,

dar care s-au cam jucat cu lucrurile sfinte. Aş aminti un Mircea Eliade, de pildă, pe care, când începi să-l citeşti, în multe afirmaţii nu ştii cum să-l înţelegi drept creştin. Vezi că spune că Mântuitorul a fost un personaj enigmatic, a fost răstignit, a murit şi despre Care discipolii Lui spun că ar fi înviat ş.a.m.d. O altă personalitate este Emil Cioran, a cărui atitudine nu ştiu cum s-o calific, mai ales că este fiu de preot ortodox. Să spună că el îl înjură şi se ceartă cu Sfântul Apostol Pavel şi atunci este plin de satisfacţie!

N-aş vrea să-l includ în acest context şi pe filosoful Constantin Noica, dar ca teolog, am trăit totuşi o durere. Am auzit că, pe când era în spital, a refuzat împărtăşania. Din perspectiva ortodoxă, de care aţi amintit, cum vedeţi acest lucru ?

Da. Este o mare durere a poporului nostru şi cred că este unul din aspectele care trădează starea noastră de cădere, pentru care poate a suferit mucenicia. Mă gândesc că ne asemănăm întru câtva cu Israel cel din Vechiul Testament care, pentru păcatele lui, a pierdut Ierusalimul de mai multe ori, de două ori a plecat în exil etc. Şi Dumnezeu parcă Şi-ar fi dezminţit testamentul Său cu el, din cauza păcatului poporului ales. Aşa şi noi.

Este deci un aspect care trădează păcatul nostru. Şi de aceea aş aminti cuvintele Sfântului Ioan Botezătorul: „Să nu ne trufim cu ce suntem, cu ce avem“[71], căci pentru aceasta a pierdut poporul ales pe Mesia.

îmi pare rău să aud că profesorul Noica a refuzat împărtăşania. Nu ştiu în ce fel a refuzat-o. M-am bucurat însă să aud că nu mult înainte de moarte s-a spovedit şi s-a împărtăşit. Aceasta mi-a spus-o chiar preotul care l-a spovedit şi împărtăşit: „Să ştii, părinte Rafail, că tatăl tău s-a spovedit la mine şi s-a împărtăşit cu câteva luni înainte de moarte“. Poate chiar de aceea a refuzat împărtăşania la spital.

Tot ce este civilizaţie şi cultură eu o văd numai ca o pregătire a omului pentru Dumnezeu. Cultura nu este rătăcire în acelaşi sens cu păcatul; evident, nici civilizaţia. Dar nu sunt decât pregătiri pentru înţelegerea lucrului mai adânc, care este ortodoxia. Spun ortodoxia în sensul esenţial, şi să nu credeţi că dispreţuiesc aspectele exterioare ale ortodoxiei. Şi noi avem ortodoxia noastră, care a luat forme istorice, geografice, culturale, dar să nu rămânem la istoric, la geografic, la cultural ci să luăm „miezul"; să nu rămânem la coajă, ci să mâncăm „miezul" dinăuntrul nucii. Şi atunci, cred că şi în cultura noastră vom putea să vedem, pe de o parte, ce este frumos în om, ce este ortodox în el, iar pe de altă parte, ceea ce este intenţie.

Vă rugăm să abordaţi problema responsabilităţii faţă de Dumnezeu, de neamul, locul şi timpul în care se naşte creştinul. Cu alte cuvinte, să vorbiţi ceva despre autohtonism şi (sau) diasporă şi (sau) împământenire, deci cât de mult suntem responsabili faţă de locul, timpul şi neamul în care ne-am născut şi, mai

departe, despre Eliade, Cioran, Noica, Ţuţea.

înainte să ajung la călugărie, mi-a vorbit un bun prieten al tatălui meu din Franţa câteva ceasuri tocmai despre responsabilitatea faţă de Dumnezeu, faţă de neam, de societate etc. M-a interesat foarte mult ceea ce-mi spunea, dar la mine s-au îmbinat toate în responsabilitatea faţă de Dumnezeu, fiindcă n-am putut, n-am avut energia să mă risipesc în împărţirea asta a elementelor vieţii: Dumnezeu, om, familie, societate, ţară etc. Eu am gândit că dacă îmi fac datoria faţă de Dumnezeu, automat toate celelalte dispar şi găsesc acum, la bătrâneţe, că am avut dreptate.

Dar trebuie să precizez că nu este o reducere prin eliminarea celorlalte elemente, ci o integrare a lor, o viziune de sinteză, pe care o aveam intuitiv atunci şi care s-a adeverit. Adică Dumnezeu a creat şi pe părinţi, şi neamul, şi locul şi în Dumnezeu trebuie găsite şi prin Dumnezeu trebuie trecute toate relaţiile cu aceste elemente şi atunci, într-adevăr, răspunderea ta este acolo unde trebuie.

Să vorbesc despre autohtonism, emigrare ş.a.m.d. Eu cred aşa. Noi am primit permisiunea de a părăsi ţara când am auzit de existenţa, în Bucureşti, a unei icoane făcătoare de minuni. Ne-am repezit la biserica aceea şi ne-am rugat eu, mama şi sora mea (ştiu că eu am intrat chiar în altar unde era icoana); ne-am rugat să ne dea să scăpăm, cum era limbajul nostru atunci. Şi în anul acela, mama a primit, după cinci ani de formalităţi inutile, permisiunea de a părăsi ţara,

împreună cu copiii ei. Deci, pe mine mă mângâie faptul că am primit de la Maica Domnului binecuvântare.

Dacă ar fi fost numai gândul meu, aş avea faţă de voi o conştiinţă foarte încărcată astăzi. Şi o şi am într-un oarecare sens, fiindcă aţi suferit, aparţineţi neamului acestuia şi eu, într-un fel, am trădat. Dar, dacă am plecat cu binecuvântarea Maicii Domnului, nu mă mai simt trădător şi poate am împlinit acolo - cine ştie - ceva pentru voi.

Vă mărturisesc că nespus de mişcătoare a fost primirea pe care mi-aţi făcut-o. Am fost în faţa a nu ştiu câte sute şi n-am putut da mâna cu fiecare. Nici măcar să adresăm un cuvânt fiecăruia. O doamnă din biserică mi-a spus: „Să ne iubiţi, să nu ne părăsiţi, să mai veniţi!". Şi am răspuns: „Vă iubesc şi, dacă vrea Domnul, mai vin“. Dacă Dumnezeu nu vrea, nu-i o pierdere pentru voi, nici pentru mine. Dacă vrea Domnul, Domnul ştie ce şi cum face. Şi dacă m-ascund undeva, ca Sfântul Siluan, de exemplu, şi nu mă mai vedeţi niciodată, nu e nicio pierdere, dacă este de la Domnul. Dacă-i fără voia Domnului, este smintire a vieţii mele.

Cât despre Eliade şi Cioran, alt lucru care m-a impresionat la tata a fost acesta: când a ieşit din închisoare, a încercat să vină să ne vadă. N-a putut nici în ’68, nici în ’69.
Abia în ’72 a venit pentru prima oară să ne viziteze în Anglia. Şi l-am întrebat:

„Nu vrei să rămâi cu noi?“. Şi a spus:

„Nu, eu mă simt legat de soarta poporului

meu". Şi asta m-a impresionat. Că, în loc să facă ceea ce facuserăm noi, adică să scăpăm şi să vă lăsăm pe voi în urmă, el a vrut să împărtăşească soarta voastră. Cuvântul acesta a marcat gândirea mea.

Care au fost ultimele cuvinte ale lui Constantin Noica?

Ultimele cuvinte către mine...? Nu-mi amintesc exact acum. A fost, cred, un cuvânt de despărţire într-o mare armonie. Tensiunea din copilărie dintre mine şi profesorul Noica s-a rezolvat printr-o înţelegere neaşteptată. De fapt, cum am mai spus, între noi s-a produs ceea ce ar numi şi tata o „cearta[1]. Dar cearta era, ca toate la el, un lucru de mare valoare. M-a întrebat dacă eram supărat pe el cu ceva, dacă am ceva să-i reproşez. în mine se ducea o luptă. Nu voiam să-i reproşez nimic, căci ştiam că vine din suferinţă şi se întoarce în suferinţă, fiindcă n-a vrut niciodată să fugă de soarta poporului său. (Deci se întorcea în România şi, ca de fiecare dată, ar fi putut fi ultima noastră întâlnire şi chiar a fost ultima atunci.) Aşadar, riscând ultima despărţire, nu voiam sa-1 acuz de ceva. Totuşi, el a avut o astfel de atitudine, încât ar fi fost nevrednic de el să-i spun o minciună, cât de binevoitoare ar fi fost ea. Şi i-am reproşat ceea ce am povestit mai înainte în legătură cu scrisoarea pe care mi-o trimisese la Paris, în ’67.

P.S. Casian Gălăţeanul: Ceea ce nu mai ştie

părintele Rafail ştim noi, căci am discutat mult, la Păltiniş, pe tema aceasta.

Noica spunea: „Eu nu prea sunt de acord cu ceea ce a făcut Rafail, pentru că părinţii călugări repetă cam de două mii de ani acelaşi lucru, cu ascultarea lor, cu slujbele lor etc. Dar, cu toate acestea, daţi-mi voie să vă spun că nu am cunoscut până acum un tânăr mai realizat în vocaţia lui ca propriul meu copil".

Viaţa duhovnicească şi familia

Ce îndemn puteţi adresa celor căsătoriţi? Trebuie acceptat divorţul?

Consider o oarecare încumetare să vorbesc eu despre căsătorie, dar, ca să-mi acord nişte circumstanţe, vă spun că pot vorbi, întrucât consider că în călugărie sau în căsătorie trăim aceeaşi natură omenească, aceeaşi fire omenească. Evident că şi în căsătorie trebuie gândită mântuirea omului; nu numai gândită, dar trăită şi în rugăciune. Trebuie să apelăm la rugăciune cerând Domnului: „Doamne, dacă eu nu pot să spun în urechile lui (sau ale ei) lucrurile astea, spune-i Tu inimii sale, schimbă-i, îndulceşte-i această inimă, că nu vrem să călcăm porunca Ta certându-ne între noi sau despărţindu-ne". Şi amintim aici cuvântul Domnului că „pentru împietrirea voastră v-a dat Moise această lege"[72]. Şi deci, singura aşa-zisă soluţie sau răul cel mai mic înseamnă de fapt o despărţire, atunci, poate cu rugăciune, cu pocăinţă, cu smerenie, trebuie realizată o

despărţire cât mai puţin dureroasă pentru toţi: gândiţi-vă mai întâi la copii. Pentru copii este o tragedie de nespus. Şi asta am înţeles-o mult mai mult de când am devenit duhovnic şi am primit multe spovedanii. Nefericirile astea rănesc generaţii după generaţii de copii şi, din păcate, se repetă. Deci, pe de o parte, despărţirea şi divorţul să fie ca soluţie atunci când este răul cel mai mic. Pe de altă parte, trebuie cultivată dragostea, iubirea, fiindcă la virtutea dragostei se reduc toate poruncile Domnului. Nu se reduc prin eliminare, ci prin sinteză. Toate sunt incluse în dragoste. Dragoste de Dumnezeu întâi, fiind porunca primă, fară de care nimic nu se poate întemeia serios, şi dragostea de aproapele, fiind a doua. Dar dragostea este firea omului. Nu ştiu care dintre Apostoli spunea că „poruncile Domnului nu sunt dureroase"[73].

Porunca Domnului este tocmai ce doreşte, ce pofteşte sufletul meu în adâncul lui.

Spuneam să nu dispreţuim prostiile. Acum zic să nu dispreţuim nici păcatul, ca putinţă de a ne revela virtutea, dacă n-o cunoaştem. Şi în păcat, lucrul care îl sminteşte pe om de cele mai multe ori, este cel mai apropiat de dragoste; este ispita cea mai uşoară pentru diavol, este o iubire, este o împreunare. Dar nu asta este iubirea deplină, nu asta este firea omului. Aceasta este numai un act, este genetică, dar are apropierea cea mai mare de forma dragostei pe care o porunceşte Domnul. Pe Dumnezeu L-

am numit, dacă-mi iertaţi această obrăznicie, de multe ori, în Apus, *„Dumnezeu profesional";* adică ştie despre ce este vorba. Nu ca dumnezeii altor religii sau filosofii care nu-1 cunosc pe om şi nu-i pot revela adevărul. Al nostru este „profesional", este Cel Care ne-a „fabricat" şi Care ştie, aş zice, cum spunea şi mama despre noi, copiii: „îmi cunosc eu marfa!" Dumnezeu îşi cunoaşte „marfa", ştie din ce suntem făcuţi şi de aceea ne putem încredinţa cuvântului lui Dumnezeu, de aceea ne putem lăsa în mâinile lui Dumnezeu, aşa cum pruncul se lasă în mâinile maicii sale. Ce face maica sa? înţelege ce înseamnă când urlă, căci pruncul nu are decât urletul prin care-şi cere drepturile. Maica ştie când trebuie să-l hrănească, când trebuie să-l întoarcă pe cealaltă parte şi ştie să-l schimbe, atunci când singur s-a murdărit. Acesta este Dumnezeul nostru.

Nu mai ştiu care profet spune: „Cel Care a făcut ochiul nu o să vadă El? Cel Care a făcut urechea, n-o să audă EL?" Şi aş continua eu: Cel Care a făcut pe maică, nu ştie El ce este o maică? Deci, noi ne putem încredinţa Dumnezeului nostru toate nefericirile noastre, toate mizeriile noastre şi poate, în duioşia aceasta a dragostei către Dumnezeu, ne putem încredinţa Lui deplin, până la capăt, fară frică, fară ruşine. De ce s-a ascuns Adam după tufişurile din paradis când a auzit că a venit Dumnezeu? Biserica ne învaţă să nu ne ascundem, să nu ne acoperim cu frunze de

smochin, ci să venim goi la Dumnezeu, spovedindu-ne înaintea Domnului şi a preotului, care este şi martorul omenesc al mărturisirii noastre. Şi să-L lăsăm pe Domnul, cu mâinile Lui blânde, să acopere ruşinea noastră cu dragostea Lui, precum şi pe Adam până la urmă, după ce s-a depărtat de El, Dumnezeu l-a acoperit cu o haină de piele, în loc de „minciunile" frunzelor de smochin.

Trăind doar duhovniceşte, este posibil să uităm, să ignorăm realitatea noastră imediată? Asta nu înseamnă că nu ne iubim semenii?

Perspectiva aceasta, pe care eu am numit-o „reducere la Dumnezeu", dacă o facem cu conştiinţa că Dumnezeu cuprinde toate şi dacă o facem nu în duh de excludere, ci de sinteză, este posibil să trăim numai duhovniceşte. A trăi numai duhovniceşte cred că înseamnă, în primul rând, a viza numai esenţialul. Dar, atâta timp cât trăim în temporal şi între luminile astea exterioare, nu dispreţuim vreo realitate şi, dacă trăim esenţial în Dumnezeu, dacă trăim corect, dacă trăim ca-n Biserica Ortodoxă dreapta slăvire a lui Dumnezeu, nu putem să-l dispreţuim pe om, nici să-l neglijăm, fiindcă omul, aproapele, este pentru noi chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. *Fiecare om este mai important decât tot universul, pe de o parte.* Pe de altă parte, înţelegând ce este omul în sinea lui, trebuie să trăim în duh şi în adevăr.

PS. Serafim: Eu aş adăuga aici ceea ce spune

Sfântul Pavel, că cel ce-şi neglijează familia, de exemplu, pe motiv de evlavie, acela a căzut din credinţă şi este mai rău decât un păgân[74]. Adică faptul de a trăi duhovniceşte nu înseamnă că te rupi de viaţă şi nu te mai ocupi de familie, de copii, ci înseamnă că încerci să le transfigurezi, să le pătrunzi pe toate de credinţă. Bineînţeles că nu este uşor. Este foarte greu, dar toate sunt uşoare şi posibile prin darurile lui Dumnezeu. Deci, creştinul este un om echilibrat, realist. Nu trebuie să ne îmbolnăvim trupul trăind într-o asceză extremistă, ci să facem toate cu măsură, cu dreaptă socoteală. Toate trebuie privite prin prisma unei ortodoxii care înseamnă stare de mijloc, cale împărătească, care nu respinge nimic, ci integrează totul.

Ce facem dacă unul dintre soţi greşeşte foarte mult? Mergem cu el până la capăt, greşim şi noi sau ne despărţim? Până unde poate merge iubirea faţă de duşman; logic, ar putea merge până la a-l iubi pe Satana?

încep cu întrebarea despre dragoste, fiindcă de acolo încep şi acolo se termină toate. Noi, creştinii, spunem: „Iu- beşte-ţi duşmanul!" Dar cine este duşmanul meu? Este cel alături de care trăiesc? Nu, este numai cel care-1 ispiteşte pe om, adică Satana. Deci, urmând chestiunea în mod logic, am ajunge la îndemnul: „Iubeşte pe Satana!" Se poate aşa ceva? Trebuie să ajungem până aici pentru a fi creştin întru totul, sau este ceva greşit în logică?

A fost un mic „incident" în Anglia. Pe un preot îl speriase un om care se îmbăta mereu,

iar preotul îl întreba de ce se îmbată. Beţivul îi răspundea: „Păi, fiindcă în predica Sfinţiei Voastre spuneţi: «Iubiţi-vă vrăjmaşii!», şi pe un afiş din afara bisericii se spune că vrăjmaşul cel dintâi este alcoolul!"

Apostolul spune că Dumnezeu este dragoste[75] şi Sfântul Siluan, de care poate aţi auzit, spune că *Dumnezeu şi sfinţii înconjoară până şi iadul în dragostea lor*. Dumnezeu nu Se schimbă în Sine, cum ne schimbăm noi, ci ne învaţă să devenim şi noi neschimbaţi, imuabili, ca şi Dumnezeu. Deci, trebuie să devenim neschimbaţi în iubirea noastră şi iubirea de vrăjmaşi arată tocmai aceasta: că am devenit dragoste, precum şi Dumnezeul nostru este dragoste. Există totuşi o problemă: nu este o greşeală iubirea lui Satana, ci numai un avertisment, pe care-1 avem din experienţa Bisericii, de la Sfinţii Părinţi. Atât timp cât suntem în slăbiciunea noastră păcătoasă, omenească, atât timp cât mândria are putere asupra noastră, fie ea cât de mică (mândria fiind tocmai asemănarea cu Satana), atât timp cât putem fi înşelaţi de satana este un pericol a-1 iubi pe cel ce s-a declarat până la capăt vrăjmaş al lui Dumnezeu. Noi cunoaştem pe Satana
- Vrăjmaş, ca pe cel care nu se mai pocăieşte; nu mai este loc de pocăinţă în sufletul lui şi, dacă el însuşi s-a declarat aşa, dacă aşa îi este firea, atât timp cât noi trebuie să urmăm, cu greu, cu poticniri multe, cu smintiri, cu păcate, drumul dumnezeiesc al mântuirii, este bine să

ne ferim, ascetic aş zice, a arăta în vreun fel iubire faţă de vrăjmaşul absolut.

Am auzit - trebuie să luăm aminte - că un număr de asceţi care au ajuns la o iubire foarte înaltă au fost înşelaţi de o viziune a lui Satana, care s-a înfăţişat ca un prinţ extrem de frumos, dumnezeiesc, dar extrem de trist, fiindcă Dumnezeu l-a respins şi au căzut în capcana sa şi, din mila lor, am auzit că s-au smintit şi au căzut în ură de Dumnezeu pentru iubirea de Satana. Văd că şi omul modern câteodată, în îndrăcirea lui, tinde să fie aşa. Dar până nu ne vădeşte Domnul pe cineva ca vrăjmaş până la capăt, nici noi nu trebuie să-l punem în această categorie. Şi încercăm, cu grijă, să trăim porunca iubirii dată de Domnul. Dragostea trebuie să meargă până la cruce, până la iad. Sfântul Siluan, pentru

a găsi smerenia şi a se mântui, a primit de la Domnul acest îndemn: *„Ţine-ţi mintea în iad, dar nu deznădăjduit".*

P.S. Serafim: în legătură cu iubirea aceasta fară limită, chiar şi a Satanei, spun că este totuşi o problemă teoretică. Trebuie să fim practici şi iubirea este totdeauna practică: se adresează persoanei de lângă mine. Mi-amintesc un cuvânt foarte interesant pe care un părinte l-a spus maicii Maria Comptov, o maică ortodoxă, de origine rusă, plecată în Occident şi moartă într-un lagăr - poate la Auschwitz - se pare că în locul altei persoane.

Aceasta, înainte de a deveni maică, la Paris, a întrebat pe cineva în Rusia: „Părinte, ce este adevărul?". Şi acela i-a răspuns aşa: „Adevărul e să iubeşti pe aproapele tău. Cine iubeşte pe aproapele său, acela trăieşte în adevăr". Şi a subliniat: pe aproapele tău, nu pe cel de departe. Că e foarte uşor să-i iubeşti pe cei de departe. E foarte uşor să-ţi pui teoretic problema iubirii, că iubesc pe cei din Braşov, din Bucureşti, din America. Dar pe cel cu care trăiesc în casă, pe soţ, pe copil, pe cel de pe stradă, pe cel de la locul de muncă, cu care mă întâlnesc în toate zilele şi care e adevăratul meu aproape, pe acesta e mai greu să-l iubesc. Deci, adevărul e să-l iubeşti concret pe aproapele tău, nu pe cel de departe. Când o să începem să-l iubim pe aproapele nostru, ne vom da seama cum putem ajunge şi la măsura de care vorbea părintele, că vom avea milă poate şi pentru satana. Dar asta este teoretic. La nivelul nostru nu putem vorbi de iubirea lui Satana, şi nu vom în-cepe niciodată cu iubirea pentru Satana. începem să iubim pe aproapele nostru şi apoi vom ajunge,

poate, şi la Satana ca să-l convertim.

Mântuitorul ne-a poruncit să fim „înţelepţi ca şerpii şi nevinovaţi ca porumbeii"[76]. Şi despre Acelaşi Mântuitor este scris că, deşi oamenii îl apreciau, El nu Se încredea oamenilor, fiindcă ştia ce este în om[77]. Şi Apostolul Ioan subliniază: „Şi nu era nevoie să-I spună cineva ceea ce era în om". Şi, într-adevăr, îl vedem pe Mântuitorul de mai multe ori fugind de om, ascunzându-Se de mulţime şi, atunci când Şi-a terminat misiunea pe pământ, omul, în câteva mişcări, a terminat cu El. Când S-a încredinţat omului, în câteva zile omul L-a pus pe cruce. Deci, noi trebuie să cultivăm în inimă porunca Domnului, neluînd-o ca pe o silnicie (în sensul că eu spun să faci aceasta, că tu eşti mic şi eu sunt mare), ci ca pe o dezvăluire a ceea ce este viaţa dumnezeiască, cu care trebuie să ne asemănăm, pe care să o dorim şi să o iubim.

Fiindcă m-aţi primit şi m-aţi aşteptat ca fiu al filosofului Noica, aş vrea să vă spun în încheiere că înţeleg cuvântul *filosofie* etimologic, adică iubirea înţelepciunii. Or, înţelepciunea lui Dumnezeu este Hristos. Şi aşa au spus şi Sfinţii Părinţi, că trăirea creştinească adevărată este iubirea lui Hristos. Toate pleacă de la iubire şi se întorc la iubire. în afară de iubire, nu este nimic altceva, întrucât este scris că Dumnezeu însuşi este iubire.

Trăirea creştinească şi toate virtuţile pe care ni le predică Biserica prin cuvintele şi experienţa sa trebuie întotdeauna verificate cu cele două porunci ale lui Hristos care se reduc la cuvântul iubire: dragostea de Dumnezeu şi de om. Numai în perspectiva

acestor două porunci am înţelege în lumina lor adevărată toate cele ce vrea să ni le dea Biserica.PARTEA A DOUA

Părintele Symeot

verificate cu cele două porunci ale lui Hristos car
la cuvântul iubire: dragostea de Dumnezeu și de a
În perspectiva acestor două porunci am înțelege
lor adevărată toate cele ce vrea să ni le dea Biseric

Aspecte ale spiritualităţii ortodoxe

Sunt originar din Elveţia şi, din nefericire, n-am studiat geografia. De aceea, pentru mult timp, singurele locuri din România cunoscute de mine erau Bucureştiul şi Neamţul, înţelegeţi de ce sunt foarte emoţionat că mă aflu în acest loc (Mănăstirea Neamţ - n.ns.). Desigur, v-aţi imaginat că voi face aluzie la Paisie Velicikovski[1]. în secolul al XVIII-lea, Biserica Rusă suferea o puternică persecuţie din partea guvernului. Renaşterea cunoscută de acea Biserică, încă de la începutul secolului al XlX-lea, este legată direct de influenţa lui Paisie Velicikovski, îndeosebi de când ucenicii săi s-au întors în Rusia. Ca protestant, am descoperit Rugăciunea lui Iisus şi, în special, *Filocalia,* a cărei versiune slavă se datorează lui Paisie Velicikovski. Influenţa acestei mişcări, care pleacă de la Paisie, este imensă şi se simte şi acum. De aceea sunt bucuros că mă aflu aici.

Mănăstirea noastră din Anglia are un caracter misionar pe care vreau să-l precizez acum. Noi nu luăm iniţiative misionare, încercând să convertim pe eterodocşi. Dacă există occidentali care devin ortodocşi, este din propria lor iniţiativă. Ortodocşii de origine care se găsesc în Occident n-au nici o activitate de prozelitism. Dar, în pofida a toate acestea, ortodoxia se face cunoscută din ce în ce mai mult. Este descoperită mai ales icoana. în toate

mediile, fie protestante, fie catolice, icoana este în prezent cunoscută şi primită; chiar în mediile protestante, care sunt, prin firea lor, iconoclaste. Desigur, poate că adevărata înţelegere a icoanei nu este încă completă. Adesea, icoana este acceptată ca o imagine religioasă, dar nu se concepe încă venerarea icoanei.

Un alt element al spiritualităţii Bisericii Ortodoxe cunoscut în Occident este Rugăciunea lui Iisus. Această rugăciune a devenit cunoscută, mai ales, printr-o carte care se numeşte *Mărturisirea unui pelerin rus,* lucrare care a pătruns în toate ţările din Occident. Foarte mulţi catolici şi protestanţi au început deja să utilizeze acest mod de rugăciune.

într-un cerc mai restrâns, teologia ortodoxă este, de asemenea, cunoscută şi foarte apreciată. Aceasta a început prin teologii ruşi din emigraţie, în special, prin Vladimir Lossky[2] şi părintele Gheorghe Florovsky[3]. Şi acum eu văd că există un mare număr de lucrări teologice traduse în limbile occidentale. Când am devenit ortodox, acum aproape 35 de ani, nu era, se poate spune, nicio carte de acest fel în limbile franceză sau engleză. Desigur, situaţia s-a schimbat profund şi au fost traduse chiar şi cărţile liturgice ortodoxe, în special în limba franceză. Acest lucru a fost realizat de un călugăr catolic din Mănăstirea Chevetogne din Belgia. Practic, el a tradus totul, în afară de *Pidalion* şi *Tipicon.* Dar toate celelalte cărţi: *Mineiele, Octoihul, Triodul, Penticosta- rul, Ceaslovul, Molitvelnicul,* toate au fost traduse.

Aceasta demonstrează că există o lentă, dar serioasă mişcare de receptare a Tradiţiei ortodoxe în Occident.

Voi reveni, foarte pe scurt, la mănăstirea noastră. Aici vin foarte mulţi pelerini, din toată Europa şi chiar din alte părţi, atraşi de influenţa extraordinară a Sfântului Siluan, un călugăr din Muntele Athos, care a murit în 1938 şi a lăsat discipolului său, părintelui Sofronie, caietele sale de note. Nu erau articole sau cărţi şi nici note făcute zilnic. Părintele Sofronie, care este întemeietorul mănăstirii noastre, a venit din Muntele Athos după război, pentru a publica scrierile părintelui său duhovnicesc. A făcut o introducere, descriind viaţa sfântului, şi o prezentare în termeni teologici a învăţăturii sale. Cartea a fost scrisă în limba rusă şi tipărită în 1952. Această carte a fost tradusă apoi într-un foarte mare număr de limbi, fie în totalitate, fie în extrase. Există o traducere italiană, care a fost făcută într-o comunitate din Bossey şi traducătorul, care era catolic, prezintă pe stareţul Siluan ca fiind *„un sfânt fără frontiere".* Şi aceasta este cu totul adevărat. în Italia, această traducere se adresează italienilor, deci catolicilor. Şi în limba franceză există deja cinci ediţii şi cartea este citită mai ales în cercurile catolice.

Vorbesc acum de Sfântul Siluan pentru a da mai mult contur acestui tablou al prezenţei ortodoxiei în Occident. Şi această prezenţă a Sfântului Siluan în Occident este cu adevărat un factor de unitate spirituală. Există o formă de

ecumenism spiritual şi prezenţa lui contribuie în mod considerabil la aceasta. El a trăit viaţa sa în rugăciune pentru umanitatea întreagă şi a subliniat necesitatea de a iubi pe vrăjmaşii noştri. Desigur, cuvântul lui Hristos, din predica de pe Munte, spune: „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri!"[4]... „Fiţi dar desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârşit este“[5]. Iubirea de vrăjmaşi reflectă perfecţiunea lui Dumnezeu pe pământ, căci această iubire este imposibil de realizat de către omul singur. Ea este posibilă omului care a primit în sufletul său harul Duhului Sfânt. Şi, cum a spus un sfânt al Bisericii Ruse, Sfântul Serafim de Sarov[6], *„scopul vieţii creştine este dobîndirea Duhului Sfânt.* Deci, Sfântul Siluan spunea: „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri!" şi aceasta implica faptul că noi trebuie să primim această putere a lui Dumnezeu. Eu cred că trebuie să încercăm nu să imităm, ci să urmăm, într-adevăr, exemplul Sfântului Siluan, fiind profund ancoraţi în credinţa noastră ortodoxă şi să avem, în acelaşi timp, o dragoste universală, care depăşeşte orice diviziune sau limitare de naţionalitate de limbă, de confesiune, de religie, şi să iubim, după exemplul lui Hristos, întreaga umanitate. Fiecare om este aproapele nostru. Hristos nu ne-a spus să iubim pe unii sau pe alţii. El a mers până la capăt în iubirea Sa pentru noi, răstignindu-Se pentru noi.

Părinte Symeon, care este raţiunea pentru care aţi devenit ortodox?

Este foarte greu să răspunzi la o asemenea întrebare în câteva minute. Pentru că, din păcate, datorită scurtimii timpului, ceea ce aş dori să spun poate părea incomplet. Sunt obligat să las la o parte multe elemente importante, întrucât trecerea mea la ortodoxie a durat mai mulţi ani.

9

Unul dintre principiile cele mai importante ale protestantismului este ideea mântuirii prin credinţă. Protestanţii cred că, dacă au credinţă în Iisus Hristos, sunt deja mântuiţi. Este ca şi cum ai spune unui bolnav: „Iată, există un medicament care te poate vindeca: deci, eşti deja vindecat". Când priveam în mine însumi şi în jurul meu, n-aveam viziunea acestei mântuiri promise de Sfânta Evanghelie.

Ceea ce m-a atras în mod special în Biserica Ortodoxă este ideea sfinţeniei şi drumul care duce la această sfinţenie. Biserica Protestantă îmi spunea: „Tu eşti deja mântuit". Biserica Ortodoxă îmi spune: „Iisus te-a mântuit, dar este datoria ta să-ţi conformezi viaţa astfel, încât această mântuire să se dezvolte în tine însuţi". Biserica Protestantă rămâne mai mult pe un plan moral, umanist, în timp ce Biserica Ortodoxă îndeamnă şi permite să se ajungă la unirea omului cu Dumnezeu. Pentru aceasta pereţii bisericii sunt acoperiţi de icoane reprezentând pe Hristos, pe Maica Domului şi pe sfinţi. Sfinţenia nu este o desăvârşire morală, ci unirea omului cu Dumnezeu.

Pentru a vă da o anumită idee a ceea ce înseamnă unirea omului cu Dumnezeu, putem

lua următoarea imagine.
Dacă introducem o bucată de fier în foc, fierul se va încălzi şi va absoarbe natura focului, fară ca fierul şi focul să se confunde. Fierul rămâne fier, însă penetrat de foc.

Cred că această idee lipseşte cu desăvârşire în lumea protestantă. Plasându-se ca reacţie împotriva romano- catolicismului din secolele XVI şi XVII, Protestantismul a îndepărtat cu desăvârşire cinstirea sfinţilor. în Biserica Ortodoxă nu avem numai exemplul sfinţilor, ci şi o metodă terapeutică ce ne ajută să înaintăm în drumul spre sfinţenie. Fiindcă omul trebuie să conlucreze cu Dumnezeu. Hris- tos ne-a dat porunci şi, dacă ni le-a dat, ni le-a dat ca să le urmăm. Este adevărat, nu pentru faptul că respectăm aceste porunci suntem mântuiţi, dar, urmându-le, devenim capabili să primim această putere a focului de care vă vorbeam.

în puţine cuvinte, aceasta este realitatea care m-a atras spre Biserica Ortodoxă. Existau, de asemenea, consideraţii teologice, dar cel mai important a fost acest drum al mântuirii.

Prea Cuvioase Părinte, aţi vorbit aşa de mişcător despre Sfântul Siluan Athonitul. Vă rog să ne spuneţi ceva mai multe despre el.

Sfântul Siluan s-a născut în Rusia, într-un sat, la începutul celei de a doua jumătăţi a secolului trecut (1866 - n.ns.). După ce şi-a îndeplinit serviciul militar la Sankt Peters- burg, a mers la Muntele Athos pentru a deveni călugăr. în tinereţea sa n-a primit decât puţină educaţie; n-a mers decât două ierni la şcoala

satului. în cazul lui putem spune că a fost învăţat de Dumnezeu.

La puţin timp după venirea sa în Muntele Athos, el a avut o mare experienţă duhovnicească, în timpul căreia i S-a arătat Hristos. El însuşi descrie această vedenie în scrierile sale, în care spune că în acel moment a fost umplut de Duhul
Sfânt în trupul şi sufletul său. Din acel moment a început să se roage pentru toţi oamenii.

Puţin câte puţin, a început să fie atacat de demoni şi vreme de aproape 15 ani a luptat împotriva acestor atacuri, punând în lucrare toate metodele ascetice ale tradiţiei. Cu toate acestea, el nu a ajuns să se elibereze de aceste atacuri. Atunci s-a adresat lui Hristos în rugăciune, cerându-I să-l elibereze de ele şi a primit în inima sa această învăţătură: *„Ţine-ţi mintea în iad şi nu deznădăjduit*

Primind acest cuvânt de la Hristos, el a învăţat cum să înainteze pe drumul smereniei, căci tocmai prin orgoliu, noi deschidem uşa influenţei demonilor. Dimpotrivă, prin smerenie, scăpăm de aceasta şi putem primi harul Duhului Sfânt, care singur ne protejează de influenţa demonilor. Şi din acel moment, el a început să urmeze sfatul lui Hristos şi a învăţat să scape de aceste atacuri demonice, regăsind harul pe care-1 primise la început. Şi aceasta este a treia perioadă a vieţii sale, în care a ajuns la linişte şi la biruinţa asupra puterilor întunericului.

Viaţa sa se împarte astfel în trei perioade de câte 15 ani. A murit în 1938 şi a fost canonizat

de Patriarhia Ecumenică în 1988.

Un punct asupra căruia el insistă foarte mult este dragostea de aproapele şi, în special, dragostea de vrăjmaşi. Fără ajutorul Duhului Sfânt, omul este incapabil să iubească pe vrăjmaşii săi şi el spune că iubirea de vrăjmaşi este un criteriu prin care ştim dacă suntem sau nu pe drumul cel adevărat. De asemenea, el insistă foarte mult asupra rolului Duhului Sfânt. Cred că este unul dintre sfinţii Bisericii care accentuează cel mai mult acest lucru, în special cunoaşterea lui Hristos, a lui Hristos ca adevărat Dumnezeu şi Om adevărat.

Marea sa mărturie este tocmai cea despre iubire, iubirea faţă de Dumnezeu şi de aproapele şi, pentru a reveni asupra acestei probleme a universalităţii, fară să întrebuinţeze un vocabular teologic, el subliniază unitatea întregii umanităţi. Şi aşa interpretează el porunca Mântuitorului de a iubi pe aproapele tău ca pe tine însuţi. Nu este vorba cât de mult să-l iubeşti pe aproapele tău; trebuie să-l iubeşti pentru că el este propria ta viaţă.

Care este rolul Sfintei împărtăşanii în viaţa duhovnicească?

Eu cred că viaţa duhovnicească şi viaţa creştină înseamnă acelaşi lucru. Nu trebuie să separăm viaţa cotidiană de viaţa bisericească, ci trebuie să aşezăm Sfânta Euharistie chiar în centrul vieţii creştine. Toate celelalte Sfinte Taine converg spre Sfânta Euharistie. Pentru că putem spune că *în Sfânta Euharistie se*

realizează Taina Bisericii. Şi prin aceasta aş începe răspunsul meu.

Mai întâi de toate, participarea la Sfânta Euharistie nu este un act individual, ci un act personal şi când zic personal înţeleg participarea în comuniune; în comuniune cu Dumnezeu şi cu întreaga umanitate. în Euharistie, umanitatea întreagă, răscumpărată de Dumnezeu, se unifică şi devine o icoană. Şi această icoană exprimă două aspecte: iubirea şi credinţa în Dumnezeu. De aceea, înainte de a începe Canonul euharistie[7], diaconul spune: „Să ne iubim unii pe alţii, ca într-un gând să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh". Deci, în momentul Euharistiei, Biserica se uneşte într-un trup de iubire, de credinţă şi de iubire. în acest fel, participăm la Sfânta Liturghie pentru a aduce lui Dumnezeu ofranda noastră. Este un moment esenţial şi atunci când preotul spune: „Ale Tale, dintru ale Tale, Ţie aducem de toate şi pentru toate". în acest moment, în numele oricărui om botezat care prin Botez este, deopotrivă, împărat, profet şi preot, preotul oferă lui Dumnezeu întreaga creaţie. Vocaţia fiecăruia este de a fi preot în creaţie. Este ceea ce a făcut Adam în paradis. Din păcate însă, Adam nu şi-a îndeplinit până la capăt această lucrare de preot în creaţie. Nu vreau să explic mai mult, dar ceea ce este foarte important, mai ales pe plan teologic, este raportul omului cu creaţia şi cu Dumnezeu. De asemenea, important este faptul că numele care

s-a dat Liturghiei exprimă aceasta. în limba greacă, *anaforâ* înseamnă ofrandă, exprimând raportul tuturor creştinilor, prin intermediul preotului, cu Dumnezeu. Apoi, momentul următor este acela când preotul invocă pogorârea Duhului Sfânt „peste noi şi peste aceste daruri ce sunt puse înainte".

Această chemare a Duhului Sfânt peste noi este o continuare a Tainei Mirungerii, deci o prelungire a Cincize- cimii.

Al treilea moment este împărtăşirea cu Trupul şi Sângele lui Hristos. Deci, în Euharistie este o mişcare de convergenţă, care uneşte mai întâi totul, iar apoi o mişcare de expansiune în afară, care alimentează şi dă putere vieţii noastre creştine.

Vă rugăm să ne spuneţi mai multe despre acest moment al împărtăşirii, pentru că la noi oamenii s-au obişnuit să se împărtăşească foarte rar, fapt care nu se înscrie pe linia tradiţiei creştine.

Ştiu că în ultimele veacuri împărtăşirea era rară şi poate că şi astăzi este aşa. Actualmente, în mănăstirea noastră săvârşim Sfânta Liturghie şi ne împărtăşim de patru ori pe săptămână. Există credincioşi care vin la mănăstire în fiecare duminică şi care se împărtăşesc de fiecare dată când vin. Aceasta este probabil în conformitate cu ceea ce se petrecea în Biserica primară. Dar ceea ce aş vrea să subliniez este nu problema frecvenţei împărtăşirii, ci a

modului cum te împărtăşeşti. Există o pregătire care poate avea forme diferite şi care este absolut necesară. Ar fi, pur şi simplu, o greşeală să înmulţim împărtăşirile, dacă această înmulţire nu este însoţită de o aprofundare a conştiinţei creştine. Sfinţii Părinţi au precizat bine acest lucru şi există chiar un imn al Sfântului Simeon Noul Teolog[8], care îl subliniază foarte bine.

Ce părere aveţi în legătură cu deasa sau rara împărtăşanie? (în legătură cu o lucrare a Sfântului Nicodim Aghioritul, recent apărută)[9].

Cred că această problemă trebuie să fie tratată pentru fiecare de către părintele său duhovnicesc. Mi se pare că în Biserica Ortodoxă se evită regulile abstracte şi se promovează legătura personală cu părinţii duhovniceşti. Poate că este mai bine să nu vorbim despre împărtăşire deasă, cât despre împărtăşire continuă. N-am citit lucrarea Sfântului Nicodim Aghioritul, dar cred că acest lucru îl sugerează.

Nu punem atât problema de câte ori ne împărtăşim, cât mai ales cum ne împărtăşim. Este deci o problemă de conştiinţă euharistică şi de pregătire pentru împărtăşire. Sfântul Simeon Noul Teolog zice într-una din scrisorile sale că, dacă ai o dispoziţie sufletească normală, corectă, te poţi împărtăşi în fiecare zi. De altfel, Sfântul Vasile cel Mare vorbeşte în acelaşi sens şi, de asemenea, textul Liturghiei însuşi când zice: „Cu frică de Dumnezeu, cu credinţă şi cu

dragoste, apropiaţi-vă“.

Cred că nu există nicio raţiune potrivit căreia un preot s-ar putea împărtăşi în fiecare zi, slujind Sfânta Liturghie, iar credincioşii să fie privaţi de aceasta.

De câte ori se spovedesc călugării din mănăstirea Dumneavoastră şi mirenii care vin acolo?

Lucrul acesta este variat. Printre credincioşii laici care vin în mănăstirea noastră sunt mai cu seamă ciprioţi greci. Pentru aceşti credincioşi, pregătirea în vederea Sfintei împărtăşanii se face mai ales prin post. Trebuie să spunem că la ei spovedania a căzut puţin în desuetudine, pentru că nu mai este legată regulat de Sfânta împărtăşanie. Se împărtăşesc de fiecare dată când merg la biserică. Adesea sunt întâlniţi oameni în vârstă de 30, 40, 50 de ani care vin să se spovedească pentru prima dată. Se împărtăşesc, fară a se spovedi. Una din raţiuni este aceea că există puţini preoţi care au primit binecuvântarea specială pentru a spovedi (în Biserica dumneavoastră am înţeles că preoţii primesc darul duhovniciei îndată după hirotonie). De aceea, spovedania este mai rară, deşi ar trebui să fie mai deasă. Asta depinde şi de neam, în cazul nostru este vorba despre ciprioţii greci; nu este aceeaşi situaţie la grecii din Grecia sau la ruşii din Rusia sau din diasporă.

Există obiceiuri diferite, sunt mai multe feluri de a proceda în ce priveşte spovedania şi

împărtăşania. Unii se împărtăşesc regulat, dar se spovedesc doar o dată pe lună. Alţii se spovedesc de fiecare dată când se împărtăşesc. Şi cred că aceasta este cea mai bună soluţie, cea mai bună în sensul că trebuie să ai conştiinţa împăcată că ai obţinut dezlegare. Dar dacă cineva care, de pildă, s-a spovedit astăzi şi se împărtăşeşte în cursul săptămânii acesteia de două sau de trei ori, fară ca în această perioadă să fi săvârşit păcate de moarte, bineînţeles, atunci nu cred că este un păcat de moarte dacă te-ai împărtăşit de două sau de trei ori cu aceeaşi spovedanie. Adică nu trebuie să fim nici aşa rigizi, încât să legăm spovedania în mod absolut de împărtăşanie. Dacă suntem conştienţi de importanţa Sfintei împărtăşanii, atunci nu o banalizăm şi nu o laicizăm. Dar, dacă nu suntem conştienţi, atunci cădem în acest laicism al catolicilor. Şi atunci mergem la împărtăşanie după ce am mâncat, fară să fim spovediţi şi nu câştigăm nimic. Mai bine nu am merge deloc.

Dar nici aşa cum se întâmplă la noi, ca să rămâi un an de zile, fară să te duci deloc la împărtăşanie; e tot un fel de laicism, în sens invers însă. Vedeţi, extremele trebuie evitate. Dacă omul are o prezenţă de spirit, dacă are o responsabilitate a credinţei, atunci este atent cu el însuşi şi totul merge bine.

în mănăstirea noastră, părintele duhovnic este părintele Sofronie, dar sunt şi alţi duhovnici, pentru că el acum, la 97 de ani, nu mai poate spovedi şi înseamnă că spre ceilalţi părinţi duhovnici se îndreaptă călugării care se

spovedesc. Dar lucrul acesta nu-i planificat; este o deliberare personală. Nu există în mănăstirea noastră un moment precis pentru spovedanie.

P.S. Serafim: Am să vă spun ce am întâlnit recent în Grecia, într-o mănăstire de maici, în care se nevoiau vreo 60 de călugăriţe şi era un singur duhovnic. Aflând despre această situaţie, le-am întrebat cum se spovedesc, pentru ca şi ele se împărtăşesc de 3-4 ori pe săptămână. Şi răspunsul pe care l-am primit mi s-a părut foarte interesant. De spovedit, spovedeşte preotul duhovnic şi, bineînţeles, el dă dezlegarea de păcate, dar maica stareţă, împreună cu una sau două maici mai duhovniceşti din mănăstire, primesc şi ele un fel de spovedanie a călugăriţelor. Dar această spovedanie nu este sacramentală. Maica mai în vârstă primeşte această mărturisire a gândurilor din partea călugăriţelor mai tinere, dă acestora din urmă sfaturi cum trebuie să se ferească de gânduri, de ispite, de vise etc. Când este vorba de păcat însă, atunci maica mai în vârstă o trimite la preotul duhovnic pentru spovedanie şi dezlegare. Repet, ea nu dezleagă, dar dă sfaturi pentru îndrumarea celor nemature încă duhovniceşte, şi omul are nevoie de sfaturi. Dar ca să nu te duci mereu, pentru toate sfaturile de care ai nevoie, la duhovnic, care uneori poate fi ocupat, te duci la maica ta, care te are în grijă şi care este îndrumătoarea ta.

Se mănâncă în mănăstirea Dumneavoastră carne? Ce părere aveţi despre regimul naturist?

în mănăstirea noastră urmăm tradiţia athonită, deci nu mâncăm carne, dar la Paşti

avem foarte mulţi pelerini şi preoţi care vin la mănăstire şi păstrează tradiţia de a mânca miel, mielul pascal. în acest moment, pentru unitatea poporului creştin, mâncăm şi noi din miel. Este un fel de iconomie.

Deci, noi avem un regim vegetarian. Acest regim este tradiţional în lumea monahală şi cred că este foarte bun pentru sănătatea trupului şi a sufletului.

Care este limita pentru organism, în cazul postului negru?

Din punct de vedere fizic, aceasta depinde de organismul fiecăruia. Dar valoarea postului nu vine din durata lui, ci depinde de perspectiva spirituală în care posteşti. Există o istorisire la Părinţii pustiei, în care se spune că diavolul s-a adresat unui pustnic şi l-a întrebat: „Ce ai tu mai bun decât noi? Tu posteşti, dar noi, diavolii, nu mâncăm niciodată. Tu priveghezi, dar noi nu dormim niciodată. Deci, care-i taina ta?“. Şi atunci pustnicul a răspuns: „Eu vă biruiesc prin smerenie".

Deci, toate nevoinţele ascetice trebuie subordonate căutării smereniei şi în mod practic este necesară binecuvântarea părintelui duhovnic.

Care sunt argumentele biblice pentru viaţa monahală?

Cred că există mai degrabă exemple, decât argumente biblice pentru viaţa monahală. Printre personajele Vechiului Testament, aş aminti mai cu seamă pe Prorocul Ilie, iar în Noul Testament, pe Sfântul Ioan Botezătorul, pe însuşi Hristos şi Maica Domnului. La cele spuse

de Sfântul Apostol Pavel, când se referă la starea de celibat pentru Dumnezeu şi starea de căsătorie[10], aş mai adăuga cuvintele Mântuitorului: „Sunt unii care se fac pe ei înşişi fameni pentru împărăţia lui Dumnezeu[1'11].

Ce este mănăstirea ?

Sunt fericit că mă aflu astăzi în această mănăstire (Ne- cula - n.ns.), unde văd atâţia călugări tineri şi fraţi care se pregătesc, probabil, să devină călugări. Vin dintr-o mănăstire care se găseşte în Anglia şi aş vrea să vă spun câteva cuvinte despre viaţa mănăstirească.

Mănăstirea poate fi descrisă în diferite feluri, dar una din maniere este aceea că *mănăstirea reprezintă o şcoală în care se învaţă a trăi conform Evangheliei.* Când intrăm într-o mănăstire, trebuie mai întâi să ne dăm seama că nu ştim nimic, că trebuie să învăţăm totul şi că trebuie să ne transformăm noi înşine. Trebuie, mai ales, să învăţăm a trăi numai după poruncile Mântuitorului Iisus Hristos. Şi când, puţin câte puţin, începem să trăim conform Evangheliei, abia atunci ne dăm seama cât de departe suntem de Hristos, pentru că scopul vieţii noastre este acela de a deveni asemenea lui Hristos.

în limba rusă, călugării sfinţi sunt numiţi *prepodobâi,* care înseamnă „foarte asemănători" (cu Hristos - n.ns.).

în această şcoală care este mănăstirea, învăţăm să devenim asemănători lui Hristos. Şi avem un singur învăţător

- pe Hristos şi pe Duhul Sfânt. Dar noi primim

cuvântul lui Hristos şi inspiraţia Duhului Sfânt prin părintele nostru duhovnicesc, prin egumenul mănăstirii, prin stareţ. Şi în această şcoală trebuie să avem o virtute - răbdarea.

Vad că sunteţi tineri şi ştiu că tinereţea este nerăbdătoare. Nu vă temeţi dacă ceea ce căutaţi nu se realizează de pe o zi pe alta. Trăim într-o epocă în care vrem ca totul să se facă repede. Dar în această şcoală care este mănăstirea, lucrurile se fac lent, pentru că nu este vorba atât să înveţi multe lucruri, cât să te transformi pe tine însuţi. Această transformare este o vindecare a fiinţei noastre bolnave.

Deci, *mănăstirea este în acelaşi timp o şcoală şi un spital.* Şi bolile de care trebuie să ne vindecăm au fost numite de Sfinţii Părinţi patimi. Şi tocmai trăind în împlinirea poruncilor lui Hristos descoperim, puţin câte puţin, aceste boli spirituale care sunt în noi. Şi pentru mântuire, trebuie să vindecăm, cu ajutorul lui Dumnezeu, aceste boli.

Dacă mănăstirea este locul unde ne găsim mântuirea, ea este în acelaşi timp şi locul unde ne rugăm pentru mântuirea lumii întregi. E adevărat că, înainte de a ajuta pe alţii, trebuie să ne vindecăm mai întâi pe noi înşine. Cum spunea stareţul Siluan, *călugărul este acela care se roagă pentru lumea întreagă.* Şi aceasta este prima sa vocaţie pentru oameni.

Sunteţi aici într-un loc de mare pelerinaj, unde vin mii şi mii de credincioşi. Nu uitaţi să vă rugaţi pentru toţi aceşti credincioşi care vin cu grijile lor, cu suferinţele lor, ca ei să

primească uşurarea acestor poveri care apasă asupră-le. Este foarte important să ne rugăm pentru toţi oamenii din epoca noastră, în care există atâtea suferinţe. Aş vrea să mă opresc aici, dar amintiţi-vă de aceasta: părintele nostru spiritual şi fondatorul mănăstirii noastre ne spunea că unul din cuvintele cele mai utilizate de către părinţii duhovniceşti din Muntele Athos este răbdarea. Puteţi să uitaţi tot ce v-am spus, dar amintiţi-vă de aceasta: pentru a deveni călugăr, trebuie să ai răbdare.

Cum să ajungem la smerenie şi pocăinţă?

Cum să ne angajăm pe calea smereniei şi a pocăinţei? Este dificil să vorbeşti despre asta în mod valabil pentru fiecare. Cred însă că iniţiativa îi revine lui Dumnezeu. Mă gândesc la Sfântul Pavel pe drumul Damascului. Cunoaşteţi istorisirea: mergea la Damasc pentru a persecuta pe creştinii de acolo şi are această experienţă a întâlnirii nemaipomenite, uluitoare cu Iisus Hristos[12].

Hristos Şi-a început predica cu îndemnul la pocăinţă şi convertire[13].

Cred că în existenţa fiecărui om intervine un asemenea moment, un drum al Damascului, care are o chemare a lui Dumnezeu de a-L urma. Această chemare poate să fie un îndemn pozitiv de a-L urma pe Dumnezeu, dar poate fi şi sub forma unei nenorociri, a unei boli, a unei drame din viaţa noastră, care ne pune în faţa unei alegeri decisive şi ultime. Problema este cum să continuăm. Există în viaţa spirituală un fel de

lege: la început, omul primeşte harul, dar în mod inevitabil îl pierde, fiindcă în momentul în care primeşte harul nu este pregătit să-l păstreze. Altfel spus, Dumnezeu vine în întâmpinarea noastră chiar când suntem adânciţi în păcat. Altfel, nu suntem capabili să continuăm viaţa în Hristos.

Poţi refuza darul lui Dumnezeu din smerenie?

Dacă eşti cu adevărat smerit, nu refuzi darul lui Dumnezeu. Există un filosof francez, Morris Lavelle, care spune în autobiografia sa spirituală un cuvânt teribil: „Am experimentat eu însumi în viaţa mea că prefer să mor, decât să fiu smerit". Şi uneori chiar se întâmplă să preferi moartea decât să fii smerit.

Care este rolul episcopului în viaţa spirituală a eparhiei? Trebuie să se implice în toate sau există probleme ce îi depăşesc competenţa ?

Este vorba de o întrebare pusă din două unghiuri diferite. A fost o perioadă în care episcopii din Apus deveniseră prinţi ai Bisericii, cu o întreagă curte în jurul lor. Personal, cred că aceasta a făcut mult rău Bisericii. După părerea mea, episcopul este în primul rând proestosul Sfintei Liturghii, cum spune un Părinte apostolic, şi el trebuie să anime viaţa duhovnicească a episcopiei sale. Dar, totodată, cred că el are o sarcină dificilă, deoarece se află undeva la frontiera Bisericii, în contact cu lumea exterioară şi adeseori cu lumea politică, culturală, socială. El fiind în acelaşi timp şi în centru, şi la periferie, se află cu adevărat într-o

situaţie dificilă. Dar, bineînţeles, el este păstorul.

Dacă Dumnezeu a creat lumea, pe Dumnezeu cine L-a creat? De unde provine El ?

Cred că Biblia este singura tradiţie religioasă a umanităţii care vorbeşte despre o creaţie *ex nihilo.* în metafizica hindusă orientală, nu există diferenţă esenţială între absolutul divin şi manifestarea lumii pe care o vedem. Deci, în cele din urmă, Dumnezeu şi Universul în întregime sunt identici, în timp ce noi afirmăm că lumea a fost creată.

Dumnezeu, evident, nu este creat. El este Creatorul. El nu este în timp, pe când lumea şi timpul au început deodată.
înaintea creării Universului nu exista timp. Aceasta este o problemă foarte importantă, întrucât creaţia ieşită din neant este chemată să participe la Dumnezeu. Aceasta este vocaţia omului de a fi el însuşi total unit cu Dumnezeu şi prin El, restul creaţiei. Omul are o responsabilitate faţă de creaţie, fapt arătat de Sfântul Pavel în *Epistola către romani,* când spune că toată creaţia este în durerile facerii, aşteptând eliberarea sa prin oameni[14]. Şi acesta este un întreg domeniu care se deschide în faţa noastră şi care a fost vreme îndelungată neglijat în teologie, mai cu seamă de teologia occidentală, care opune chiar spiritul materiei. Există o întreagă problemă a transfigurării materiei şi aceasta este îndatorirea omului. Şi numai în această perspectivă putem să depăşim

falsa opoziţie: materialism-spiritualism.

în viziunea Sfântului Grigorie Palama[15], noi trebuie să vorbim de un materialism spiritual sau de un trup spiritual (soma pnevmatikon) în care este depăşit orice dualism al filosofiei greceşti şi în care, actualmente, putem spune că mai trăim încă. Şi de aceea, de exemplu, noi vorbim de învierea trupurilor, şi nu de o ieşire a sufletului din trup, pentru veşnicie; nu respingem aspectele materiale ale vieţii.

Cum poate fi explicat versetul din Epistola Sfântului Pavel către evrei: „Este un singur Mijlocitor între Dumnezeu şi oameni[11]? Cum să explicăm mijlocirea sfinţilor? .

Mijlocirea sfinţilor este de alt ordin, decât mijlocirea lui Hristos. Numai Hristos este Mântuitorul nostru. Numai Hristos este Dumnezeu şi Om. Putem spune că numai prin Hristos a venit mântuirea. Biserica este însă o mare familie, în care ne rugăm unii pentru alţii, iar sfinţii sunt mai aproape de Dumnezeu şi mijlocirea lor nu este una precum cea a lui Hristos, dar folosim acelaşi cuvânt.

Mijlocirea sfinţilor ne este foarte folositoare, dar n-aş numi această intercesiune a sfinţilor o mijlocire. Sfinţii se roagă pentru noi. Ei nu sunt mântuitori. Mântuitorul este singurul Mijlocitor.

Cum pot fi interpretate cuvintele Sfântului Pavel: „Vreau ca toţi să fie ca mine “[ie]?

Când Sfântul Pavel spune: „Vreau ca toţi să fie ca mine“, spune că vrea ca toţi să fie

necăsătoriţi. Dar, de fapt, chemarea vine de la Dumnezeu. Or, Sfântul Pavel spune că fiecare rămâne în situaţia în care se află. Dacă primeşti darul lui Dumnezeu, nefiind căsătorit, atunci rămâi aşa. Dacă eşti căsătorit, continuă-ţi viaţa de familie.

Ce rol joacă antinomia în Sfânta Scriptură?

Antinomia este alternarea a două afirmaţii radical contradictorii. Noi vorbim de un Dumnezeu în trei Persoane sau de Hristos Care este Dumnezeu şi Om. Sunt afirmaţii care, pe planul logic, sunt ireconciliabile. De aceea, eu cred că, într-adevăr, creştinul trebuie să depăşească planul raţiunii şi să trăiască la nivelul credinţei; să adopte direct categoriile divine, după cum Se descoperă Dumnezeu. Cum spun Sfinţii Părinţi, trebuie să te gândeşti la Dumnezeu într-o manieră care este conformă lui Dumnezeu, şi nu după modurile noastre de gândire, în starea noastră de păcat. Raţionalismul este caracteristic tocmai umanismului omului căzut, şi nu omului care trăieşte într-un mod divino-uman. Şi în viaţa noastră, noi trebuie să trăim constant acest mod antinomic. Deci, putem spune că *trăim o viaţă de crucificaţi.*

Paul Evdokimov[17] *spune despre cei care pictează o icoană, că au un har special, o inspiraţie ce vine de la Duhul Sfânt. înseamnă că reproducerile icoanelor în tiraj de masă nu prezintă valoare în sens*

duhovnicesc?

Cred că nu putem fi radicali, excluzând icoanele imprimate. Ceea ce este important în icoană este reprezentarea Persoanei Mântuitorului, a Maicii Domnului sau a unui sfânt, şi nu modul de reproducere a icoanei. Este adevărat însă că în tipografiile actuale, prin imprimarea de icoane, se produce şi o profanare a icoanei. E un fel de iconoclasm indolor.

în unele ţări există timbre cu icoane care, după ce au fost ştampilate, sunt aruncate la gunoi. Acelaşi lucru se întâmplă cu cărţile poştale, având imprimate pe ele icoane, pe care ni le trimitem de sărbători unii altora. Deci, este o totală profanare a icoanei şi, în acest sens, cred că trebuie să fim atenţi. în afară de aceasta însă, consider că putem avea în casele noastre o icoană imprimată, fotografiată, înaintea căreia să ne rugăm.

Care este sensul abandonării Fiului de către Tatăl, pe cruce?

Cuvintele: „Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?'*[18] sunt strigătul lui Dumnezeu întrupat, dar care nu implică o separare la nivelul esenţei divine. Este de neconceput ca la un moment dat Sfânta Treime să Se fi separat. O diviziune în sânul Sfintei Treimi este de neconceput. în acelaşi timp, strigătul lui Hristos pe cruce este extrema chenozei[19] Lui; este punctul maxim al acestei mişcări de chenoză a Fiului lui Dumnezeu. Nicio fiinţă umană nu poate pretinde să fi trăit aceeaşi

intensitate de chenoză.

Care este raportul dintre spiritualitatea ortodoxă răsăriteană şi cea apuseană?

Părintele Rafail a vorbit despre părintele Sofronie, spunând că ceea ce-1 caracteriza era căutarea fiinţei. Cu aprobarea lui, aş vrea să completez. Părintele Sofronie ne vorbea foarte mult în ultimii ani despre principiul persoanei, despre ipostas. Ar trebui explicate toate acestea. Aş spune foarte schematic că spiritualitatea occidentală îmi pare mai individualistă, întemeiată mai mult pe voinţă, poate chiar pe afectivitate, în timp ce spiritualitatea ortodoxă îmi pare mult mai ancorată în Tradiţia sacramentală a Bisericii. Ea este mai eclezială, mai personală, mai personalistă şi experienţa învierii, a Cincizecimii este mai prezentă în această spiritualitate. Dar toate aceste afirmaţii necesită dezvoltări mai ample.

Rugăciunea lui Iisus

Care consideraţi că este diferenţa între spiritualitatea ortodoxă şi spiritualitatea occidentală, catolică?

Cred că ceea ce am spus până acum referitor la conceptul de persoană, în ortodoxie, ne permite să abordăm şi această problemă.

în ortodoxie scopul este, înainte de toate, comunicarea cu Dumnezeu şi mai puţin un efort al voinţei omeneşti. La slujbele noastre zicem

mereu: „Doamne miluieşte“. Omul îşi face socotelile cu harul pe care Dumnezeu i-1 dă şi asta duce la o unire între om şi Dumnezeu. Se remarcă acest lucru, de exemplu, în diferenţa care există între o icoană veritabilă şi o imagine religioasă.

P.S. Serafim: în spiritualitatea occidentală, accentul cade mai mult pe voluntarism, pe sentimentalism, ba chiar pe un oarecare individualism, toate acestea decurgând din faptul că s-a accentuat mai mult fiinţa. Or, nu putem comunica cu fiinţa. Pe când în ortodoxie punând pe primul-plan Persoana divină, intrând în comuniune cu Aceasta, rămânem şi noi persoane.

Deci, îndumnezeirea noastră este cealaltă dimensiune a omului, constând în harul lui Dumnezeu.

în catolicism, spiritualitatea este mai mult moralistă, voluntaristă, pietistă, sentimentalistă, pe când la noi este o spiritualitate centrată pe Tainele lui Dumnezeu, pe unirea reală a omului cu Hristos, pe îndumnezeirea omului. Occidentul are frică, aş spune, se teme să vorbească de îndumnezeirea omului, pentru că acolo unirea omului cu Dumnezeu este mai mult morală, exterioară. între Dumnezeu şi om se interpune o graţie creată.

Vă rugăm să ne spuneţi ceva despre Rugăciunea lui Iisus şi despre modul cum poate fi obţinut darul acestei rugăciuni.

Dacă nu este un dar al lui Dumnezeu, de fapt, nu s-ar putea face nimic. Dumnezeu ne dă

darul Său în orice moment al vieţii noastre şi avem nevoie de el, pentru că suntem în stare de cădere. Eu cred că esenţa căderii este dorinţa omului de a fi dumnezeu fară Dumnezeu. în referatul biblic despre căderea lui Adam, ni se spune că el a urmat sfatul diavolului de a mânca din pomul oprit, crezând că va deveni ca Dumnezeu. Dar este o absurditate să crezi că poţi fi dumnezeu fară Dumnezeu. Şi aceasta este tragedia căderii, iar noi ne găsim într-o astfel de stare.

Deşi suntem toţi membri ai Bisericii prin Taina Botezului, trebuie să luptăm în noi împotriva eredităţii căderii. Şi cred că dacă această cădere este, în primul rând, un act de orgoliu, a te pregăti pentru primirea darului lui Dumnezeu înseamnă a te smeri înaintea Lui. Cu alte cuvinte, nu este decât un act prin care facem constatarea eşecului nostru. Şi eşec este poate un alt cuvânt sinonim pentru păcat. A te pregăti înseamnă a te aşeza la picioarele scării care duce la Dumnezeu şi care este exprimată în Fericiri: „Fericiţi cei săraci cu Duhul, că a lor este împărăţia cerurilor[1120]. Deci, pregătirea este un act care constă în a te coborî în profunzimile smereniei. Şi numai în smerenie, Dumnezeu ne poate oferi darurile Sale. Aceasta deosebeşte calea creştină de toate pseudospiritualităţile care se răspândesc astăzi în lumea întreagă, sub numele de New-Age, care adună la un loc tot felul de curente, tot felul de aşa-zise spiritualităţi ce nu vorbesc nici de smerenie, nici de pocăinţă. Dar tocmai pe calea pocăinţei, omul

se întâlneşte cu Dumnezeu. Am vorbit acum despre dar şi am spus că noi primim darurile lui Dumnezeu în orice moment al vieţii noastre. Trebuie să facem însă un efort pentru a primi acest dar şi cel mai important este a şti cum să facem să dureze acest dar în noi. în experienţa Bisericii vedem că Dumnezeu oferă cu uşurinţă darul Său, dar că după aceea noi îl pierdem. Şi cum să continuăm în momentul în care am pierdut darul?

Viaţa duhovnicească trece prin trei etape: 1. *etapa dăruirii harului*, apoi 2. *etapa retragerii simţite a harului* şi 3. *cea a redobândirii harului.* întreaga problemă a ascezei este cum să trăim în această a doua perioadă. De prima Se ocupă Dumnezeu. în a doua etapă, El ne lasă oarecum să mergem cu puterile pe care ni le-a dat, pentru ca în final să redobândim acest har şi să-l păstrăm. Eu cred că întreaga tradiţie ascetică şi spirituală a Bisericii *(Filocalia,* Scrierile Părinţilor etc.) ne învaţă ce să facem tocmai în această a doua perioadă. Şi cred că sunt trei lucruri aici: *trăirea după poruncile lui Hristos; lupta contra patimilor* (şi Părinţii Bisericii au descris pe larg metodele tămăduirii de aceste boli spirituale) şi *iubirea aproapelui.*

Adeseori, prin iubirea aproapelui putem să ne apropiem de Dumnezeu.

în Rugăciunea lui Iisus, eu cred că sunt doi poli. în primul rând, ne aşezăm în prezenţa lui Dumnezeu: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu...“, pentru că trebuie să se facă distincţia clară între culpabilitate şi pocăinţă.

Culpabilitatea poate fi uneori o expresie a trufiei: „Cum, eu care sunt aşa şi aşa, să pot face un lucru atât de rău?!“. Rămâi centrat pe tine însuţi. Dimpotrivă, în pocăinţă, te întorci spre Dumnezeu. Cel mai elocvent exemplu în această privinţă este parabola Fiului risipitor[21]. Ne întoarcem spre Dumnezeu, spre Hristos Care este Dumnezeu şi avem conştiinţa clară că Hristos este Dumnezeu făcut Om, ca omul să devină dumnezeu.

Al doilea pol al rugăciunii este cererea de mântuire („miluieşte-mă pe mine, păcătosul"), având conştiinţa eşecului nostru. Şi cred ca este un mare dar al providenţei faptul că oamenii din epoca noastră, oamenii în general, chiar în afara mănăstirilor, pot avea acces *la această formă de rugăciune. E un mare dar pentru noi, care suntem la sfârşitul veacurilor.

Este necesară o pregătire specială pentru practicarea Rugăciunii inimii, sau se poate face de către oricine?

Cred că Rugăciunea lui Iisus nu este un lucru care trebuie separat de viaţa şi rugăciunea Bisericii, în general. Orice creştin poate folosi Rugăciunea lui Iisus. Această rugăciune nu este însă mai sfântă ca Sfânta împărtăşanie sau rugăciunea „Tatăl nostru". Dar este adevărat că Rugăciunea lui Iisus are un caracter ce ar putea fi numit sacramental. Ea conţine numele lui Dumnezeu Care S-a făcut Om şi în Vechiul Testament se spune în Decalog: „Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deşert"[22].

Deci, trebuie să folosim această rugăciune cu frică de Dumnezeu şi cu dragoste.

Problema se pune atunci când folosim această rugăciune mai des şi sistematic, fiindcă ea poate provoca anumite efecte la care nu te aştepţi şi nu ştii cum să reacţionezi. Fac aluzie la faptul că, prin Rugăciunea lui Iisus, patimile care dorm în noi se pot redeştepta şi redeveni active. E ca şi când o rază de lumină intră într-o cameră şi pune în evidenţă toată murdăria de acolo. Nu lumina produce murdăria din cameră, ci ea doar o descoperă. De aceea, în momentul acela, avem nevoie de cineva care poate să înţeleagă şi să tălmăcească ceea ce se întâmplă cu noi şi să ne ajute să vindecăm rănile şi patimile din noi.

Nu există o iniţiere specifică în tainele acestei rugăciuni; Botezul însuşi ne pregăteşte pentru aceasta, dar trebuie să ştim ce facem. Să ştim pe Cine invocăm în rugăciune când spunem: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine, păcătosul" şi să avem o atitudine de smerenie, de pocăinţă. Şi această atitudine este absolut necesară când facem o astfel de rugăciune.

Trebuie să fim foarte atenţi când folosim această rugăciune, adică să avem o atitudine corectă, potrivit tradiţiei noastre. Nu ca o formulă de mantra sau ca o meditaţie transcendentală[23]; să rămână în contextul ei.

Cum să începem practicarea Rugăciunii lui Iisus?

Cred că nu trebuie nicio pregătire pentru a începc practicarea Rugăciunii lui lisus. Trebuie să începi numai a te ruga şi rugăciunea însăşi te va învăţa cum să te rogi. Bineînţeles că trebuie să ai credinţa creştină în suflet şi să nu încerci să practici Rugăciunea lui lisus ca o formă asemănătoare cu yoga. Deci, trebuie să fii înrădăcinat în Tradiţia Bisericii, să ai o viaţă sacramentală. Şi, dacă e posibil, să ai un părinte duhovnicesc.

Şi acum vreau să subliniez mai întâi că trebuie să ştii cui te adresezi. Pentru că atunci când ne rugăm cu Rugăciunea lui lisus invocăm numele lui Dumnezeu însuşi şi Dumnezeu este prezent în numele Său. Este o formă de taină.

Unul din punctele esenţiale ale credinţei creştine este acela că lumea a fost creată de Dumnezeu şi, pe de altă parte, că noi, oamenii, ne aflăm într-o stare de cădere, de greşeală. Am fost foarte impresionat să văd că în biserici vechi, din secolul XII, de exemplu, în Italia, la Palermo sau în Franţa, într-o biserică a Sfântului Sabin, de tip roman, există scene ale creaţiei (cele şase zile ale Facerii) şi, de asemenea, câteva puncte esenţiale ale întâlnirii omului cu Dumnezeu, prezentate în Vechiul Testament. De pildă, întâlnirea lui Dumnezeu cu Noe, cu Avraam la stejarul de la Mamvri şi îndeosebi, întâlnirea lui Dumnezeu cu Moise la rugul aprins, unde Dumnezeu îşi revelează numele, spunând: „Eu sunt Cel ce sunt“[24]. în toate aceste scene apare Fiul lui Dumnezeu, Logosul, Care

Se revelează. Dumnezeu este reprezentat întotdeauna sub trăsăturile lui Iisus Hristos şi eu însumi am fost impresionat văzând că Iisus, pe Care îl invocăm, este Dumnezeul nostru Creator şi că lucrarea Sa de creaţie n-a început cu Naşterea din Betleem. Pruncul născut în peşteră este Dumnezeul Creator al tuturor lucrurilor. însă El este, de asemenea, şi Mântuitorul nostru. în limba ebraică, numele „Iisus“ semnifică „Dumnezeu Mântuitorul" sau „Dumnezeu Care mântuieşte".

Am spus că nu trebuie pregătire pentru a începe practicarea Rugăciunii lui Iisus, dar trebuie să dezvoltăm progresiv credinţa noastră în Persoana pe Care o invocăm. Pe de altă parte, când spunem „miluieşte-mă pe mine", adăugăm: „pe mine, păcătosul". Deci, trebuie să invocăm numele lui Dumnezeu cu conştiinţa că suntem păcătoşi.

Dar ce înseamnă a fi păcătos? Nu-i o categorie morală. De pildă, la mănăstire vin şi se spovedesc credincioşi care regretă că nu sunt buni şi ei ar vrea să facă un efort pentru a deveni mai buni. Atunci eu le răspund *ca a fi creştin nu înseamnă a fi bun, ci a fi unit cu Dumnezeu.* Şi bineînţeles că fiind unit cu Dumnezeu eşti bun, dar într-un alt fel. *Păcatul exprimă separarea noastră de Dumnezeu.* în Noul Testament şi la Părinţii Bisericii, cuvântul „păcat“ este aproape echivalent cu „moarte" şi „diavol". Suntem sclavii păcatului, după cum suntem sclavii diavolului şi supuşi morţii. De aici această cerere adresată lui Dumnezeu, Creatorul

şi Mântu

itorul nostru, de a avea milă de noi: („Miluieşte-mă, Dumnezeule...") şi de a ne elibera din această stare de păcat şi de moarte.

Este bine să încercăm practicarea Rugăciunii lui Iisus armonizând-o cu suflul respirator? Practicarea sistemului yoga contravine principiilor Tradiţiei creştine? Filosofia acestor sisteme se află în opoziţie cu ortodoxia?

Practicarea Rugăciunii lui Iisus nu este legată de nicio tehnică: de poziţie, de respiraţie sau de altceva. Este adevărat că în cursul istoriei i-au fost asociate diferite maniere de respiraţie. Mă găseam acum vreo 20 de ani la un congres pe teme ecumenice şi acolo participa şi actualul mitropolit al Transilvaniei, Antonie Plămădeală. I se pusese această întrebare şi el a răspuns într-o manieră care mi s-a părut perfectă. El a zis: *Metoda nu vă va conduce la rugăciune, dar rugăciunea vă va conduce la metodă.* Este un joc de cuvinte pe undeva, dar este foarte adânc. Condiţiile esenţiale pentru Rugăciunea lui Iisus aparţin unei alte ordini. Trebuie să ai credinţa în Iisus Hristos, aşa cum o propovăduieşte Biserica. Să fii animat în profunzime de necesitatea de a fi mântuit. Cel care nu crede că Iisus Hristos este Dumnezeu făcut Om pentru mântuirea noastră şi nu simte în inima şi în mintea sa nevoia de mântuire adusă de El, se găseşte într-un oarecare pericol dacă încearcă să practice

Rugăciunea lui Iisus. Pentru că el va practica Rugăciunea lui Iisus dintr-o perspectivă care nu este ortodoxă.

Această rugăciune cuprinde numele lui Dumnezeu făcut Om. Şi în Vechiul Testament vedem deja că numele şi Persoana sunt profund unite. Pentru aceasta Decalogul ne spune: „Să nu iei numele lui Dumnezeu în deşert"[25].

Dumnezeu este prezent, într-o oarecare măsură, în însuşi numele Său. Şi noi trebuie să-I invocăm numele cu temere şi cu dragoste, aşa cum ne apropiem de Sfânta împărtăşanie.

în acelaşi timp, Rugăciunea lui Iisus este o mărturisire a credinţei despre Sfânta Treime. Când zicem: „Iisuse, Fiul lui Dumnezeu", noi rostim deja numele Tatălui şi al Fiului, şi când zicem Hristos, ne referim la ungerea pe care a pri- mit-o Fiul lui Dumnezeu prin puterea Duhului Sfânt. Deci, în câteva cuvinte, îl mărturisim pe Dumnezeu Cel în Treime.

Şi unul din Treime S-a făcut om, pentru a-1 mântui pe om. Această persoană a primit numele Iisus, care înseamnă „Dumnezeu Mântuitor"; Dumnezeu Mântuitor pentru că noi, ca păcătoşi, avem nevoie de mântuire. Acest fapt îl explicăm atunci când rostim „miluieşte-mă pe mine, păcătosul". A fi păcătos nu este, înainte de toate, o categorie morală, ci ontologică, adică adâncit în negura separării ontologice între Dumnezeu şi om. Şi pentru că suntem separaţi de Dumnezeu, nu-L cunoaştem şi deci nu-L iubim. Numai în această perspectivă

putem să rostim numele lui Iisus din această rugăciune.

Celelalte modalităţi privitoare la respiraţie sau la poziţia corpului în timpul practicării Rugăciunii lui Iisus sunt accesorii, vizavi de aceste puncte esenţiale pe care le-am amintit mai înainte. Există un oarecare risc să te axezi mai mult pe ceea ce este secundar şi de aceea, din acest punct de vedere exterior, Rugăciunea lui Iisus poate să se asemene pe undeva cu practicile yoga, adică repetarea neîncetată a unei formule scurte, ceea ce se numeşte o mantra. Dar dincolo de această asemănare de suprafaţă, există o diferenţă fundamentală.

Baza Rugăciunii lui Iisus este revelaţia lui Dumnezeu prin Hristos, credinţa în Dumnezeul personal, în timp ce yoga este metodă spirituală aparţinând unui univers spiritual cu totul altul faţă de cel pe care îl trăim noi, adică hinduismul, şi nu trebuie să amestecăm în niciun caz perspectivele lor. De aceea îmi permit să vă rog să nu vă angajaţi în practica yoga, chiar dacă în primele etape, acest lucru apare nevinovat şi uneori util. Pentru că, esenţial, fundamental, acest lucru aparţine hinduismului şi fară să ne dăm seama, luăm o perspectivă ireconciliabilă cu credinţa noastră.

Dacă uneori am pierdut convingerea despre plinătatea credinţei creştine şi puterea sa de a ne mântui, dacă ni se pare că ne lipseşte ceva, nu trebuie să căutăm în altă parte, ci trebuie să adâncim şi să descoperim din ce în ce mai mult

propria noastră bogăţie, credinţa noastră ortodoxă, care este singura adevărată.

Cum practicaţi Rugăciunea lui Iisus în mănăstire?

Rugăciunea lui Iisus este, înainte de toate, o rugăciune personală, însă noi o utilizăm şi ca rugăciune obştească. Aceasta se face astfel: facem mai întâi rugăciunile începătoare, apoi cineva rosteşte Psalmul 50 şi Crezul şi după aceea, rând pe rând, se spun în jur de 8 metanii (cam 150 de boabe fiecare), cu Rugăciunea lui Iisus. Deci, o persoană rosteşte cu glas tare Rugăciunea lui Iisus, iar celelalte ascultă în tăcere. Şi nu spune: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine, păcătosul", ci „miluieşte-ne pe noi“, întrucât suntem împreună.

Această formă ele rugăciune nu s-a trezit din fantezia cuiva, ci dintr-o necesitate: lipsa de cărţi liturgice şi, în acelaşi timp, facilitatea de a ne ruga astfel. Acum, când avem toate cărţile liturgice, continuăm totuşi această rugăciune, pentru că ne dăm seama că ea a avut şi are efecte extrem de pozitive. Avem de patru ori pe săptămână Sfânta Liturghie; în ajunul duminicilor şi sărbătorilor, avem ciclul liturgic complet - cele şapte Laude. însă, cele două puncte puternice sunt Liturghia şi Rugăciunea lui Iisus.

Această Rugăciune a lui Iisus s-a dovedit a fi fructuoasă atât pentru membrii comunităţii,

pentru călugări, dar şi pentru foarte numeroşii vizitatori credincioşi pe care îi avem constant la rugăciunea noastră. Prin faptul că noi suntem de 12 naţionalităţi acolo, în mănăstirea noastră vin foarte multe persoane, practic din toată Europa. Toţi aceşti vizitatori vin în primul rând pentru personalitatea deosebită a părintelui Sofronie şi prin cartea despre Sfântul Siluan, tradusă în foarte multe limbi. Aceşti oameni care vin în mănăstire pentru părintele Sofronie, pentru Sfântul Siluan, învaţă Rugăciunea lui Iisus doar prin participarea la slujbele noastre. Şi când distribuim recitarea Rugăciunii lui Iisus, în timpul ei, facem aceasta nu numai prin călugări, ci şi prin credincioşi. Astfel, multe persoane, pe de o parte, au învăţat Rugăciunea lui Iisus, iar pe ele altă parte, au încercat să o practice. Cred că este un mare dar al providenţei divine că acum mulţi credincioşi, în afara mănăstirii, la ei acasă, au început să rostească Rugăciunea lui Iisus.

Cum se realizează coborârea minţii în inimă şi cum ne putem apăra de gânduri în timpul unirii minţii cu inima?

Una din consecinţele căderii în păcat a fost o anumită dezintegrare a unităţii omului; am putea spune că inima omului a fost cea mai atinsă şi, în cercuri concentrice, începând cu inima, această dezintegrare s-a răspândit în toată fiinţa. Am putea descrie ceea ce s-a petrecut după păcat prin aceea că în Adam, care a fost alungat din rai, mintea s-a separat

de inimă şi s-a confundat cu facultăţile intelectuale ale fiinţei omului.

Pe calea mântuirii, deci a reintegrării omului, este important ca aceste facultăţi noetice să se reunească cu inima. Şi dacă ne rugăm în această stare de unire a minţii cu inima, vorbim de Rugăciunea inimii.

Foarte multe persoane au ajuns la această experienţă a Rugăciunii inimii. însă, reunificarea omului prin rugăciune este mai degrabă darul harului şi părinţii duhovniceşti, chiar cei mai recenţi, ne sfătuiesc să se utilizeze o tehnică.

Se pot utiliza anumite tehnici care, la un oarecare nivel, pot crea o stare de linişte interioară, însă nu acesta este scopul pe care îl căutăm, ci biruinţa asupra păcatului şi unirea noastră cu Dumnezeu.

Prin anii ’60-’70, în America, în mişcarea hippy, s-au folosit chiar droguri pentru a provoca o stare de calm interior care poate, exterior, să se asemene cu starea produsă de har. însă, această stare de calm, poate chiar de o anumită fericire, este cel mai mare pericol, întrucât poate fi un *paradis fără Dumnezeu, din care omul nu mai poate ieşi.*

Care este raportul Rugăciunii inimii cu Iisus Cel istoric şi cu Cel liturgic ?

Ne adresăm Persoanei întrupate, proslăvite şi aşezate de-a dreapta Tatălui. Dacă nu ne-am ţine de numărul de şapte Taine, ca şi cum n-ar putea fi schimbat, aş spune că numele însuşi al lui Iisus Hristos este o taină. E adevărat că

Euharistia are o poziţie absolut centrală.

Există o analogie între numele lui Iisus Hristos şi icoană. Teologia icoanei a fost definită la al Vll-lea Sinod Ecumenic[26]. Se pune întrebarea: venerăm divinitatea, ceea ce este imposibil pentru că divinitatea este invizibilă; dacă venerăm umanitatea lui Hristos, atunci devenim nestorieni. Şi atunci răspunsul Sinodului a fost acesta: noi venerăm persoana Fiului, întrupată.

în Muntele Athos, prin anii 1912-1913, a existat printre călugării ruşi o mare gâlceavă teologică, provocată de o carte a unui ieromonah pe nume Ilarion, intitulată *Pe munţii Caucazului.* Unii călugări spuneau că numele lui Iisus este Dumnezeu însuşi. Aceştia identificau numele cu persoana Lui. Conflictul a găsit mai mult sau mai puţin o soluţie; zic mai mult sau mai puţin, pentru că cearta a fost întreruptă de Primul Război Mondial, iar în Rusia, de Revoluţia bolşevică.

Pentru a rezolva această problemă însă, trebuie să utilizăm teologia Sfântului Grigorie Palama[27], care distinge esenţa lui Dumnezeu de energiile necreate. Atunci, călugării care faceau experienţa prezenţei lui Dumnezeu prin invocarea numelui lui Iisus, trăiau o experienţă reală, dar nu aveau instrumentele conceptuale pentru a distinge numele penetrat de energiile divine şi făceau eroarea de a-L identifica cu Dumnezeu, în esenţa Sa.

Eu cred că este esenţial pentru ortodoxie a aprofunda teologia Sfântului Grigorie Palama,

pentru că această teologie ne deosebeşte de tot Occidentul creştin; ea este singura cale de a exprima corect unirea noastră reală cu Dumnezeu. Dacă nu, eşuăm în panteism sau într-o „unire" cu Dumnezeu care nu este reală.

Trebuie să vă spun ceva referitor la această întrebare, pentru că mi se pune adeseori. După căderea lui Adam, care a ascultat sfatul diavolului ce i-a spus: „Veţi fi ca Dumnezeu", omul este ispitit mai întâi de toate prin păcatul mândriei şi este cu atât mai mult ispitit, cu cât progresează. Dacă n-am progresa în viaţa spirituală, am putea spune că ispita mândriei nici n-ar avea obiect. De aceea, cu cât avansează, cu atât omul trebuie să fie atent să progreseze deodată şi în cunoaşterea şi unirea cu Dumnezeu, dar şi în smerenie. Căci dacă omul rămâne orgolios şi primeşte darul, atunci starea sa reală devine mai rea. Deci, se pune întrebarea: ce metodă poate fi utilizată pentru a asigura starea de smerenie? Şi în acel moment, stareţul Siluan a primit de la Hristos acest cuvânt: *„Ţine-ţi mintea în iad şi nu deznădăjduit* Acesta este punctul extrem, cel mai radical al acestei căutări a smereniei. Un prim stadiu ar fi acela de a nu te justifica de ceva rău. Sfântul Dorotei de Gaza[2]" şi alţi sfinţi spun că trebuie să te acuzi tu însuţi şi să spui: *„Eu sunt absolut nevrednic de Dumnezeu şi singurul loc unde eu pot fi este iadul".* Şi această atitudine a sufletului ucide radical toate patimile. Dar trebuie să o completăm cu o altă fundamentare radicală, aceea că Dumnezeu este multmilostiv

şi că pentru El totul este posibil, chiar şi a ne mântui.

Stareţul Siluan era un *vârf spiritual.* El a avut acest mare dar de la Dumnezeu, al trăirii învierii. Era capabil să aplice în viaţa lui această terapie radicală. însă, e un mare pericol ca cineva să vrea să imite această stare extremă, să-şi ţină sufletul în iad: ar fi foarte rău pentru el. Trebuie să începem cu primele etape ale pocăinţei, nu cu ultima etapă, căci primele ne vor conduce la ultima. Şi aceasta vine de la Dumnezeu însuşi.

Auzim adesea această rugăciune adresată Maicii Domnului: „Sfântă Mărie, Maica lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi, păcătoşii, acum şi în ceasul morţii noastre“. *Deci, care este, după părerea Dumneavoastră, legătura între rugăciunea adresată Maicii Domnului şi Rugăciunea lui lisus?*

Există, într-adevăr, şi asemănări între cele două rugăciuni şi anume: amândouă sunt scurte şi decisive. De asemenea, au avantajul că pot fi practicate uşor, în orice împrejurări; le putem rosti oriunde ne-am afla, chiar la căpătâiul bolnavilor. însă, personal, prefer Rugăciunea lui Iisus, pentru că ea este centrată direct asupra persoanei lui -Dumnezeu-Mântuitorul. Dar în Biserica Ortodoxă există, de asemenea, obişnuinţa de a adresa rugăciuni şi Maicii Domnului. De exemplu, când spunem, chiar cu ajutorul metaniilor: „Prea Sfântă Născătoare de Dumnezeu, miluieşte-ne pe noi“.

Cum se creează în noi şi cum se dezvoltă dragostea de Dumnezeu prin această rugăciune?

Fără îndoială, scopul vieţii creştine este dragostea. Aş reveni puţin la cele ce am spus mai înainte şi anume la această devoţiune faţă de Maica Domnului, prin rugăciunea rostită cu ajutorul metaniilor. Cred că această credinţă ortodoxă este mult mai echilibrată din punct de vedere teologic şi este foarte important să respectăm acest echilibru.

în legătură cu virtutea dragostei îmi vine acum în minte pasajul din Evanghelia Sfântului Ioan, în care Iisus spune: „Cel ce Mă iubeşte va împlini poruncile Mele şi Tatăl Meu şi Eu vom veni în el şi Ne vom face lăcaş în el“[29]. Părinţii duhovniceşti subliniază mereu că această cale este, înainte de toate, împlinirea poruncilor lui Hristos. Şi prin aceasta observăm că se trezesc în noi patimile. De aceea, adeseori când ne rugăm cu Rugăciunea lui Iisus, irump în noi tot felul de gânduri pătimaşe, în timp ce, în mod normal, dorm. Cu toate acestea, calea începe cu pocăinţa şi cu o fidelitate din ce în ce mai mare faţă de împlinirea poruncilor lui Dumnezeu şi atunci dragostea va fi revelaţia prezenţei în noi a darului lui Dumnezeu.

Cel care începe prin a se pocăi are foarte multe şanse de a ajunge la adevărata dragoste. Dar cel care începe cu dragostea nu are experienţă şi există toate şansele să nu ajungă prea departe. în *Scara* Sfântului Ioan Sinaitul[30] se indică 30 de trepte, dragostea fiind tocmai

ultima treaptă, pentru că, în fapt, în om nu este adevărată decât atunci când vine de la Dumnezeu.

Care este diferenţa între Rugăciunea lui Iisus şi cultul Inimii lui Iisus din Biserica Romano-Catolică?

Nu cunosc suficiente detalii legate de cultul Sfintei Inimi care există în Biserica Romano-Catolică, însă contextul general-spiritual al Bisericii Catolice, în care acest cult s-a dezvoltat, mă face să gândesc că sunt două lucruri foarte diferite. în ortodoxie avem inima teandrică a Mântuitorului, de care a vorbit Sfântul Nicolae Cabasila[31].

Cred că adeseori, aceste diferenţe între spiritualitatea catolică şi cea ortodoxă ţin de prezenţa Duhului Sfânt. Foarte adesea, când cauţi diferenţa dintre catolicism şi ortodoxie, se observă că ele îşi au izvorul în misterul Sfintei Treimi şi se concretizează în faptul că la catolici, Duhul Sfânt purcede şi de la Fiul. Şi această diferenţă care constă dintr-un singur cuvânt este în realitate o cheie ce deschide numeroase porţi şi explică atâtea diferenţe între catolici şi ortodocşi. Eu sunt absolut de acord cu teologul rus Vladimir Lossky[32], care spune că *Filioque este cea mai importantă diferenţă dintre catolici şi ortodocşi.* Problema cultului Inimii lui Iisus, care există în Biserica Romano-Catolică, s-a dezvoltat în climatul unei spiritualităţi moralizante, sentimentale şi psihologice.

Dacă nu există o unitate a umanităţii, ce sens creştin are rugăciunea eshatologică a Sfântului Siluan pentru umanitatea întreagă?

Mai întâi vreau să vă fac cunoscut evenimentul în urma căruia Sfântul Siluan a primit darul rugăciunii pentru toţi oamenii. După 15 ani de nevoinţe şi de lupte împotriva patimilor (se afla atunci în Muntele Athos), i S-a arătat Mântuitorul în vedenie, în timpul Sfintei Liturghii, în biserică. Cum spune el însuşi, în acel moment a fost umplut de harul Duhului Sfânt, în întregime, în suflet şi în trup. Şi a trăit o stare de înviere, o stare pascală. Şi în această stare a început să se roage pentru toţi oamenii.

Putem să ne gândim că darul rugăciunii pentru toţi oamenii i-a fost împărtăşit de Dumnezeu în această stare pascală. Şi este întru totul adevărat că umanitatea formează o unitate esenţială. Se poate spune că omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu-Treime. Ce înseamnă Treime? Un singur Dumnezeu, în trei Persoane. Deci umanitatea una există într-o multitudine de persoane. Dar în starea de cădere nu mai este vorba de o unitate de persoane, ci de o diviziune de indivizi; suntem o explozie de indivizi. în starea noastră de cădere, nu suntem persoane în comuniune. Şi am putea spune că scopul vieţii creştine este acela de a deveni persoană, adică de a fi în acelaşi timp total în comuniune cu Dumnezeu şi cu întreaga umanitate. Ceea ce realizează această unitate este iubirea. De

aceea, Mântuitorul Hristos a dat cele două porunci: a iubirii de Dumnezeu şi a iubirii de aproapele. Şi, cum explică stareţul Siluan, a iubi pe aproapele ca pe tine însuţi nu indică măsura în care trebuie să iubim pe aproapele nostru, ci faptul că trebuie să-l iubim ca pe propria noastră viaţă.

în rai, în împărăţia lui Dumnezeu, fiecare persoană trăieşte totalitatea umanităţii, după cum fiecare Persoană a
Sfintei Treimi trăieşte totalitatea fiinţei dumnezeieşti. Şi numai în acel moment, această umanitate dispersată în indivizi devine o unitate de persoană.

Unul din aspectele cele mai profunde ale ortodoxiei este noţiunea de persoană. Este ceea ce distinge creştinismul de toate celelalte religii şi, în special, ortodoxia de toate celelalte confesiuni creştine. Pentru că teologia ortodoxă este cea care a menţinut în toată puritatea ei noţiunea de persoană, în timp ce teologia occidentală din Evul Mediu a accentuat esenţa (fiinţa) comună, în detrimentul persoanei. Şi am putea spune că plecând de la această viziune asupra Treimii, putem să aplicăm un program politic. Am avut experienţele comuniste care pun accentul pe comun şi, de cealaltă parte, experienţa capitalistă, care pune accentul pe individ; individul egoist, separat de ceilalţi, în timp ce această viziune a persoanei în comuniune este singurul răspuns al problemei lui unu şi al multiplului. Dar nu putem fi persoane decât uniţi cu Dumnezeu, după chipul Mântuitorului Iisus Hris- tos, Dumnezeu-Omul. Hristos este Dumnezeu şi Om, Dumnezeu prin natură, în timp ce omul devine dumnezeu prin har, prin darul lui Dumnezeu.

New-Age sau întoarcerea la păgânism

Spuneţi-ne câteva cuvinte despre curentul New-Age care, din nefericire, se face simţit şi în România.

Nu trăiesc în Africa, dar cred că în Africa, atunci când vezi că un elefant vine spre tine, îl vezi bine şi aproape ştii ce trebuie să faci. Când vezi că un nor de lăcuste vine spre locurile tale, nu ştii câte sunt, dar ele pătrund peste tot. Spre deosebire de acestea însă, New-Age este o stare de spirit care pătrunde peste tot, într-o manieră insesizabilă.

Nu există o mişcare New-Age, nu există un fondator al ei, dar toate aceste mişcări interesate de spiritualităţile orientale, de magie, de toate aceste lucruri, amestecate cu o răceală a credinţei creştine sunt legate un pic de astrologie. Se crede că omenirea va intra într-o nouă eră, în care elementele pozitive din toate religiile lumii vor forma o nouă religie, în care capacităţile spirituale ale omului vor fi dezvoltate enorm. Dificultatea constă în faptul că există un mare amestec de elemente bune şi rele. De exemplu, printre elementele pozitive se numără şi acela de a recunoaşte că raţionalismul trebuie depăşit, că trebuie să se redescopere sensul simbolic. Alte elemente care completează ceea ce am spus mai înainte sunt o redescoperire a sacrului şi dorinţa de a duce o viaţă mai aproape de natură. Toate aceste elemente eu le numesc pozitive şi ele încurajează pe oamenii care intră în curentul New-Age. Din nefericire însă, intrând în acest curent, oamenii devin sclavii multor spiritualităţi false. Şi aici, ortodoxia ar avea de jucat un mare rol, pentru că ea este mai bine

plasată decât catolicismul şi protestantismul, pentru a face o deosebire a duhurilor.

Am zis că aceşti oameni devin victimele New-Age-ului, dar adeseori, ei nu sunt victime în totalitate. Căutările lor spirituale sunt adesea conduse de orgoliu. Şi aceasta este total diferită de calea creştină pe care mergem cu pocăinţă adevărată şi smerenie. Deci, mă tem că New-Age-ul este o mişcare a lui Antihrist.

Ce ne mai puteţi spune despre Noua Eră?

Este aproape imposibil de a defini Noua Eră. Este mai degrabă o stare de spirit, spre care converge practic duhul lui Antihrist. Este ideea că, de fapt, creştinismul ar fi depăşit şi că ar trebui un fel de sinteză a principalelor elemente din toate religiile lumii. în această perspectivă, creştinismul este una din religiile lumii. Deci, Noua Eră nu respinge direct pe Hristos, dar îl deformează complet.

Eu cred că la rădăcinile acestei mişcări, o mişcare cu frontiere insesizabile, se află ceea ce în Istoria Bisericii se numeşte *gnosticism*[33]. Gnoza nu este un curent materialist, ci spiritualist. După perioada de decădere materialistă, omul se întoarce către spiritual, fară să-şi dea seama că există multe duhuri care nu sunt Duhul Sfânt.

Preistoria acestei mişcări se leagă de căutarea în religiile orientale. Foarte mulţi creştini botezaţi astăzi, în Occident, au părăsit creştinismul şi au îmbrăţişat budismul sau diferite forme de yoga. Toate aceste manifestări

nu sunt posibile decât acolo unde a slăbit trăirea creştină. Oamenii cred că, pentru a-şi trăi adevărata viaţă, trebuie să caute soluţii în afara creştinismului. în ciuda industrializării excesive, a modernismului, oamenii caută o viaţă simplă, o hrană naturală, respectă natura. Toate acestea sunt adevărate.

Venim dintr-o mănăstire care există de 34 de ani. Ctitorul acestei mănăstiri, părintele Sofronie, a fost ucenic al
Sfântului Siluan, care a fost un călugăr din Muntele Athos. El a venit în Occident, la Paris, în 1947, pentru a publica scrierile stareţului său. Iar Sfântul Siluan a fost canonizat acum cinci ani.

Din Franţa, am plecat în Anglia. La început eram numai cinci. Acum suntem 25 de călugări. Aceasta vi se pare puţin, trăind în România, dar pentru Occident este enorm. Este o comunitate dublă, adică mai degrabă sunt două mănăstiri, una lângă alta, şi alta de călugăriţe, dar care fac rugăciunea împreună. Suntem din 12 ţări diferite, avem probleme de limbă, dar facem slujbele, în general, în limba engleză, slavonă şi greacă, uneori în franceză. Viaţa noastră liturgică este bazată în principal pe Sfânta Liturghie şi pe Rugăciunea lui Iisus. Noi spunem Rugăciunea lui Iisus cu întreaga comunitate: o persoană rosteşte rugăciunea cu voce tare, iar celelalte ascultă. Şi această rugăciune poate fi făcută în diferite limbi. Fondatorul mănăstirii noastre, părintele Sofronie, a insistat ca monahii comunităţii să

aibă o formaţie teologică. Acest fapt nu este necesar pentru viaţa spirituală însăşi. Stareţul Siluan era un om extrem de simplu: n-a făcut decât două ierni şcoală în Rusia, dar asta nu l-a împiedicat să devină un mare sfânt, dar noi, care trăim în condiţiile unei lumi secularizate, trebuie să avem o anumită educaţie teologică pentru a avea un dialog cu lumea care ne înconjoară.

Cel mai important lucru este, desigur, rugăciunea, dar această educaţie este necesară din cauza acestor condiţii. Eu cred că condiţiile în care trăiţi dumneavoastră sunt mai bune din punct de vedere duhovnicesc, dar nu sunt totuşi total diferite. Deci, sfatul meu este acesta: „Rugaţi-vă şi studiaţi!".

Ce implicaţii poate avea fenomenul New-Age asupra viitorului?

Ca denominaţie, New-Age este un fenomen relativ recent, dar el are rădăcini mai îndepărtate. El are legătură cu influenţele religiilor orientale, care sunt rezultatul unei slăbiri a credinţei creştine. Acolo unde Biserica este vie, cred că New-Age nu va avea nici o influenţă.

New-Age este un fel de căutare spirituală pentru cei care şi-au pierdut rădăcinile creştine în Biserică. Şi aici cred că trebuie să facem distincţie pentru că există elemente pozitive şi elemente negative; şi în acest, să zicem, vid spiritual în care trăim, există o căutare de a depăşi raţionalismul sau o formă de viaţă prea materialistă. De asemenea, există o

redescoperire a sensului sacrului. Toate aceste elemente sunt pozitive în ele însele. Dar când se îndreaptă spre aceste forme de New-Age, atunci ne îndepărtăm complet de Biserică.

Este o căutare spirituală, în care omul vrea să devină Dumnezeu prin el însuşi. Deci, în realitate, aceasta este o formă de gnosticism care poate merge până la a lua forme de păgânism, ca de exemplu cultul naturii, astrologia, magia şi toate formele de spiritualitate orientală şi credinţe, care sunt foarte îndepărtate de tradiţia spirituală a ţărilor ortodoxe.

Calea duhovnicească creştină pune în centrul ei Persoana divino-umană a lui Hristos, fară nici un fel de relativism şi fară nici o asimilare a unor alţi maeştri ai umanităţii, în calitatea Sa de Dumnezeu făcut Om, Hristos este absolut unic, în timp ce mişcarea New-Age caută să creeze un fel de suprareligie, cu elemente împrumutate din diferite religii, într-un fel de sincretism complet. Şi aceasta, pentru noi, creştinii, este o provocare foarte periculoasă, întrucât New-Age este o stare de spirit care se infiltrează pretutindeni, fară să-ţi dai seama. Poţi spune: „Eu sunt creştin' şi, în acelaşi timp, să adopţi o mentalitate proprie New-Age-ului.

Şi astfel devii exterior, formal creştin, dar prin felul nostru de a gândi, de a acţiona, poate chiar prin felul nostru de a ne ruga, aparţinem unui univers total diferit de universul creştin.

Adesea, în Occident, trăim într-o stare de individualism extrem. Şi atunci trăim ca într-un fel de supermarket şi fiecare îşi fabrică mica sa religie personală. Iei puţin de aici, puţin de dincolo şi îţi faci „salata ta orientala‘. Aceasta corespunde unei mentalităţi moderne care este, în esenţa ei, refuzul tradiţiei. Şi fiecare refuzând orice regulă, orice tradiţie, se simte capabil - crede el - să se dirijeze pe sine.

Care este poziţia Sfinţiei Voastre faţă de New-Age?

New-Age-ul este o expresie destul de nouă. Ea conţine o realitate destul de greu de definit şi exprimă mai ales o stare spirituală, care poate să se manifeste în mai multe feluri.

în măsura în care creştinismul a slăbit destul de mult în societatea noastră modernă, vedem că locul său este progresiv ocupat de o multitudine de curente religioase care promit omului o dezvoltare spirituală fară precedent. Acest fapt a început prin prezenţa religiilor orientale necreştine în Occident, observîndu-se o adevărată atracţie faţă de budism, zen, yoga şi alte forme şi tehnici spirituale de acest fel. Se dezvoltă, de asemenea, astrologia, o oarecare venerare a timpului, chiar magia, credinţa în reîncarnare şi multe alte credinţe de acest fel. Toate acestea erau mai mult sau mai puţin prezente înainte. Nou este că, adunate la un loc, au în comun o atitudine globală ce semnifică pe scurt că omenirea a intrat într-o perioadă nouă, epoca Vărsătorului, care urmează celei a

Peştelui. în această epocă, omul va cunoaşte o dezvoltare unică, originală. în fond, aceasta este o formă a progresului modern, aplicată lumii spirituale. Se vorbea despre progres social, tehnic, intelectual, dar aici ai de a face cu un fel de mutaţie spirituală a omului. Şi astfel, învaţă aceştia, va lua naştere o nouă „religie" care va folosi cele mai bune elemente din toate religiile lumii. Şi această nouă „religie" va înlocui pe celelalte. Nu-L abandonăm pe Hristos, dar îl înţelegem într-o manieră cu totul diferită de cea pe care o prezintă Biserica.

Această mişcare are şi elemente pozitive. De aceea, mulţi oameni sunt atraşi de „mutaţia" omului către o spiritualitate la care se ajunge fară eforturi prea mari. Vă vorbeam mai înainte că am fost atras în ortodoxie de ideea sfinţeniei. Dar, sfinţenia creştină trece prin pocăinţă şi cruce. însă, omul, astăzi, nu vrea nici să sufere, nici să se pocăiască. New-Agc-ul vine şi spune: „Iată, vă veţi dezvolta spiritual, fară a fi nevoie să suferiţi sau să vă pocăiţi". în puţine cuvinte, aceasta este ispita pe care a suferit-o Adam prin şarpe în rai. Aici avem de-a face cu problema fundamentului naturii umane, fiindcă omul a fost creat de Dumnezeu ca să devină asemenea Lui. Dar sunt două căi: aceea pe care Dumnezeu ne-a indicat-o şi arătat-o El însuşi facându-Se Om, El fiind Calea, Adevărul şi Viaţa. Dacă vrem să dobândim mântuirea şi să devenim asemenea Lui, trebuie să urmăm exemplul şi cuvântul lui Hristos. New-Age indică o altă cale: „Iată, veţi fi dumnezei, fară să fie nevoie să treceţi prin

cruce".

Folosind un astfel de limbaj, aceştia găsesc în om un ecou favorabil pentru propovăduirea lor, pentru că, pe de o parte, este adevărat că noi trebuie să devenim asemenea lui Dumnezeu, dar omul decăzut în păcat nu mai are puterea şi nu mai simte nevoia să accepte suferinţa. în acest sens cred, fiindcă mi-aţi cerut părerea despre New-Age, că acest fenomen reprezintă în epoca noastră *cel mai mare pericol pentru viaţa noastră creştină.*

Organizarea Comunităţii Europene are vreo influenţă asupra popoarelor ortodoxe din Europa?

Comunitatea Europeană a început pe plan economic şi se dezvoltă acum din ce în ce mai mult pe plan politic, însă este dificil să ne dăm seama la ce se va ajunge. Cred că independent de formele politice pe care le va lua această Comunitate Europeană, lumea a devenit mică şi, prin călătorii, prin comunicaţii etc., ideile circulă din ce în ce mai mult. Ce efect va avea aceasta asupra ortodoxiei este, într-adevăr, dificil să ştim. Ortodocşii sunt totuşi o importantă minoritate şi este adevărat că o ideologie comună poate influenţa asupra ortodoxiei, dar aceste influenţe, de orice fel ar fi ele, apar independent de structurile politice sau economice. Am făcut deja aluzie la mişcarea New-Age şi această mişcare este independentă de lumea economică, politică etc.

Are New-Age-ul vreo legătură cu masoneria?

Este foarte greu să definim New-Age-ul, fiindcă nu este un curent spiritual între altele, ci mai degrabă un fel de stare de spirit care înglobează o serie întreagă de curente spirituale şi această stare de spirit se răspândeşte peste tot, chiar şi împotriva ei; fară a şti, eşti cuprins de această stare. Cred că este o reeditare a mitului progresului, de data aceasta însă nu în planul progresului tehnic, ci în planul unei mutaţii a omului.

Există în această mişcare o conştientizare a limitelor civilizaţiei occidentale, axate pe tehnică raţionalistă şi pur umanistă. Se doreşte spargerea acestor limite în favoarea unei comuniuni cu natura, cu cosmosul; o redescoperire a sensului sacrului, a simbolului, un mod de viaţă simplu, o redescoperire a participării trupului la viaţa noastră spirituală. Sub acest aspect al redescoperirii dimensiunilor enumerate, am putea spune că New-Age-ul este un fenomen salutar. Din păcate însă, el nu se opreşte aici, ci se dezvoltă într-o spiritualitate cu totul străină de Hristos. Hristos nu este în mod explicit iconic, ci este redus la rangul de mare maestru al spiritualităţii.

Toate acestea sunt o deformare totală a creştinismului. Este, într-adevăr, renaşterea vechiului vis al omenirii, al omului care vrea să devină dumnezeu fără Dumnezeu, graţie unor anume tehnici, a unor metode spirituale care sunt străine de Hristos. *Calea regală a mântuirii întru Hristos cred că este pocăinţa.* Şi în

Biserica noastră, aceasta se exprimă în mod individual în Rugăciunea lui Iisus: „Miluieşte-mă pe mine, păcătosul".

Şi regină a virtuţilor, în această perspectivă, este smerenia.

în mod contrar, în diferitele ramuri ale New-Age-ului, omul caută să-şi dezvolte capacităţile spirituale prin el însuşi. în sprijinul tuturor acestor idei există diferite teorii, spre exemplu, cea a lui Teilhard de Chardin[34], care credea şi el în evoluţia rectilinie a umanităţii către o stare de dezvoltare superioară, ceea ce numeşte el punctul omega.

New-Age îşi găseşte un punct de aplicare şi în mişcările ecologiste, dar şi aici ia o coloratură păgână, printr-un cult al naturii.

Trebuie să recunoaştem că Biserica creştină pretutindeni, dar mai ales în Occident, a neglijat rolul omului ca preot al creaţiei. Deci, omul are de îndeplinit o datorie în numele naturii faţă de Dumnezeu. Fiind sacerdot universal al creaţiei, aceasta poate fi reunită cu Dumnezeu. în Liturghia ortodoxă, acest lucru are loc prin jertfa pâinii şi a vinului, când preotul zice: „Ale Tale, dintru ale Tale, Ţie-Ţi aducem de toate şi pentru toate". Dumnezeu nu are nevoie să I se aducă jertfa, dar este necesar ca natura întreagă să fie reunită în Dumnezeu şi oferită Lui. Numai în măsura în care creştinii vor conştientiza toate aceste dimensiuni, vor putea frâna această alunecare către un cult al naturii.

Pentru a conchide, trebuie să spunem că

mişcarea New- Age este una din principalele provocări pentru creştinism, cu atât mai mult cu cât este greu de distins şi se infiltrează într-un fel de care nu ne putem da seama.

Mi se pare imposibil a considera că acest monstru cu multiple capete ar fi dirijat de o organizaţie unică, cum ar fi masoneria sau altele. Rădăcinile sunt lungi şi ele urcă până în perioada infiltrării în credinţa noastră creştină şi în societatea occidentală a credinţelor orientale.

Se împlineşte anul acesta (1993 - n.ns.) un secol de când s-a ţinut la Chicago un Congres Mondial al Religiilor. Anumite opere ale religiilor orientale, cum ar fi Bhagavad-Gita[35], au influenţat gândirea noastră. Ideologia masoneriei poate că nu este străină de viziunea New-Age-ului, dar nu cred că se poate spune că ea se află la originea acestui fenomen multiform. Cum aceasta coincide cu o perioadă de mare apostazie faţă de creştinism, eu văd fenomenul în sine ca precedând mai degrabă venirea Antihristului, pregătind o perioadă de mari confuzii şi tulburări spirituale. Şi vedem aceasta în jurul nostru, acum din ce în ce mai mult. După părerea mea nu există decât un singur remediu, un singur antidot şi anume să ne legăm cu toată fiinţa noastră de Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos.

Atunci cine se află totuşi în spatele New-

Age-ului şi cine ajută desfăşurarea acestei mişcări?

New-Age-ul nu s-a născut din nimic. Cred că s-a născut din diferite căutări ale spiritualităţii orientale, însă, prin anumite elemente ale sale, îl are prezent şi pe psihologul Jung[36], pe Rudolf Steiner[37], cu antroposofia[38], teosofia[39]... Toate aceste mişcări, un pic oculte, au pregătit terenul apariţiei New-Age-ului. Dar, după câte ştiu eu, nu cred să existe în spatele acestei noi religii o organizaţie, o putere internaţională care ar dirija-o. însă cred că, aşa cum am mai spus, este Antihrist care îşi pregăteşte încetul cu încetul condiţiile venirii sale pe pământ. Şi când Antihristul va veni, el îşi va fi pregătit deja condiţiile ca să fie acceptat de oameni.

Deci, pentru noi, creştinii, există în toate aceste curente o exigenţă a deosebirii duhurilor. Şi cred că la aceasta se referă şi una din cererile Rugăciunii domneşti „Tatăl nostru": „Şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel rău“.

Ajunşi în acest punct al pelerinajului românesc (Iaşi - n.ns.), după ce am vizitat numeroase mănăstiri, îmi dau seama mai bine ce contrast există între mănăstirile de aici şi mănăstirile noastre. Cel mai evident lucru este că mănăstirea noastră este foarte mică. Ea este mult mai recentă şi suntem înconjuraţi de un popor care nu este ortodox. Acest din urmă punct, evident, este mai important şi despre

aceasta nu-mi dădeam seama înainte.

Nu vreau să mă opresc prea mult asupra acestui punct, ci asupra faptului că monahii din mănăstirea noastră sunt de mai multe naţionalităţi, iar aşezământul reprezintă rezultatul a ceea ce s-a întâmplat practic. Faptul acesta nu s-a întâmplat în mod artificial, ci răspunde foarte bine ideii pe care noi o avem despre ortodoxie: ortodoxia este una şi aceeaşi în toate ţările ortodoxe; nu este divizată pe naţionalităţi sau culturi, ori rase umane. în timpul nostru, cred că trebuie să devenim foarte conştienţi de lucrul acesta. Altfel, riscăm să pierdem conştiinţa că Biserica este una şi Biserica Ortodoxă riscă să devină o confederaţie de Biserici naţionale.

Pe planul organizării, noi avem sistemul autocefaliei, care este excelent, însă nu trebuie să uităm că Biserica este una. Şi în mănăstirea noastră încercăm să plasăm pe primul plan faptul că suntem creştini, adică, cum spunea Sfântul Apostol Pavel, suntem un neam nou[40]. Avem fiecare originea noastră, dar în Biserică trebuie să devenim universali, după chipul lui Hristos, nu într-un fel de sincretism al tuturor religiilor. Trebuie să fim pregătiţi, în acelaşi timp, să dialogăm cu creştinii de alte confesiuni, care ne înconjoară. Există în Occident, în acest moment, un cert interes pentru ortodoxie. Ortodoxia a fost descoperită, mai ales, prin latura ei duhovnicească şi mulţi creştini care

încearcă să aprofundeze viaţa lor spirituală au început a se inspira din trăirea ortodoxă, care este în acelaşi timp Tradiţia Bisericii nedivizate. Cea mai mare parte a Părinţilor asceţi, care inspiră viaţa noastră ascetică şi duhovnicească, sunt comuni Bisericii de Răsărit şi Apus. Dar evoluţia teologică a Bisericii din Occident a făcut ca roadele pe care le produce această tradiţie să nu fie aceleaşi ca în Biserica Ortodoxă. Şi acum există în Occident un mare vid spiritual şi foarte mulţi oameni se întorc spre Tradiţia noastră ortodoxă.

Ceea ce atrage în special pe oameni este Rugăciunea lui Iisus, care a fost revelată Occidentului, într-o oarecare măsură, printr-o cărticică pe care o cunoaşteţi, fară îndoială, intitulată *Mărturisirea unui pelerin rus.* Este adevărat, în mănăstirea noastră vin mulţi oameni, în dorinţa de a învăţa ceva în legătură cu această Rugăciune a lui Iisus.

O altă descoperire a ortodoxiei s-a făcut prin icoană. Cred că exista în Occident, până prin secolele XI-XII, o tradiţie dacă nu identică, cel puţin foarte apropiată de tradiţia ortodoxă a icoanei, însă de la sfârşitul Evului Mediu şi mai cu seamă începând cu Renaşterea, icoana a dispărut complet în Occident. Pe de o parte, protestanţii au respins orice formă de imagine, iar pe ele altă parte, în Biserica Romano-Catolică, icoana a devenit atât de naturalistă, încât ea a pierdut adevărata dimensiune

spirituală. Şi acum, icoana este descoperită prin cărţi de artă sau prin expoziţii de icoane. Există foarte mulţi pictori de icoane în Occident, şi această tradiţie a pătruns în principal sau aproape exclusiv prin ruşi.

Toate acestea creează un climat care face ca prezenţa spirituală a ortodoxiei să fie un fapt curent în Occident.

Există acum din ce în ce mai multe traduceri de opere teologice ortodoxe. Primii teologi au fost teologii ruşi, cu deosebire Vladimir Lossky[41] şi Gheorghe Florovsky[42]. Mai recent, operele părintelui Dumitru Stăniloae[43] au început să apară cu precădere în limba germană, dar şi în limbile franceză şi engleză şi prima parte a *Dogmaticii* părintelui Iustin Popovici, un mare teolog sârb, care a format mai mulţi ucenici, ei înşişi teologi remarcabili, a început să fie tradusă mai cu seamă în limba franceză.

Pentru a încheia, aş zice că Sfântul Siluan Athonitul a devenit cu adevărat un sfânt ortodox foarte cunoscut în Occident. Un preot italian, care a scris printre primii în legătură cu acest subiect, a afirmat că toţi marii sfinţi călugări se caracterizează prin câteva puncte particulare, dar Sfântul
Siluan Athonitul îţi lasă impresia că în el găseşti adunată întreaga tradiţie ascetică ortodoxă. într-o traducere italiană a scrierilor Sfântului Siluan şi ale părintelui Sofronie, Sfântul Siluan a fost numit „un sfânt fără frontiere". Şi eu cred

că această expresie este foarte adevărată.

V-am făcut un mic rezumat al ortodoxiei în Occident şi toate acestea sunt recente şi în plină dezvoltare.

Aş vrea, dacă se poate, să ne spuneţi câteva cuvinte care să ne ajute să desluşim câte ceva din trăsăturile Occidentului, pentru că fiecare îl vede într-un anumit fel: unii îl văd ca o stare de bunăstare excepţională, alţii ca o civilizaţie care se situează cu câteva secole înaintea noastră, alţii îl văd însă într-o stare foarte decadentă. Cum îl vedeţi Dumneavoastră, de exemplu?

A diagnostica Occidentul în câteva cuvinte este foarte dificil. Dar din cauza mediului tehnic în care trăim, eu cred că însăşi noţiunea de persoană, de fiinţă umană s-a devalorizat. Nu numai că nu mai credem în înviere şi în viaţa de veci, dar omul este văzut doar ca un simplu fenomen al naturii, deci ca o fiinţă supusă determinismului biologic, psihologic, ecologic etc. Deci, cred că ortodoxia poartă această comoară a noţiunii de persoană. Folosind cuvântul persoană, mă tem să nu fie cumva înţeles de cineva în sensul utilizat în psihologie, drept sau sociologie. în ortodoxie se începe totdeauna cu Dumnezeu şi apoi se trece la om. Şi numai în Dumnezeu, în Dumnezeu-Treime, putem să descoperim acest principiu al persoanei, al ipostasului. Persoana este în acelaşi timp unică şi egală cu totul. în Dumnezeu sunt trei Persoane, dar fiecare dintre

Persoane nu este o treime din Dumnezeu, ci Dumnezeu total.

Noi trăim actualmente experienţa aceasta a divizării, a separării, deci a individului, ultima consecinţă a atomizării fiinţei umane care este una. Or, ortodoxia are tocmai această concepţie despre om ca persoană, şi nu ca o parte a naturii. Eu cred că tocmai prin acest principiu al persoanei s-ar permite depăşirea antinomiei dintre unu şi multiplu şi prin aceasta, ortodoxia poate aduce ceva esenţial lumii atomizate în care trăim. Nu trebuie să fim hipnotizaţi de Occident.

Cuvântul ortodoxiei trebuie să se adreseze lumii întregi. Mă gândesc la chinezi, indieni, la umanitate în întregimea ei. Şi trebuie să spunem că Hristos este Cel Care a revelat această noţiune de persoană, revelaţie care trebuie adusă umanităţii întregi.

Persoana este în comuniune cu Dumnezeu şi cu întreaga omenire. Această comuniune cu Dumnezeu şi cu omul este exprimată de Hristos în două porunci: ;,Să iubeşti pe Domnul Dumnezeu din toată inima ta, din tot sufletul tău şi pe aproapele tău ca pe tine însuţi*'[44]. Când, cu ajutorul Duhului Sfânt, omul devine o persoană, el poartă în sine întreaga umanitate. Şi această poruncă de a iubi pe aproapele ca pe sine însuşi nu indică măsura pe care trebuie să o folosim în iubirea pentru aproapele, ci faptul că trebuie să-l iubeşti ca pe viaţa ta proprie. Astfel, umanitatea este recapitulată în sfânt

(singura formă a persoanei adevărate) şi devine după chipul lui Dumnezeu-Treime: una în natură şi multiplă în persoană.

Această viziune despre om ca persoană este, cred eu, singura modalitate de a rezolva anumite probleme, înţelegând aici şi pe cele politice. Căci suntem întotdeauna între două extreme: sau subliniem comunul în detrimentul unicului, sau ne ocupăm de unic, de individ, neglijând comunul. Cu această antropologie creştină a persoanei putem însă uni unul şi multiplul, fară ca vreunul să fie suprimat în detrimentul celuilalt. Şi eu cred că aceasta este calea de a releva omului de astăzi cine este el cu adevărat, virtual. Suntem toţi persoane în devenire, în germene. Şi este esenţial să ajungem la deplina realizare a acestei stări de persoană.

Cum v-aţi convertit la ortodoxie? Ce aţi simţit în acel moment?

Este o întreagă confesiune a vieţii mele. N-am ajuns direct la ortodoxie. Am fost protestant, dar am fost şi un om al timpului meu. Datorez mult unui profesor de istorie, pe care l-am avut când eram de 13-14 ani. în fond, datorită acestui om am descoperit alte forme de civilizaţie, decât cea care mă înconjura atunci. Mă simţeam ca un prizonier al acestei lumi moderne, care înseamnă tocmai respingerea tradiţiei şi care are foarte mulţi idoli. Unul dintre aceşti idoli este ideea de progres (şi nu numai progres tehnic), cât şi aceea a unui

progres cu „P“ mare. De asemenea, ideea modernă despre om ca individ liber şi numai terestru. Şi atunci mi-am spus că, pentru a asimila cu adevărat esenţa creştinismului, nu aş putea să o fac în cadrul protestantismului.

în protestantism îl descoperim pe Dumnezeu, dar care nu propovăduia, în final, decât o morală. Aceasta înseamnă un creştinism foarte diminuat. Atunci am plecat în căutarea unei eliberări de universul acesta care mă înconjura. Şi am urcat în timp.

Protestantismul este foarte legat de mişcarea Renaşterii şi de Umanism. Şi am înţeles că trebuie să merg mai departe, până în Evul Mediu. M-am interesat foarte mult de Evul Mediu occidental, dar am descoperit că atunci viermele era deja în măr, că Evul Mediu purta deja în potenţă Renaşterea şi tot ceea ce avea să urmeze. Schimbarea formelor de artă mi s-a părut foarte expresivă pentru a ilustra o ruptură în tradiţie, în special, trecerea de la arta romană la arta gotică. Dar o transformare analogă se petrecea pretutindeni.

în momentul acela nu ştiam nimic despre ortodoxie şi prima mea descoperire a ortodoxiei a fost prin intermediul cărţii *Mărturisirea unui pelerin rus.* Aceasta m-a atras foarte mult şi apoi am descoperit progresiv lumea ortodoxă. Mai târziu mi-am dat seama că problema care separă Răsăritul de Apusul creştin este învăţătura despre purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl şi de la Fiul, Filioque, cum se spune în Occident.

Aceasta a jucat un rol determinant pentru mine. Era vremea în care Vladimir Lossky a murit. în momentul în care a murit, s-a vorbit foarte mult despre contribuţia sa şi astfel, încetul cu încetul, am înţeles - cel puţin eu aşa le înţeleg - că această evoluţie istorică petrecută în Occident era legată tocmai de problema Filioque şi, cum încercam să mă eliberez de acest curent, care a ajuns în cele din urmă la modernism, era esenţial pentru mine să clarific această problemă. Şi atunci mi-am dat seama că eu însumi eram ortodox. Apoi, pe măsură ce timpul trecea, m-am convins din ce în ce mai mult că punctul esenţial al diferenţei dintre Biserica Ortodoxă şi cea Romano-Catolică era Filioque.

Au existat sinoade de unire la Lyon, în secolul al XlII-lea (1274 - n.ns.) şi apoi la Ferarra-Florenţa (1437-1439) şi punctul central al neînţelegerii a fost tocmai Filioque. Şi atunci am realizat pentru mine că trebuia să devin ortodox.

în ce priveşte bucuriile pe care le-am avut, amintesc cuvintele unui teolog rus, Bulgakov[45], că ortodoxia nu convinge, ci seduce. Este foarte profund cuvântul acesta. El vrea să spună că ortodoxia se adresează nu atât raţiunii, cât inimii omului, adică omului total, şi trebuie să vă spun că am avut întotdeauna încredere totală în Biserica Ortodoxă.

Cu toate acestea, nu sunt orb ca să nu văd anumite deformări, care sunt devieri de la Tradiţia adevărată şi de aceea noi, ortodocşii,

trebuie să măturăm propria noastră casă. Dar cu dragoste

.*Biserica Ortodoxă între Răsărit şi Apus*

Care au fost motivele ce au determinat separarea Bisericilor creştine?

Cronologic se poate spune că, în primul mileniu Biserica a fost una. Ruptura dintre Orient şi Occident s-a produs în secolul al Xl-lea, iar prin secolele XV-XVI s-a născut protestantismul. Bineînţeles că această prezentare este un pic simplistă, întrucât există, de asemenea, Bisericile Orientale de care vorbim mai puţin.

Se poate spune că în primul mileniu, Biserica Ortodoxă şi Biserica ce a devenit Catolică mai apoi erau una singură şi nu se putea vorbi de Biserica Orientală ca Ortodoxă şi de Biserica Occidentală, drept Catolică. Să nu uităm că Biserica noastră este Catolică în sensul în care întrebuinţăm acest cuvânt în Simbolul de credinţă: „Cred întru una sfântă, catolică (sobornicească) şi apostolică Biserică". Biserica ce se numeşte acum Ortodoxă a păstrat cu mai multă puritate toate aceste tradiţii ale Bisericii primare nedespărţite. Biserica Occidentală a evoluat în cursul Evului Mediu spre ceea ce cunoaştem astăzi ca fiind Biserica Romano-Catolică.

Unul dintre punctele esenţiale ale diferenţei

care a provocat această ruptură a fost cum înţelegem taina lui Dumnezeu în Orient şi în Occident? Pentru a vorbi mai simplu, în Orient suntem mai ataşaţi de tradiţia biblică a Persoanei lui Dumnezeu. în Evanghelie se vorbeşte de Tatăl, de Fiul şi de Duhul Sfânt. Şi Biserica Ortodoxă a păstrat acest raport personal cu Dumnezeu, adică raportul nostru cu Dumnezeu ca Treime. în Occident a existat atracţia, mai ales, către ideea că Dumnezeu este Unul. S-a insistat mai mult asupra unicităţii lui Dumnezeu sau asupra esenţei divine. Şi aceasta a condus, puţin câte puţin, la o diferenţă în Crez, în special, cu referire la Sfântul Duh. în Occident se spune că Duhul Sfânt vine din Tatăl şi din Fiul, lucru care a creat o diferenţă între teologia trăită în Occident şi Orient. în Apus teologia s-a desfăşurat din ce în ce mai mult ca o filosofie, prin ideea că Dumnezeu poate fi cunoscut prin raţiune. în Biserica Ortodoxă, raportul a rămas mai mult personal, cu convingerea că omul, prin el însuşi, nu poate să ajungă să-L cunoască pe Dumnezeu şi că omul nu-L poate cunoaşte pe Dumnezeu, decât iluminat de Duhul Sfânt. Aceasta a condus, treptat, la o diferenţă din ce în ce mai adâncă şi care a provocat o separare a Orientului şi a Occidentului creştine, cum am spus, în secolul al Xl-lea.

Dezvoltându-se progresiv în diferenţa sa faţă de ortodoxie, Apusul a pierdut sensul unirii lui Dumnezeu cu omul şi a omului cu Dumnezeu.

Puţin câte puţin, s-a încetăţenit ideea că Dumnezeu e acolo în cer, iar omul este aici pe pământ, neexistând nicio adevărată relaţie între ei. Biserica a devenit mediatorul între Dumnezeu şi om.

Cred că împotriva acestei concepţii, mai târziu, s-a revoltat protestantismul. Au existat multe raţiuni care au provocat Reforma protestantă dar, din nefericire, reformatorii nu s-au întors la Biserica primară şi au îndepărtat toate tradiţiile Bisericii. N-au păstrat decât Biblia, cu ideea că fiecare o poate citi şi interpreta cum gândeşte mai bine. Acesta este un individualism religios foarte îndepărtat de Biserica Ortodoxă.

în ortodoxie nu avem, pe de o parte, Biblia, iar pe de altă parte, Tradiţia Bisericii, ci există Tradiţia totală, care conţine în ea însăşi şi Sfânta Scriptură. Putem spune că Sfânta Scriptură s-a născut din Tradiţie. în primii ani ai Bisericii n-a existat Noul Testament. Izvorul cunoaşterii era atunci Tradiţia pe care Sfântul Duh o insuflase pe pământ. Cred că această noţiune de Tradiţie este fundamentală, pentru a înţelege Biserica Ortodoxă. Tradiţia este Duhul Sfânt.

Dacă aceasta este situaţia în prezent, care credeţi că este viitorul credinţei, al ortodoxiei, al creştinismului, în general?

în viaţa mea am trăit două schimbări radicale. Prin anii ’60, numărul călugărilor din Muntele Athos a scăzut vertiginos. Şi toată

lumea spunea atunci că Muntele Athos va fi în curând închis şi că mănăstirile vor fi transformate în hoteluri, folosindu-se clima mediteraneeană. Ei bine, câţiva ani mai târziu, lucrurile s-au schimbat complet şi Muntele Athos cunoaşte din nou o perioadă de înflorire. Este un mare număr de călugări tineri, în foarte multe mănăstiri şi, ceea ce este şi mai important, există şi părinţi duhovniceşti care au o mare influenţă şi în afara Muntelui Athos. Deci, iată că predicţia omenească a eşuat.

Ceea ce s-a întâmplat în Rusia şi în toate ţările foste comuniste este un alt exemplu. Se părea că orientarea către o societate marxistă integrală se va realiza. Marxiştii ziceau că au sensul istoriei pentru ei, cum râurile curg spre mare. Şi noi am văzut schimbarea lucrurilor. De aceea, chiar în această situaţie de criză pe care noi o trăim, nu trebuie să ne descurajăm. Şi părintele Cleopa, când i-am pus o întrebare asemănătoare, ne-a răspuns că destinul oamenilor este în mâinile lui Dumnezeu. De aceea, niciodată nu trebuie să descurajăm, ci să păstrăm totdeauna în noi puterea aceasta a învierii lui Hristos. El a biruit moartea şi El poate să biruiască toate opoziţiile lumii acesteia. Bineînţeles însă că avem şi noi sarcina noastră de a coopera cu Dumnezeu în împlinirea scopului Său. Ceea ce faceţi aici este, probabil, mult mai important decât puteţi voi înşivă să vă daţi seama.

Spuneţi-ne câteva cuvinte despre modul cum

ortodoxia este văzută în Occident şi cum vede tineretul din Apus ortodoxia?

Ortodoxia, cred, a început să fie cunoscută mai bine începând din anii ’50. înainte erau emigranţi din Răsărit, dar ei trăiau în comunităţi mai mult sau mai puţin închise. De atunci însă situaţia a evoluat mult şi acum există un mare interes pentru ortodoxie, mai ales ca hrană spirituală. Aceasta înseamnă că există foarte mulţi oameni care se hrănesc din spiritualitatea ortodoxă, dar nu toţi devin şi ortodocşi. Ceea ce atrage mai cu seamă este descoperirea icoanei, care a venit cu precădere prin emigraţia rusă şi, de asemenea, Rugăciunea lui Iisus. *Filocalia* a fost tradusă integral în franceză şi italiană; există extrase în germană, iar în engleză deja a fost tradusă jumătate.

V- am vorbit deja de Sfântul Siluan, din Muntele Athos. Şi el este foarte cunoscut în Occident. Nu vreau să vă smintesc, dar există chiar o viaţă a Sfântului Siluan în imagini, ca pentru copii. Şi prin acest mijloc, când deschizi această carte şi priveşti imaginile, simţi cu adevărat dorinţa de a urma exemplul său. La un nivel deja mai serios, scrierile stareţului Siluan şi introducerea părintelui Sofronie au fost traduse în foarte multe limbi occidentale. Acum este pregătită şi o traducere în spaniolă, în suedeză, probabil şi în româneşte.

Eu trăiesc ca într-o insulă în mănăstirea

noastră, care este într-o altă insulă (Anglia). Nu ştiu foarte bine care este situaţia tineretului, însă cred că există o mare criză şi tinerii şi tinerele care vin în mănăstirea noastră, sau de la liceu sau de la universitate, ne spun că sunt aproape singurii creştini în clasele lor. Deci, există o criză foarte serioasă, dar în acelaşi timp şi o căutare foarte adâncă, ce merge chiar în inima şi la izvorul credinţei creştine. Mulţi tineri care se trezesc la o căutare spirituală se orientează, din nefericire, spre curente de spiritualitate necreştine. Există un mare val de yoga, de budism şi tot felul de alte spiritualităţi. Pentru început, acestea pot trezi şi apoi provoca o întoarcere la credinţa creştină.

P.S. Serafim: Şi la noi s-a întâmplat lucrul acesta. Mulţi mi-au spus că au început cu yoga şi de la yoga s-au întors la Biserică. Dar asta nu înseamnă că trebuie să îndemnăm pe cineva să practice mai întâi yoga pentru a-L afla apoi pe Hristos. Aşa se întâmplă cu oamenii care nu găsesc de la început Biserica. Ei se trezesc practic în yoga sau într-o altă formă de spiritualitate şi, la un moment dat, Dumnezeu îi trezeşte şi se întorc; cel puţin unii. Chiar la Seminarul de la Neamţ, ne spune părintele director, a cunoscut o femeie care a practicat yoga foarte mult timp şi a devenit profesoară de yoga. Ajunsese să dobândească darul de a vindeca unele boli şi de a cunoaşte chiar viitorul. La un moment dat însă, această femeie şi-a pus problema dacă este pe calea cea bună sau dacă nu cumva rătăceşte: „Dumnezeu este cu mine,

sau nu e?“. Şi atunci, dintr-o dată, a început să se roage sincer lui Dumnezeu, din adâncul inimii: „Doamne, dacă sunt pe cale greşită, Te rog să mă scoţi, să-mi arăţi adevărul". Şi pentru rugăciunea ei sinceră şi profundă, Dumnezeu i-a arătat că este pe o cale greşită. Din momentul acela, ea n-a mai putut să tămăduiască pe nimeni şi nici să prevadă viitorul în viaţa cuiva. Dovadă că aceste „daruri" nu erau de la Dumnezeu, ci de la diavol, cu care acesta încearcă să-l rătăcească pe om până la sfârşit.

Care este imaginea spirituală a României în Occident?

Nu pot să spun mare lucru. Până în prezent, mai cu seamă, Biserica Rusă şi Biserica Greacă sunt cunoscute în Occident. Ortodoxia a fost cunoscută în Occident prin aceste două Biserici. Dar acum, lucrurile încep să se schimbe. Sunt tot mai multe traduceri ale operelor unor teologi ortodocşi, în special, opera părintelui Stăniloae, care permit să avem o imagine asupra Bisericii Ortodoxe Române.

Ceea ce este, de asemenea, cunoscut în Occident, dar într-o manieră exterioară, este această înflorire a vieţii monastice care există în ţara dumneavoastră. Şi sunt acum tot mai mulţi occidentali care vizitează mănăstirile din România, în special din Moldova.

Important este, cred, a găsi adevăratele rădăcini ale Bisericii şi acestea sunt mărturiile Sfinţilor Apostoli şi învăţăturile Sfinţilor Părinţi. Şi eu vă recomand să vă adăpaţi din tradiţia Sfinţilor Părinţi ai Bisericii. Când spun Părinţii

Bisericii, nu mă gândesc la o perioadă istorică îndepărtată, ci la toţi Sfinţii Părinţi care au trăit de-a lungul istoriei Bisericii, până la părinţii actuali, care trăiesc în zilele noastre. Părinţii alcătuiesc un lanţ lung şi noi trebuie să ne agăţăm de ultima lui verigă, de cei prezenţi în zilele noastre şi să nu fim miraţi de mitul aşa-zisului progres. Nu sunt chiar atât de bătrân, dar am văzut mai multe moduri teologice succedân- du-se şi murind, în timp ce învăţătura Sfinţilor Părinţi este mereu nouă şi ea nu moare niciodată.

Vă rugăm să ne spuneţi cum vedeţi practic, în vremea în care trăim, unirea Bisericilor?

Problema unirii Bisericilor sau a unităţii Bisericii aş spune că am trăit-o eu, în mai multe faze. Am trăit epoca Conciliului II Vatican[46] şi în momentul acela exista în lume o mare speranţă că Biserica Romano-Catolică va evolua în- tr-un sens care o va apropia de ortodoxie. Dar, după părerea mea, această speranţă nu s-a realizat. Asupra ei a prevalat mai degrabă un curent de secularizare. Sensul sacrului, sensul sfinţeniei pare să se fi diminuat în Occident şi s-a dezvoltat mai curând curentul umanist. Pentru a vorbi într-un fel mai puţin abstract, eu cred că marele păcat al Occidentului este tocmai umanismul. Am pierdut din ce în ce mai mult ideea divino-umanităţii. Divinul şi umanul sunt separaţi. Şi acest uman separat provoacă, generează umanismul. Deci, într-un anumit sens, la nivelul relaţiilor umane există o anumită apropiere (nu vorbesc despre situaţia din România, pe care nu

o cunosc); în general, relaţiile cu catolicii sunt mai facile la acest nivel. Dar, în profunzime, eu cred că nu există o apropiere. De aceea, personal, cred că în momentul de faţă nu putem vorbi de unitatea Bisericii, dar cred că există un spaţiu larg deschis pentru un ecumenism spiritual. Şi, cum spuneam adineauri, acest cuvânt al lui Hristos, pe care îi plăcea stareţului Siluan să-l repete, despre iubirea vrăjmaşilor, trebuie aplicat la nivelul oamenilor, vizând, bineînţeles, şi pe cei de alte confesiuni decât noi, ortodocşii.

Cum vedeţi Dumneavoastră această unire a studiilor teologice cu asistenţa socială?

După părerea mea, toată lumea ar trebui să studieze Teologia. Cred că toată cultura şi civilizaţia decurg din teologie. Teologia este un cadru: de o parte sunt aşa-numitele arte liberale (limbile, arta etc.), iar în partea cealaltă, tehnica, ştiinţa. Cred că *teologia este regina ştiinţelor*. Toată lumea deci ar trebui să studieze teologia.

Biserica şi puterea (statul) sunt antagonice?

Cred că toată puterea vine de la Dumnezeu. Deci, nu cred că există un conflict esenţial între Biserică şi stat. însă, în starea de păcat, este adevărat că puterea politică nu reflectă pe pământ întotdeauna voinţa lui Dumnezeu. Avem în Evanghelie textul despre Mântuitorul în pustiu, când

Hristos a fost ispitit de diavol şi diavolul îi oferă puterea întregului pământ, dacă i Se va închina

lui. Hristos a refuzat această ispită. în fapt, vedem însă că puterea politică nu rezistă permanent acestei tentaţii.

Deci, în starea noastră de păcat, statul propune un bine relativ. Este domeniul dreptului. Statul nu ne poate conduce în rai, dar se forţează ca pământul să nu devină un iad.

în ce priveşte Biserica, ea este împărăţia lui Dumnezeu, prezentă printre noi, pe cale de realizare. Dacă Biserica ajunge cu adevărat să ducă pe toţi oamenii la Hristos, puterea statului n-ar mai avea raţiunea de a exista.

Trebuie să ne gândim la o cooperare între Biserică şi stat, decât să ne gândim la un conflict. Dar ştiţi prea bine că acest conflict nu poate fi evitat şi uneori izbucneşte.

Părinte Symeon, ne-aţi putea povesti ceva din viaţa Dumneavoastră, care ne-ar edifica?

E dificil să vorbesc despre mine însumi, dar mă voi referi la un moment care a fost determinant pentru viaţa mea.

M-am interesat întotdeauna ce este omul. Cine sunt eu? Căutam aceasta - eram tânăr de 14-15 ani - în domeniul ştiinţelor naturale. Cercetam domeniul paleontologiei, mă interesam de omul de Neanderthal, de fosile, colecţionam fosile, insecte, fluturi şi mi-am propus să studiez medicina. Una din primele cărţi pe care le-am cumpărat şi le-am citit a fost *Istoria filosofiei* scrisă de Stephan Gilson. Acolo

am găsit un text al unui teolog din secolul IX, Dan Scott Erigene[47], de la curtea lui Carol cel Mare. El a scris o carte care se numeşte *Diviziunea naturii,* în care diviza toată realitatea în patru domenii: natura necreată şi care nu creează; natura necreată care creează; natura creată care creează şi natura creată care nu creează. Este o viziune puţin platonică a lumii între un Dumnezeu necreat Care creează, dar nu Se ocupă de creaţie şi Dumnezeu Care Se întoarce spre creaţie; o stare între creator şi starea noastră de oameni creaţi şi lumea noastră creată, aşa cum o cunoaştem. Şi aici mi-am dat seama cu înfrigurare că m-am ocupat de nivelul cel mai de jos, al patrulea. Şi mi-am spus că, dacă vreau să înţeleg omul, trebuie să încep cu Dumnezeu. Şi în momentul acela m-am întors de la ştiinţele naturale care mă angajau, spre teologie.

Sfântul Siluan spune ceva asemănător. El spune: „Mulţi oameni îşi petrec viaţa încercând să înţeleagă cum a fost creat soarele, dar nu se interesează despre Dumnezeu, Cel Care a creat soarele. Dacă s-ar întoarce spre Dumnezeu, ar cunoaşte pe Dumnezeu şi, în acelaşi timp, soarele creat de Dumnezeu".

Pentru mine, această descoperire a operei lui Erigene a fost determinantă şi cred că şi dumneavoastră vă puteţi folosi din cele ce v-am povestit.

Aveţi şansa de a vă fi născut într-o ţară cu tradiţie ortodoxă. Eu m-am născut în Elveţia, într-o familie protestantă şi am căutat mult înainte de a găsi Biserica Ortodoxă. Aveam 30 de ani când am fost primit în Biserica Ortodoxă şi de atunci, cu cât o descopăr mai mult, cu atât îmi dau seama că ea este nemărginită. Găsesc în această Biserică răspunsuri la toate problemele, în acelaşi timp ale sufletului omenesc, ale mântuirii, dar şi răspunsuri la problemele lumii noastre moderne şi cred că problemele lumii noastre contemporane nu vor găsi răspuns decât la şcoala poruncilor lui Hristos. Şi noi toţi trebuie să luăm foarte în serios poruncile lui Hristos din Evanghelie. Dacă nu, lumea riscă să meargă spre pierzarea ei.

Reluând o expresie a lui Olivier Clement, aş spune că suntem ca muzicienii surzi. în Biserică, noi afirmăm, pe baza credinţei, multe lucruri pe care nu le înţelegem. Mergem ca prin noapte conduşi de lumina credinţei. într-o zi vom vedea mult mai clar tot ceea ce mărturisim în credinţa noastră şi nu înţelegem acum deplin. Avem în mâinile noastre o comoară de a cărei valoare nu ne dăm seama.

Ultimele cuvinte pentru dumneavoastră, dar şi pentru mine însumi, sunt acestea: să avem credinţă, o încredere totală în Biserică

.*Note*

Partea întâi - Părintele Rafail

1.Arhimandritul Sofronie Saharov, născut la Moscova în 1896; manifestă de timpuriu o reală vocaţie plastică, absolvind Şcoala Naţională de Arte Frumoase din Moscova. în 1921 părăseşte Rusia stabilindu-se la Paris. în 1925, după o scurtă fază yoghinică, pleacă la Muntele Athos, intrând ca monah în Mănăstirea Sfântul Pantelimon (Russikon). în 1930 este hirotonit diacon, iar în 1941 preot, devenind duhovnic şi stareţ pentru mai multe mănăstiri athonite. Din 1930 intră într-un strâns contact duhovnicesc cu „stareţ"-ul Siluan, al cărui ucenic fidel a fost până la moartea acestuia (septembrie 1938). îmbolnăvindu-se grav, în 1947 vine în Franţa unde este operat, supravieţuind miraculos bolii. în anul următor (1948) redactează cartea despre „stareţ"-ul Siluan. Refuzându-i-se întoarcerea la Muntele Athos, se stabileşte în Anglia, unde întemeiază în 1959 o mănăstire ortodoxă, cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul, al cărei stareţ a fost până la moartea sa, survenită în iulie 1993.

2.Evanghelia după Ioan 6, 53.

3.Evanghelia după Ioan 6, 60.

4.Evanghelia după Ioan 6, 67.

5- Evanghelia după Ioan 6,68.

6.Epistola către Romani 6, 3-6.

7.Facerea 3,16.

8.Epistola I către corinteni 1,18 ş.u.

9.Evanghelia după Matei 22, 36-40.

**10. întâia Epistolă sobornicească a Sfântului Apostol Ioan
4,8-16.**

11. Siluan Ivanovici Antonov (1866-1938), călugăr rus care a trăit din tinereţe în Mănăstirea Sfântul Pantelimon (Russikon) din Muntele Athos, considerat ca fiind una dintre figurile cele mai remarcabile ale spiritualităţii ortodoxe a veacului nostru. Despre experienţele sale mistice vorbeşte în însemnările sale, pe care ucenicul său apropiat, părintele Sofronie, le-a publicat împreună cu un comentariu în 1947, la Paris. A fost canonizat de către Patriarhia de la Constantinopol în 1988.

12. Epistola I către corinteni a Sfântului Ap. Pavel 2, 9.

13. Penticostalism (sau mişcarea Cincizecimii): sectă creştină, apărută la începutul secolului nostru în America, dar care pretinde a-şi avea începutul în ziua Cincizecimii, zi în care Duhul Sfânt S-a pogorît peste Sfinţii Apostoli şi a întemeiat în chip văzut Biserica creştină, la Ierusalim. Doctrina penticostală pretinde, de asemenea, că orice membru al acestei secte, prin strădanie proprie, poate dobândi darul Duhului Sfânt, întocmai ca şi Apostolii lui Hristos la Cincizecime, manifestat mai ales în „vorbirea în limbi" (glosolalia) şi în puterea de a vindeca bolnavii, prin punerea mâinilor peste ei.

14. Congregaţionism: grupare protestantă apărută în Anglia, în secolul XVI, desprinzându-se din puritanism şi opu- nându-se Bisericii Anglicane oficiale; conform doctrinei

acestei grupări, autoritatea supremă în orientarea credincioşilor este congregaţia locală, o formă de comunitate autonomă, cu drept de autoconducere; s-a răspândit îndeosebi în Anglia şi SUA.

15. Armata Salvării: mişcare religioasă întemeiată în Anglia, în 1878, de către William Booth (1842-1912), care are drept scop principal mântuirea celor ce suferă şi se află în mizerie şi în păcat; această mişcare a preluat învăţăturile generale ale protestantismului şi pietismului; adepţii predică în orice situaţie s-ar afla: pe stradă, în magazine, în locuri publice; sunt încadraţi într-o organizare ierarhică, cu grade, uniforme, fanfare, drapel, defilări etc.

16. Psalmul 115, 2.

17. Faptele Sfinţilor Apostoli 5, 35-39.

18. Evanghelia după Luca 1, 37.

19. Serghei Bulgakov (1871-1944), preot, mare teolog mistic ortodox, rus de origine, autor al unei opere teologice imense, ce cuprinde şi idei controversate. Se numără printre promotorii unei importante mişcări de reînnoire spirituală în teologia ortodoxă, în general, mişcare începută în Rusia, dar care, din cauza regimului bolşevic, îşi va arăta roadele sale în diaspora rusă, mai ales în Franţa. Dintre lucrările lui, amintim: *De la marxism la idealism, Lumina fără înserare, Rugul aprins, înţelepciunea divină şi teantropia, Mielul lui Dumnezeu.*

20. Ieşirea 20, 5.

21. Evanghelia după Matei 24, 14.

22. Epistola către evrei a Sfântului Apostol Pavel-2, 18.

23. Evanghelia după Matei 22, 39.

24. Evanghelia după Ioan 1, 4.
25. Epistola II către corinteni 12, 9.
26. Ieroschimonahul Paisie Olaru (1897-1990), unul dintre cei mai cunoscuţi şi apreciaţi duhovnici din mănăstirile româneşti. Multă vreme retras la schitul Sihla, în ultimii ani ai vieţii s-a nevoit în Mănăstirea Sihăstria.
27. Evanghelia după Matei 24, 35.
28. Evanghelia după Matei 19, 26.
29. Ieşirea 3, 14.
30. Epistola către romani 6, 3-6.
31. Evanghelia după Matei 24, 35.
32. Evanghelia după Matei 6, 33.
33. Evanghelia după Matei 6, 33.
34. Evanghelia după Matei 24, 35.
35. Părintele Sofronie a murit în iulie 1993.
36. Sfântul Serafim de Sarov (1759-1833), supranumit„Trans- figuratur, vieţuitor al mănăstirii de la Sarov (regiunea Oka) şi fondatorul a câtorva mănăstiri din Rusia. Gândirea sa teologică este cuprinsă în lucrarea *Dialoguri cu Motovilov.* **A fost canonizat în 1903. Recent, moaştele sale, „confiscate" de comuniştii ruşi, au fost redate cinstirii credincioşilor.**
37. Evanghelia după Ioan 15, 3.
38. Facerea 1, 3.
39. Evanghelia după Ioan 14, 6.
40. Evanghelia după Ioan 16, 8.
41. Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662), venerat ca sfânt atât în Biserica Răsăriteană, cât şi în cea de Apus, este unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai teologiei bizantine, teoretician al îndumnezeirii omului. A murit ca mărturisitor (afost exilat,

tăindu-i-se limba şi mâna dreaptă pentru a numai vorbi şi scrie), apărând învăţătura ortodoxă împotriva ereziei monotelite, care susţine că în Hristos nu acţionează decât o singură voinţă, cea divină.

Dintre scrierile care ne-au rămas de la el, amintim: *Ambigua, Răspunsuri către Talasie, Mystagogia.*

Viaţa şi opera Sfântului Maxim Mărturisitorul s-au bucurat îndeaproape de atenţia reputatului teolog român - părintele Dumitru Stăniloae, care a tradus în româneşte cea mai mare parte a scrierilor lui şi ne-a lăsat numeroase studii asupra gândirii şi teologiei acestuia.

42. Evanghelia după Matei 3, 9.
43. Evanghelia după Luca 10, 37.
44. Epistola către evrei 2, 18.
45. Evanghelia după Luca 21, 1-4.
46. Vezi nota 11.
47. Evanghelia după Matei 19, 26.
48. Evanghelia după Luca 1, 38.
49. Evanghelia după Matei 3, 9.
50. Evanghelia după Matei 6, 33.
51. Evanghelia după Matei 22, 39.
52. Sfântul Ioan de Kronstadt (1829-1908), preot rus de enorie, renumit pentru viaţa lui de sfinţenie şi pentru dăruirea lui în lucrarea preoţească.
53. Evanghelia după Ioan 8, 32.
54. Psalmul 141, 3.
55. Epistola către coloseni 2, 21.
56. Epistola I către corinteni 6, 12.
57. Psalmul 115, 3.
58. Psalmul 115,4.
59. Evanghelia după Matei 22, 39.
60. Isaia 28, 26.
61. Evanghelia după loan 1, 4.
62. Rev. *Prodromos,* nr. 7,1967; *Muguri,*

revista Seminarului Teologic din Buzău, anul II, nr. 6, pp. 12-13.

63. Fericitul Augustin (354-430), Episcop de Hippo, autor al unor scrieri celebre în literatura patristică şi filosofică apuseană, precum *Solilocvii* şi *Confesiuni.*

64. Fericitul Augustin, *Confesiuni* XI, 12.

65. *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru*, Ed. Humanitas, în colecţia „Totalitarism şi literatura Estului", Bucureşti, 1990, p. 20.

66. Este vorba de scriitorul francez Henri Milion Motherland (1896-1972) care, într-una din cărţile sale, publicată sub ocupaţie germană, a scris: „Pitie pour Ies forts".

67. Evanghelia după Matei 26, 63-64.

68. Evanghelia după Matei 26, 63-64.

69. Epistola I către corinteni 15, 8.

70. Ieşirea 3, 14.

71. Evanghelia după Matei 3, 9.

72. Evanghelia după Marcu 10, 5.

73. întâia Epistolă a Sfântului Apostol loan 5, 3.

74. Epistola I către Timotei 5, 8.

75. întâia Epistolă a Sfântului Apostol loan 4, 8-16.

76. Evanghelia după Matei 10, 16.

77. Evanghelia după loan 2, 24-25.

Partea a doua - Părintele Symeon

1. Paisie Velicikovski (1722-1794), canonizat de Biserica Rusă în 1988, a vieţuit în mai multe mănăstiri din Rusia, Muntele Athos, Ţara Românească şi Moldova. în ultima parte a vieţii a fost stareţul Mănăstirii Neamţ, unde a şi fost

îngropat (a murit la **15 noiembrie 1794). A tradus mai multe lucrări de duhovnicie şi ascetică, răspândind în Rusia şi Moldova curentul isihast.**

2. Vladimir Lossky (1903-1958), unul dintre cei mai mari teologi ortodocşi ai veacului nostru, rus de origine, care a trăit în Franţa. Bun cunoscător al scrierilor Sfinţilor Părinţi, el este autorul a numeroase sinteze neopatristice, precum *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit, Vederea lui Dumnezeu.* De asemenea, a fost preocupat foarte mult de istoria Evului Mediu occidental, teza lui de doctorat despre Meister Eckhart demonstrând marea sa competenţă în acest domeniu.

3. Gh. Florovsky (1893-1979), reputat patrolog, istoric şi filosof rus. A predat istoria la Universitatea din Odessaj în 1920 emigrează din Rusia şi se stabileşte mai întâi în Franţa. Studiază patrologia la Institutul „Sfântul Serghie" din Paris; în 1932 este hirotonit preot; din 1948 a predat la Seminarul „Sfântul Vladimir" din New York, iar între anii 1956-1964 a predat la Universitatea Harvard.

Este autorul unui manual de *Patrologie* în două volume: *Părinţii răsăriteni* şi *Părinţii bizantini* şi a numeroase lucrări, precum *Căile teologiei ruse, Hristos şi Biserica Sa> Trupul viu al lui Hristos.*

4. Evanghelia după Matei 5,44.

5. Evanghelia după Matei 5, 48.

6. Vezi nota 36, partea I.

7. Canon euharistie (sau anaforâ) - ansamblu de rugăciuni de mulţumire, de consacrare şi de invocare, însoţite de gesturi şi lucrări simbolice, care constituie partea centrală a Liturghiei ortodoxe şi în timpul căreia, prin lucrarea Duhului Sfânt, se săvârşeşte prefacerea darurilor de pâine şi vin în Trupul şi Sângele lui Hristos.

8. Sfântul Simeon Noul Teolog (949-1022),

vieţuitor al celebrei Mănăstiri Studion din Constantinopol; a fost un veritabil trăitor al vieţii creştine autentice, la cumpăna dintre milenii. Dintre lucrările sale, amintim: *Catehezele către călugări*, *Tratate teologice şi etice, Imnele iubirii dumnezeieşti.*

9. Neofit Kavsokalivitul şi Sfântul Nicodim Aghioritul, *Despre dumnezeiasca împărtăşanie cu Prea Curatele lui Hristos Taine*, Tesalonic, 1992, p. 119.

10. Epistola I către corinteni, cap. 7.

11. Evanghelia după Matei 19,12.

12. Faptele Sfinţilor Apostoli, cap. 9.

13. Evanghelia după Matei 4, 17.

14. Epistola către romani 8, 20-22.

15. Sfântul Grigorie Palama (1296-1359), călugăr athonit şi Arhiepiscop al Tesalonicului, autor al ultimei mari sinteze teologice din istoria spiritualităţii bizantine. Este teoreticianul misticii isihaste, aprofundând distincţia capitală dintre esenţa incognoscibilă a lui Dumnezeu şi energiile necreate.

Teologia ortodoxă datorează una dintre cele mai importante lucrări consacrate Sfântului Grigorie Palama marelui teolog român, Părintele Dumitru Stăniloae: *Viaţa şi învăţătura Sfântului Grigorie Palama*, Sibiu, 1938.

16. Epistola I către corinteni 7, 8-9.

17. Paul Nicolaevici Evdokimov (1901-1970), reputat teolog rus. Expulzat din Rusia de către bolşevici (fusese ofiţer în Armata Albă), ajunge la Paris, unde obţine licenţa în filosofie la Sorbona. în 1942 obţine doctoratul în filosofie cu teza *Dostoievski ţi problema răului.* Marea parte a operelor sale le-a scris în ultima perioadă a vieţii sale, începînd cu 1955. Amintim: *Ortodoxia*, *Căsătoria*, *Sacramentul iubirii*, *Femeia şi mântuirea*

***lumii*, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, *Vârstele vieţii spirituale*, parte din ele traduse şi în româneşte.**

18. Evanghelia după Matei 27, 46.

19. Termen teologic (gr. kenosis = deşertare, umilire), desemnând starea de „deşertare" sau de „golire", pe care Fiul lui Dumnezeu Şi-a asumat-o prin întrupare, ca act de ascultare faţă de Dumnezeu-Tatăl. Termenul a fost folosit mai întâi de Sfântul Apostol Pavel: „... ci S-a deşertat (ekenosen) pe Sine, chip de rob luând..." (Filipeni 2, 7).

20. Evanghelia după Matei 5, 8.

21. Evanghelia după Luca 15, 11-32.

22. Ieşirea 20, 7.

23. Metodă de relaxare şi meditaţie, inspirată din hinduism, dar adaptată la condiţiile vieţii occidentale, răspândită în Occident începând cu 1957. Au fost înfiinţate numeroase centre în care instructori numiţi „guru" predau această metodă, toate avându-1 drept fondator pe Maharishi Yogi.

24. Ieşirea 3, 14.

25. Ieşirea 20, 7.

26. Ultimul din cele şapte sinoade ecumenice (sau „a toată lumea"). A avut loc la Niceea (Asia Mică) în anul 787 şi a restabilit cultul sfintelor icoane, punând capăt ereziei iconoclaste.

27. Vezi nota 15 (Sfântul Grigorie Palama).

28. Sfântul Dorotei de Gaza, călugăr nevoitor într-o mănăstire situată la sud de Gaza (Palestina). A trăit în veacul al Vl-lea. Pe la anul 540 a întemeiat o nouă mănăstire, nu departe de aceea în care se nevoise mai înainte. Este autorul unor scrieri cu caracter ascetic, o parte din ele fiind traduse în româneşte

de părintele Stăniloae (*Filocalia*, voi. 9).

29. Evanghelia după Ioan 14, 23.

30. Sfântul Ioan Sinaitul (549-649), călugăr nevoitor în Mănăstirea Sfânta Ecaterina de pe Muntele Sinai, autor al unui tratat despre desăvârşire, intitulat *Scara paradisului.* Această scriere s-a bucurat de o largă răspândire atât în mediile monahale, cât şi printre credincioşii laici. A fost tradusă în româneşte de către părintele Stăniloae (*Filocalia*, voi. 9).

31. Sfântul Nicolae Cabasila (1322-1396), teolog laic bizantin, canonizat de curând. De formaţie umanistă, implicat în viaţa politico-diplomatică a societăţii bizantine din secolul al XIV-lea, el ne-a lăsat o *Explicare a dumnezeieştii Liturghii* şi a unui tratat mistagogic despre *Viaţa în Hristos.*

32. Vezi nota 2.

33. Gnosticism (gr. gnostikos = „care cunoaşte"), ansamblu de doctrine filosofico-religioase, cu caracter mistic şi heteroclit, influente în sec. I-II d. Hr. Plecând de la o anumită opoziţie dintre gnosis („cunoaştere") şi pistis („credinţă"), gnosticismul a încercat o completare a credinţei religioase printr-o „cunoaştere" de natură mistică. Gnosticismul a fost respins ca erezie de către Biserică. Reprezentanţii principali: Valentin din Egipt şi Vasilide din Siria.

34. Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), preot iezuit, teolog, paleontolog de renume mondial. Om de ştiinţă şi evoluţionist convins, Teilhard încearcă să îmbine viziunea creştină asupra lumii şi a omului cu datele ştiinţifice, elaborând o concepţie originală despre evoluţie, la capătul căreia („punctul omega", cum îl numeşte el) omul va atinge un stadiu de

spiritualitate perfectă. Dar nu numai omul, ci şi cosmosul întreg vor suferi o trecere de la fizic la metafizic, din acel moment Dumnezeu descoperindu-Se ca viitor unic şi absolut. învăţătura despre domnia finală a lui Hristos, aşa cum apare ea la Sfântul Apostol Pavel şi la Părinţii Bisericii, este astfel confirmată dintr-o perspectivă evoluţionistă. Totuşi, ideile sale au fost întâmpinate cu suspiciune din partea autorităţilor ecleziastice, care s-au opus publicării lucrărilor sale filosofice.

Opera lui Teilhard de Chardin numără peste 30 de volume. Dintre lucrările lui, care s-au bucurat de un mare succes la vremea publicării lor, amintim: ***Fenomenul uman*** (1955), ***Apariţia omului*** (1956), ***Viziunea trecutului, Mediul divin.***

35. Bhagavad-Gita: epopee indiană, cea mai lungă din literatura universală (90.000 de versuri), constituind cea de a şasea carte din Mahabharata. Ea relatează conflictele dintre două clanuri înrudite, Kaurava, reprezentînd forţele malefice şi Pandava, descendenţi din zei. Este considerată una din principalele cărţi sfinte ale Indiei, la egalitate cu Vedele şi cu Upanişadele, comentată de toţi marii maeştri spirituali ai Indiei.

36. Karl Gustav Jung (1875-1961), medic psihiatru elveţian, cel mai apropiat discipol al lui Sigmund Freud, de care se va desprinde apoi, numindu-şi doctrina personală „psihologia colectiva*, pentru a o deosebi de psihologia freudiană. El a desexualizat libidoul, considerîndu-1 ca o formă de energie vitală, introducând apoi conceptele de „inconştient colectiv" şi de „arhetip".

Dintre toate lucrările sale, amintim: ***Metamorfoze şi simboluri ale libidoului*** (1912),

Psihologie şi religie (1939), ***Psihologie şi alchimie*** (1944).

37. Rudolf Steiner (1861-1925), filosof şi pedagog austriac, întemeietor al antroposofiei. Gândirea sa filosofică, influenţată iniţial de Goethe şi Nietzsche, se modifică după contactul cu teosofia (1902). Se desprinde apoi de teosofie, întemeindu-şi **propriul său sistem pe care îl numeşte antroposofie. Doctrina sa urmăreşte îndeosebi trezirea în om a unor forţe spirituale latente, fapt realizabil - după el - printr-un sistem de exerciţii, care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice. Şi-a expus doctrina mai ales în cărţile: *Ştiinţa secretă* (1910) şi *Teze antroposofice* (1925).**

38. Antroposofia: sistem filosofico-religios, cu caracter eclectic, întemeiat de Rudolf Steiner în 1909, care înlocuieşte pe Dumnezeu cu omul divinizat. Conform doctrinei antroposofice, Cosmosul se compune din trei lumi sau sfere: sfera supremă sau spiritul, energia sau astralul şi materia sau lumea fizică. Aceste trei lumi se află într-un conflict continuu, istoria omenirii fiind rezultatul acestui conflict. Natura umană are nevoie să-şi cunoască şi să-şi cultive propria esenţă suprasensibilă, precum şi esenţa suprasensibilă a lumii. De aceea, doctrina antroposofică urmăreşte îndeosebi trezirea unor forţe spirituale care ar exista în om într-o formă latentă, fapt realizabil printr-un sistem de exerciţii care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice.

39. Teosofia: sistem filosofico-religios, cu rădăcini în religiile Indiei, potrivit căruia adepţii acestuia posedă cunoaşterea nemijlocită a esenţei

divine. Expusă îndeosebi în lucrarea *Doctrina secretă* (1888) a Helenei Petrovna Blavatsky (1831-1891), cofondatoare a Societăţii Teosofice în Statele Unite ale Americii (1875), doctrina teosofică se prezintă ca un amalgam de tradiţii religioase orientale şi spiritism.

40. Epistola către galateni 3, 24.

41. Vezi nota 2.

42. Vezi nota 3.

A*lo* *te*

Preot Dumitru Stăniloae (1903-1993), mare teolog ortodox al veacului nostru şi cel mai mare pe care Biserica Ortodoxă Română l-a avut vreodată. Profesor de dogmatică la Academia Teologică „Andreiană" din Sibiu şi la Institutul Teologic din Bucureşti, savant de renume internaţional, doctor honoris causa al mai multor universităţi din ţară şi de peste hotare, membru titular al Academiei Române, părintele Dumitru Stăniloae a lăsat în urmă o opera teologică uriaşă, constând din lucrări originale, traducerea în limba română a *Filocaliei* (12 volume), precum şi a celor mai importante şi mai necesare opere ale Sfinţilor Părinţi, studii, articole, recenzii, toate însumând peste
2.500 de titluri. Recent, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a publicat *Bibliografia părintelui academician profesor Dumitru Stăniloae* (Bucureşti, 1993).

43. Evanghelia după Matei 22, 36-40.

44. Vezi nota 19, partea I.

45. Conciliul II Vatican (11 octombrie 1962 - 8 decembrie 1965), important conciliu al Bisericii Romano-Catolice, ţinut în Bazilica Sfântul Petru din Roma, în patru sesiuni, sub pontificatele papilor Ioan XXIII şi Paul VI. Conciliul a promovat aşa-numitul *aggiornamento* („aducere la zi“), pus în circulaţie de Papa Ioan XXIII, încercând să realizeze o reînnoire a Bisericii şi o punere a ei în pas cu problemele noi ale lumii moderne.

De asemenea, Conciliul a avut drept scop şi refacerea unităţii creştine. De aceea, în afară de cei 2.500 de episcopi catolici, veniţi din toate ţările catolice, pentru prima dată a participat şi

Alo te

un mare număr de observatori din partea altor Biserici.

46. Ioan Erigena (Scotus), filosof speculativ, influenţat de panteismul neoplatonic, care l-a şi condus la o concepţie eterogenă. Originar din Irlanda, a venit în Franţa după anul 847, fiind numit profesor la Şcoala palatină în vremea lui Carol Pleşuvul.

A tradus în latineşte opera lui Dionisie Pseudo-Areopagitul, la care a scris ample comentarii, precum şi o parte din opera Sfântului Maxim Mărturisitorul, sub titlul de *Ambigua*, făcându-le cunoscute în Apus. Principala lui operă este *De divisiune naturae>* în cinci părţi.propriul său sistem pe care îl numeşte antroposofie. Doctrina sa urmăreşte îndeosebi trezirea în om a unor forţe spirituale latente, fapt realizabil - după el - printr-un sistem de exerciţii, care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice. Şi-a expus doctrina mai ales în cărţile: *Ştiinţa secretă* (1910) şi *Teze antroposofice* (1925).

38. Antroposofia: sistem filosofico-religios, cu caracter eclectic, întemeiat de Rudolf Steiner în 1909, care înlocuieşte pe Dumnezeu cu omul divinizat. Conform doctrinei antroposofice, Cosmosul se compune din trei lumi sau sfere: sfera supremă sau spiritul, energia sau astralul şi materia sau lumea fizică. Aceste trei lumi se află într-un conflict continuu, istoria omenirii fiind rezultatul acestui conflict. Natura umană are nevoie să-şi cunoască şi să-şi cultive propria esenţă suprasensibilă, precum şi esenţa suprasensibilă a lumii. De aceea, doctrina antroposofică urmăreşte îndeosebi trezirea unor forţe spirituale care ar exista în om într-o formă latentă, fapt realizabil printr-un sistem de exerciţii care conduce la formarea în corpul fizic a unor organe spirituale analoge celor fizice.

39. Teosofia: sistem filosofico-religios, cu rădăcini în religiile Indiei, potrivit căruia adepţii acestuia posedă cunoaşterea nemijlocită a esenţei divine. Expusă îndeosebi în lucrarea *Doctrina secretă* (1888) a Helenei Petrovna Blavatsky

(1831-1891), cofondatoare a Societăţii Teosofice în Statele Unite ale Americii (1875), doctrina teosofică se prezintă ca un amalgam de tradiţii religioase orientale şi spiritism.

40. Epistola către galateni 3, 24.

41. Vezi nota 2.

42. Vezi nota 3.

Not e

Preot Dumitru Stăniloae (1903-1993), mare teolog ortodox al veacului nostru şi cel mai mare pe care Biserica Ortodoxă Română l-a avut vreodată. Profesor de dogmatică la Academia Teologică „Andreiană" din Sibiu şi la Institutul Teologic din Bucureşti, savant de renume internaţional, doctor honoris causa al mai multor universităţi din ţară şi de peste hotare, membru titular al Academiei Române, părintele Dumitru Stăniloae a lăsat în urmă o opera teologică uriaşă, constând din lucrări originale, traducerea în limba română a *Filocaliei* (12 volume), precum şi a celor mai importante şi mai necesare opere ale Sfinţilor Părinţi, studii, articole, recenzii, toate însumând peste
2.500 de titluri. Recent, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a publicat *Bibliografia părintelui academician profesor Dumitru Stăniloae* (Bucureşti, 1993).

43. Evanghelia după Matei 22, 36-40.

44. Vezi nota 19, partea I.

45. Conciliul II Vatican (11 octombrie 1962 - 8 decembrie 1965), important conciliu al Bisericii Romano-Catolice, ţinut în Bazilica Sfântul Petru din Roma, în patru sesiuni, sub pontificatele papilor Ioan XXIII şi Paul VI. Conciliul a promovat aşa-numitul *aggiornamento* („aducere la zi“), pus în circulaţie de Papa Ioan XXIII, încercând să realizeze o reînnoire a Bisericii şi o punere a ei în pas cu problemele noi ale lumii moderne.

De asemenea, Conciliul a avut drept scop şi refacerea unităţii creştine. De aceea, în afară de cei 2.500 de episcopi catolici, veniţi din toate ţările catolice, pentru prima dată a participat şi

un mare număr de observatori din partea altor Biserici.

46. Ioan Erigena (Scotus), filosof speculativ, influenţat de panteismul neoplatonic, care l-a şi condus la o concepţie eterogenă. Originar din Irlanda, a venit în Franţa după anul 847, fiind numit profesor la Şcoala palatină în vremea lui Carol Pleşuvul.

A tradus în latineşte opera lui Dionisie Pseudo-Areopagitul, la care a scris ample comentarii, precum şi o parte din opera Sfântului Maxim Mărturisitorul, sub titlul *de Ambigua,* facându-le cunoscute în Apus. Principala lui operă este *De divisiune naturae,* în cinci părţi.

Cuprins

PARTEA A DOUA
Părintele Symeon